

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนี้ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชั้นเรียนร่วมออกเป็น 4 ตอน ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา ดังนี้

ตอนที่ 1 ได้แก่ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการช่วยเหลือ

ตอนที่ 2 ได้แก่ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมทางสังคม

ตอนที่ 3 ได้แก่ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการเป็นที่ยอมรับของสังคม

รายละเอียดของตอนที่ 1-3 จะกล่าวถึง

- 1) สภาพทั่วไป
- 2) ปัจจัยที่สัมพันธ์กับข้อมูลด้านดังกล่าว
- 3) ปัญหา, สาเหตุของปัญหา และการแก้ปัญหา
- 4) แบบแผนการเกิดพฤติกรรม

โดยแต่ละตอนจะแบ่งกรณีศึกษาออกเป็น 3 กรณี คือ

กรณีศึกษาที่ 1 ได้แก่ เด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลาง คือ น้องเนย

กรณีศึกษาที่ 2 และกรณีศึกษาที่ 3 ได้แก่ เด็กที่ตาบอด คือ น้องน้อยและ

น้องนุช ตามลำดับ และ

ตอนที่ 4 ได้แก่ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยรวม และผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยและสาเหตุโดยรวมที่มีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในด้านต่างๆ ของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการช่วยเหลือ

การช่วยเหลือในความหมายของงานวิจัยเรื่องนี้ แบ่งออกเป็น

1. **การช่วยเหลือตนเอง** หมายถึง การปฏิบัติของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นต่อตนเอง เพื่อทำให้ตนประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรมด้านต่างๆ
2. **การได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น** หมายถึง การที่เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น(ทั้งที่เด็กสามารถทำได้หรือทำไม่ได้ด้วยตนเอง) ครอบคลุมกรณีต่างๆ ดังนี้ การปฏิบัติของเด็กปกติ และ/หรือการปฏิบัติของครูผู้สอนที่มีต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นโดยที่ (1)บุคคลดังกล่าวเป็นฝ่ายริเริ่มในการเข้าไปช่วยเหลือเอง (2)บุคคลดังกล่าวถูกขอร้องให้ช่วยจากเด็กปกติคนอื่นหรือจากครูผู้สอน และ(3)เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นขอความช่วยเหลือจากบุคคลดังกล่าว

กรณีศึกษา น้องเนย ซึ่งเป็นเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางและเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2

1. การช่วยเหลือตนเอง

สภาพโดยทั่วไป

จากการสังเกตพบว่า น้องเนยสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

- 1) การรับประทานอาหารเช้าและการนำภาชนะใส่อาหารไปเก็บที่ ทุกๆวันเมื่อถึงเวลารับประทานอาหารเช้า น้องเนยสามารถรับประทานอาหารเช้าได้เอง และหลังจากที่รับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้วก็เดินนำถาดอาหารไปวางไว้ในที่ที่ครูจัดให้ได้เองเช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่นๆโดยไม่ต้องให้ใครมาช่วยเหลือ
- 2) การเข้าห้องน้ำเพื่อทำความสะอาดร่างกายในเรื่องต่างๆ น้องเนยสามารถเปิดก๊อกน้ำเพื่อล้างหน้าและล้างมือได้ด้วยตนเอง รวมถึงการเข้าห้องน้ำเพื่อทำกิจธุระส่วนตัวได้เอง โดยจะขออนุญาตครูผู้สอนไปเข้าห้องน้ำคนเดียว หรือถ้ามีเพื่อนไปด้วยก็จะเดินไปพร้อมๆกัน
- 3) การแต่งตัวในเรื่องง่ายๆ เช่น ทุกวันพฤหัสบดีที่เรียนวิชาพลศึกษา น้องเนยสามารถใส่และถอดชุดพลศึกษาซึ่งเป็นเสื้อยืดคอกลมสวมหัวและกางเกงฝ้ายคดขลิบเพื่อเปลี่ยนเป็นชุดนอนได้เองเช่นเดียวกับเด็กปกติส่วนใหญ่ในห้อง นอกจากนี้ยังใส่ผ้ากันเปื้อนได้เอง และสามารถใส่และถอดถุงเท้า-รองเท้าได้เอง
- 4) การนำเครื่องแต่งกายที่ถอดแล้วไปแขวนไว้ในที่ที่เป็นสัญลักษณ์ของตัวเอง หลังจากที่ได้รับประทานอาหารกลางวันเสร็จแล้วนักเรียนทุกคนต้องเปลี่ยนชุดนักเรียนเป็นชุดนอน โดยจะแขวนชุดนักเรียนไว้ที่ราวแขวนเสื้อในห้องที่เป็นสัญลักษณ์ของตนเอง สัญลักษณ์ของน้องเนยเป็นรูปเปิดซึ่งน้องเนยสามารถจำได้และนำชุดนักเรียนของตนไปแขวนได้ถูกต้อง

5) การทำกิจกรรมตามโต๊ะงานต่างๆ เช่น โต๊ะปั้นแป้งโด โต๊ะเครื่องเล่นสัสมัสน์ แต่ถ้าเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้สายตาเป็นหลัก เช่น การร้อยสิ่งของ หรือทำแบบฝึกหัดที่ตนเองไม่เข้าใจและต้องได้รับการอธิบาย น้องเนยมักแก้ปัญหาด้วยการถามครูผู้สอน(เกิดมากที่สุด), ถามเพื่อนที่อยู่ใกล้หรือดูคำตอบเพื่อน

6) การนำผลงานที่ทำเสร็จแล้วไปเก็บในแฟ้มของตนเอง นักเรียนทุกคนจะมีแฟ้มประจำตัว ซึ่งจะแขวนเรียงกันไว้ในราวแขวนโดยแต่ละแฟ้มจะติดชื่อและสัญลักษณ์ประจำตัวของเด็กไว้ แฟ้มก็เป็นที่เก็บผลงานของเด็กที่ทำในแต่ละวันเพื่อเก็บรวบรวมส่งคืนกลับไปในทุกๆวันศุกร์ ซึ่งน้องเนยสามารถทำงานที่ตนทำเสร็จแล้วไปเลือกเก็บในแฟ้มที่เป็นชื่อของตนเองได้อย่างถูกต้อง

7) การเคลื่อนไหว เช่น การออกกำลังกายประกอบเสียงเพลงในตอนเช้าซึ่งมีท่าทางต่างๆ ทั้งการเคลื่อนไหวด้วยมือ แขน ศีรษะ ลำตัว ขาและเท้า, การเดินไปยังสถานที่ต่างๆภายในโรงเรียน ได้แก่ เดินไปเรียนศิลปะซึ่งต้องขึ้นบันไดไปอีกสามชั้น การเดินไปเข้าห้องน้ำคนเดียวซึ่งอยู่ถัดจากห้องเรียนไปอีกหนึ่งห้อง, การทำกิจกรรมวิ่ง กระโดด หรือก้มตัวคลานลอดสิ่งกีดขวางตามคำสั่งของครูพละในช่วงพักพลศึกษา

สิ่งต่างๆดังกล่าวนี้ น้องเนยสามารถทำได้ด้วยตนเองอย่างกลมกลืนเช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่นๆ แต่ถ้าสังเกตให้ดีจะพบว่า กิจกรรมใดที่ต้องใช้สายตาในการเลือกหาหรือต้องการมองให้ชัดเจน เช่น การนำผลงานไปใส่แฟ้มของตน น้องเนยต้องก้มหน้าจ้องเกือบชิดแฟ้มแต่ละแฟ้มเพื่อมองหาสัญลักษณ์ของตน **สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือตนเองของน้องเนย** แบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ๆได้ 6 ประการคือ

1. สภาพสายตาที่ยังมองเห็นบ้าง
2. การได้รับการฝึกให้ทำสิ่งดังกล่าว
3. การสนับสนุน และชื่นชมการช่วยเหลือตนเองจากครูผู้สอน
4. การได้อยู่ท่ามกลางเด็กอื่นที่ช่วยเหลือตนเอง : บรรยากาศและการเป็นต้นแบบ
5. การได้ฝึกทำสิ่งดังกล่าวด้วยตนเอง
6. การค้นพบความสามารถของตนเอง และความภาคภูมิใจในความสำเร็จของตน

จากข้อมูลด้านการช่วยเหลือตนเองของน้องเนย อาจกล่าวได้ว่า การที่น้องเนยสามารถทำสิ่งต่างๆเหล่านี้ได้เป็นเพราะ สายตาที่ภายหลังจากการช่วยเหลือโดยการใส่แว่นแล้วทำให้น้องเนยสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆได้แม้จะไม่ชัดเจนเท่าเด็กที่มีสายตาปกติก็ตาม ประกอบกับการได้รับการฝึกให้ช่วยเหลือตนเองทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียนซึ่งเป็นไปตามวุฒิภาวะและพัฒนาการของเด็กในวัยดังกล่าวเช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป และการได้รับการฝึกให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของชั้นเรียนซึ่งครูผู้สอนก็ปฏิบัติกับน้องเนยเช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่นๆในห้อง นอกจากนี้น้องเนยยังได้รับคำชมเชยจากครูผู้สอนเมื่อสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ทำให้น้องเนยเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองซึ่งมีผลต่อการช่วยเหลือตนเองมากยิ่งขึ้น

2. การได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่น

น้องเนยได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นใน 2 ด้านใหญ่ๆ คือ การช่วยเหลือในด้านการแต่งตัวและการช่วยเหลือในด้านการทำแบบฝึกหัด ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) การได้รับการช่วยเหลือในด้านการแต่งตัว

สภาพโดยทั่วไป พบว่า น้องเนยสามารถถอดชุดนักเรียนโดยแกะกระดุมเสื้อได้เองยกเว้นกระดุมเสื้อที่ติดกับกระโปรง ในช่วงเปิดเรียนเมื่อน้องเนยแกะกระดุมเสื้อนักเรียนเสร็จแล้ว น้องเนยจะเดินไปขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนโดยพูดว่า “ถอดให้หน่อย” ครูผู้สอนก็ถอดให้เช่นเดียวกับที่ช่วยนักเรียนคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้น้องเนยยังเดินมาหาผู้วิจัยและพูดขอความช่วยเหลือโดยพูดว่า “ครูถอดให้หน่อย” คือให้ช่วยถอดให้ทั้งหมดรวมถึงกระดุมเสื้อด้วย เมื่อผู้วิจัยพูดว่า “เนยถอดเป็นนี่คะ” น้องเนยยิ้มและตอบว่า “ไม่เป็น” ผู้วิจัยก็ถอดให้

ต่อมาเมื่อเวลาผ่านไปได้ประมาณครึ่งเดือน หลังจากที่น้องเนยแกะกระดุมเสื้อด้วยตนเองแล้วเริ่มไปขอความช่วยเหลือจากเพื่อนโดยเดินไปหาเพื่อนชื่อพริบและพูดว่า “แกะให้หน่อย”(กระดุมเสื้อที่ติดกับกระโปรง) พริบก็แกะให้แต่แกะไม่ออก ขณะนั้นครูผู้สอนพูดว่า “ใครจะให้ช่วย” เมื่อน้องเนยได้ยินจึงพูดว่า “หนู” และเดินไปหา ครูผู้สอนก็ถอดให้ นอกจากเพื่อนชื่อพริบแล้ว น้องเนยยังไปขอให้เพื่อนชื่อมดช่วยแกะกระดุมเสื้อที่ติดกับกระโปรงให้ โดยพูดว่า “มองไม่เห็นจึงถอดไม่ได้”(ก็มองไม่เห็น) มดก็ช่วยแกะให้ เวลาผ่านไปน้องเนยมักมาขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอน, เพื่อนคนเดิมและคนอื่นๆ โดยไปขอความช่วยเหลือจากครูเป็นส่วนใหญ่ในการแกะกระดุมเสื้อที่ติดกับกระโปรง จนถึงวันหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ วันที่น้องเนยสามารถถอดชุดนักเรียนได้ด้วยตนเอง วันนั้นครูผู้สอนได้พูดเร่งให้นักเรียนทุกคนรีบเปลี่ยนเสื้อผ้าเร็วๆ และครูก็พูดกับน้องเนยว่า “เนยไวๆ” น้องเนยรีบแกะกระดุมเสื้อและใช้วิธีดึงกระโปรงลงมาเลยโดยที่ยังมีกระดุมเสื้อติดอยู่กับกระโปรง ตั้งแต่นั้นมาน้องเนยก็สามารถถอดชุดนักเรียนได้เองโดยการใช้วิธีนี้ แต่มีบางวันที่น้องเนยเดินไปหาครูผู้สอนและให้ครูผู้สอนช่วยถอดชุดนักเรียนให้ทั้งที่ตนเองเคยช่วยตัวเองได้ ในเรื่องการใส่ชุดนักเรียนพบว่า ครูผู้สอนคอยช่วยเหลือนักเรียนที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้โดยจะมีเด็กเดินถือชุดนักเรียนมายื่นให้ หรือครูเดินไปช่วยเองซึ่งมักเป็นเด็กที่มีอายุน้อยโดยจะช่วยเหลือแซนเสื้อให้และให้ไปติดกระดุมเสื้อเอง ซึ่งน้องเนยก็มาขอความช่วยเหลือในระยะแรก ต่อมาน้องเนยลองใส่เองซึ่งเป็นวันเดียวกับที่น้องเนยสามารถถอดชุดนักเรียนได้เอง เมื่อใส่ได้ด้วยตนเองเสร็จก็ยิ้มและพูดเสียงดังว่า “เนยใส่เป็นแล้ว” ซึ่งครูไม่ได้ยินเพราะอยู่ไกลและกำลังช่วยแต่งตัวให้เด็กคนอื่นอยู่

ในเรื่องการใส่ชุดนอนพบว่า น้องเนยสามารถทำได้ด้วยตนเองแต่ในระยะแรกมีเพื่อนชื่อตันมาใส่ชุดนอนให้เอง โดยที่น้องเนยก็ยอมให้ใส่ให้ทั้งที่ตนเองใส่ได้(น้องเนยติดกระดุมเอง 2 เม็ดนอกนั้นตันใส่ให้ทั้งหมดรวมถึงกางเกงนอนด้วย) วันต่อมา ตันจะมาใส่ให้อีกแต่ครั้งนี้ตันถามก่อนว่า “ใส่เองเป็นหรือเปล่า” น้องเนยส่ายหน้า ตันจึงใส่ให้แต่ใส่ให้เฉพาะแซนเสื้อแล้วเดินไปที่กระຈก น้องเนยจึงติดกระดุมเสื้อเอง วันต่อมาครูผู้สอนใส่ชุดนอนให้น้องเนยเองโดยใส่ให้เฉพาะแซนเสื้อซึ่งน้องเนยไม่ได้ขอให้ช่วย หลังจากนั้น

น้องเนยใส่ชุดนอนเองอีกแต่ปรากฏว่าแขนเสื้อด้านหลังพันกันจึงใส่ไม่ได้ ซึ่งเป็นขณะเดียวกับที่ครูผู้สอนมองเห็นและน้องเนยก็มองไปที่ครูผู้สอนเช่นเดียวกัน ครูผู้สอนพยักหน้าน้องเนยจึงเดินไปให้ครูผู้สอนช่วย จากนั้นเป็นต้นมา น้องเนยมักจะมาขอให้ผู้วิจัยช่วยใส่ชุดนอนให้โดยพูดว่า "ใส่ให้หน่อย" เมื่อผู้วิจัยบอกว่า จะใส่เสื้อให้แต่ให้ติดกระดุมเอง น้องเนยบอกว่า "ติดไม่ได้" ผู้วิจัยถามกลับไปว่า "จริงนะ" น้องเนยตอบว่า "จริงจ๊ะ" ผู้วิจัยจึงใส่เสื้อให้แต่ให้ใส่กางเกงเอง น้องเนยบอกว่า "ใส่ไม่ได้ค่ะ" ผู้วิจัยถามว่า "จริงนะ" น้องเนยยิ้มและตอบว่า "จ๊ะ" ผู้วิจัยจึงใส่ให้อีก บางครั้งน้องเนยก็นำชุดนอนไปให้ครูผู้สอนใส่ให้โดยที่น้องเนยได้ยินครูพูดว่า "เข้ามา" (ใครต้องการให้ช่วย) น้องเนยก็เดินไปหา หรือบางวันจะมีเพื่อนชื่อผมนมาใส่ให้เมื่อเพื่อนชื่อปิ่นเห็นก็เข้ามาช่วยบ้าง นอกจากนี้น้องเนยจะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นซึ่งได้แก่ครูผู้สอน ผู้วิจัย และเพื่อนแล้ว บางวันน้องเนยจะใส่เองแต่เป็นส่วนน้อยซึ่งบางครั้งใส่ได้บางครั้งก็ใส่ไม่ได้ ถ้าใส่ไม่ได้จะเดินไปหาครูผู้สอนให้ช่วย ในระยะหลังที่ผู้วิจัยเห็นว่าน้องเนยมักมาขอความช่วยเหลือจากผู้วิจัยทั้งๆที่ตนเองสามารถทำได้ ผู้วิจัยจึงลองปฏิเสธไปบ้างโดยพูดว่า "มือครูเจ็บค่ะ" น้องเนยตอบว่า "ใส่เองได้ค่ะ" วันต่อมา ก็พูดขอให้ช่วยใส่ให้อีก ผู้วิจัยบอกไปว่า "เมื่อวานเห็นใส่ได้นี่คะ" น้องเนยตอบว่า "ใส่ไม่เป็น" ผู้วิจัยจึงให้เล่นโดยพูดว่า "ให้นับ1ถึงเท่าไร" น้องเนยยิ้มและตอบว่า "ถึง10" แล้วน้องเนยก็รีบใส่ชุดนอนเองสามารถทำได้ จากนั้นน้องเนยก็ไม่ได้ขอให้ผู้วิจัยหรือผู้ใดช่วยในเรื่องการใส่ชุดนอนให้อีก

นอกจากนี้ บางวันน้องเนยขอให้ผู้อื่นช่วยทั้งที่สามารถทำได้ด้วยตนเอง เช่น หลังจากตื่นนอน ขอให้เพื่อนชื่อเตยแขวนชุดนอนให้โดยพูดว่า "แขวนชุดนอนให้หน่อยก็เพื่อนมาปลุก เรายังไม่อยากจะตื่น" และหลังจากนั้นในวันเดียวกันก็มาขอให้ผู้วิจัยใส่ชุดนักเรียนให้โดยพูดว่า "ใส่ไม่เป็น" หรือพูดให้ครูผู้สอนใส่ผ้ากันเปื้อนให้เมื่อเห็นครูกำลังใส่ให้เพื่อน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า น้องเนยสามารถช่วยเหลือตนเองในด้านการแต่งตัวได้เช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่นในวัยเดียวกันแม้ว่าบางอย่าง เช่น การแกะกระดุมเสื้อที่ติดกับกระโปรงจะไม่สามารถทำได้ในระยะแรกๆซึ่งเด็กปกติส่วนใหญ่ก็ทำไม่ได้เช่นเดียวกัน แต่ต่อมาก็สามารถหาวิธีช่วยตนเองได้ ถ้าเป็นครั้งแรกที่สามารถทำได้ด้วยตนเองน้องเนยมักพูดด้วยความดีใจ และมาบอกให้ครูทราบว่าเป็น "ครู หนูใส่เอง" การช่วยเหลือตนเองในเรื่องดังกล่าวได้เป็นเพราะ การได้รับการฝึกให้ช่วยเหลือตนเองตั้งแต่อยู่ที่ศูนย์ฮือ ก่อนที่จะเข้ามาเรียนร่วม, การได้ฝึกช่วยเหลือตนเองบ้างเมื่ออยู่ที่บ้าน การที่ครูช่วยเหลือบ้างเป็นบางส่วน เช่น ใส่เสื้อนอนให้และให้ไปติดกระดุมเองรวมทั้งการได้รับคำชมจากครูว่าเก่งเมื่อน้องเนยทำได้ ทำให้น้องเนยเรียนรู้ทักษะในการแต่งตัวและสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น และในบางโอกาสได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนหรือครูผู้สอนบ้างเช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่นๆในห้อง ซึ่งถ้ามีผู้อื่นยื่นข้อเสนอหรือเข้ามาช่วยเหลือเอง น้องเนยพร้อมที่จะได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลดังกล่าวมากกว่าจะปฏิเสธแม้ว่าสิ่งนั้นตนเองจะทำได้

นอกจากนี้ บางครั้งน้องเนยยังมีส่วนเข้าไปช่วยเหลือเพื่อนในเรื่องการแต่งตัวด้วย โดยรับอาสาเข้าไปช่วยเหลือเอง และจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครองเกี่ยวกับเรื่องการแต่งตัว ผู้ปกครองได้กล่าวว่า น้องเนยแต่งตัวเองเป็นทุกอย่างแต่ชอบให้คนอื่นช่วย และตัวน้องเนยเองก็กล่าวว่า "อยู่บ้านแม่กับพ่อจะ

แต่งตัวให้ เนยใส่ได้แต่ชุดนอน"

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการได้รับความช่วยเหลือในด้านการแต่งตัวของน้องเนย

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถที่จะสรุปพฤติกรรมในการได้รับความช่วยเหลือของน้องเนยในด้านการแต่งตัวโดยแบ่งเป็นพฤติกรรมของน้องเนย พฤติกรรมของครูผู้สอน และพฤติกรรมของเพื่อนที่เข้ามาช่วยเหลือ ได้ดังนี้

พฤติกรรมของน้องเนยและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการขอความช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งมี 5 ประการคือ

1. สภาพวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันในห้องเรียนที่มีตารางกิจกรรมเป็นตัวกำหนด
2. การเริ่มขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนก่อน จากนั้นจึงไปขอความช่วยเหลือจากเพื่อน
3. การขอความช่วยเหลือจากเพื่อนที่เป็นเพศเดียวกับตน
4. ความเคยชินเมื่อได้รับการตอบสนองทุกครั้งที่ต้องการความช่วยเหลือ จึงทำให้น้องเนยมักขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นทั้งที่ตนเองสามารถช่วยเหลือตนเองได้
5. สภาพอารมณ์ของน้องเนยเอง

ในสภาพของห้องเรียนซึ่งมีนักเรียนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงเหมือนข้อจำกัดที่ทำให้นักเรียนทุกคนต้องเรียนรู้การช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุดแม้ว่าเวลาอยู่บ้านอาจไม่เคยช่วยเหลือตนเองเลย ทั้งนี้เพื่อให้การใช้ชีวิตในห้องเรียนเป็นไปตามตารางที่กำหนดไว้และเพื่อลดภาระของครูผู้สอนที่ต้องดูแลเด็กหลายคนในเวลาเดียวกัน ในส่วนของน้องเนย น้องเนยจะพยายามช่วยเหลือตนเองก่อน(เช่น การแกะกระดุมเสื้อเอง) จากนั้นเมื่อทำไม่ได้ก็แก้ปัญหาโดยไปพูดขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนรวมถึงตัวผู้วิจัยซึ่งขณะที่อยู่ในห้องก็มีฐานะเป็นครุคนหนึ่งด้วยแม้จะไม่ได้สอนก็ตาม จากนั้นต่อมาเมื่อเริ่มสนิทกับเพื่อนมากขึ้นหรืออาจเห็นว่าครูผู้สอนกำลังช่วยเหลือเพื่อนคนอื่นอยู่จึงหันมาขอความช่วยเหลือจากเพื่อนที่อยู่ใกล้ๆ แทน โดยเลือกเพื่อนที่เป็นผู้หญิงซึ่งโดยปกติแล้วส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นการเล่นหรือการพูดคุยกับเพื่อนเพื่อนผู้หญิงจะมีบทบาทมากกว่า จะเห็นได้ว่าเมื่อน้องเนยมีปัญหาในด้านการแต่งตัวเกิดขึ้นจะไปขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนก่อน นอกจากนี้ยังพบว่า การช่วยเหลือตนเองของน้องเนยในเหตุการณ์เดียวกัน เช่น การใส่ชุดนอน บางวันน้องเนยสามารถแต่งเองได้เอง บางวันก็แต่งเองไม่ได้เนื่องจากแขนเสื้อด้านหลังพันกันหรือใส่เสื้อกลับด้าน เมื่อครูผู้สอนเห็นก็เรียกไปช่วย ซึ่งสิ่งนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้น้องเนยลดความเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเองลง และมาขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นก่อน ก่อนที่จะช่วยเหลือตนเองเหมือนเช่นทุกครั้ง เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากครูผู้สอน, ผู้วิจัยและจากเพื่อนบ่อยครั้งขึ้นไม่ว่าจะเป็นการที่น้องเนยมาขอให้ช่วย, การที่ครูผู้สอนหรือเพื่อนเข้าไปช่วยเหลือเอง ทำให้น้องเนยเกิดความเคยชินและมักมาขอให้ผู้อื่นช่วยในสิ่งที่ตนเองสามารถทำได้ โดยเฉพาะกับผู้วิจัยซึ่งมักจะช่วยเหลือน้องเนยทุกครั้ง ที่น้องเนยมาขอให้ช่วยโดยที่น้องเนยบอกว่าตนเองทำไม่ได้ ต่อมาในระยะหลังเมื่อน้องเนยมาขอให้ช่วยเหลือ

ในลักษณะเดิมอีก(การใส่ชุดนอน)แต่ผู้วิจัยได้ปฏิเสธไป น้องเนยก็สามารถแต่งตัวได้ด้วยตนเอง นอกจากความเคยชินแล้วยังพบว่า สภาพอารมณ์ในขณะนั้นก็มีส่วน กล่าวคือ ถ้าน้องเนยยังนอนไม่เพียงพอและต้องตื่นขึ้นมาจะยังไม่อยากทำอะไรด้วยตนเอง แม้จะเป็นเรื่องที่ยากๆแต่จะพูดขอให้เพื่อนที่อยู่ใกล้ๆช่วย เช่น ขอให้เพื่อนหรือเตยช่วยแขวนชุดนอนให้โดยพูดว่า “แขวนชุดนอนให้หน่อย ก็เพื่อนมาปลุกเรายังไม่อยากตื่น”

พฤติกรรมของครูผู้สอนและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือน้องเนย ซึ่งมี 2 ประการ คือ

1. ลักษณะนิสัย, อารมณ์และบุคลิกของครูผู้สอนที่ค่อนข้างโอเนอ่อนและมีเมตตาต่อกับเด็ก กล่าวคือ เมื่อถึงเวลาเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวเป็นชุดนอนครูผู้สอนจะนั่งอยู่ที่เก้าอี้และคอยช่วยเหลือเด็กทุกคนที่มาขอความช่วยเหลือ แต่จะไม่ช่วยทั้งหมด เช่น ถ้าเป็นชุดนอนจะใส่ให้เฉพาะแขนเสื้อให้ไปติดกระดุมและใส่กางเกงเอง หรือบางครั้งจะเข้าไปช่วยเหลือเองทั้งหมดโดยจะช่วยเหลือเด็กที่มีอายุน้อยเป็นพิเศษ โดยบางวันจะพูดว่า “ใครจะให้ช่วย” บางวันเมื่อน้องเนยมาขอให้ช่วยแกะกระดุมเสื้อที่ติดกับกระโปรงก็จะพูดว่า “บอกให้ช่วยตัวเองไฉะ” แต่ก็ช่วยแกะให้ บางวันก็พูดว่า “เอามา” แล้วก็ช่วยเปลี่ยนให้, “ไหนดูใครใส่เองเป็นบ้าง” และจะให้คำชมบ้างเป็นบางครั้ง

2. ความจำเป็นในการบันทึกพัฒนาการของเด็ก ในช่วงหลังๆประมาณ 2 เดือนผ่านไป ครูผู้สอนจะช่วยเหลือเด็กน้อยลง เนื่องจากต้องการทราบว่าเด็กคนใดสามารถช่วยเหลือตนเองได้บ้างเพื่อนำผลนี้ไปบันทึกใน “แบบบันทึกความสามารถและทักษะ” ซึ่งเป็นแบบบันทึกที่ทางโรงเรียนได้จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมความสามารถและพฤติกรรมในด้านต่างๆของเด็กที่เด็กควรทำได้โดยจะแจ้งผลนี้ไปยังผู้ปกครองต่อไป นอกจากนี้ เด็กคนใดที่ช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้นก็จะแต่งตัวเอง ทั้งนี้ครูผู้สอนจะปฏิบัติกับน้องเนยเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติกับเด็กปกติคนอื่นๆ

พฤติกรรมของเด็กปกติและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือน้องเนย ซึ่งมี 3 ประการ คือ

1. ลักษณะและบุคลิกส่วนตัวของเด็กปกติ
2. สภาพอารมณ์ของเด็กปกติ
3. การเลียนแบบ

การที่เพื่อนเข้ามาช่วยเหลือน้องเนยในด้านการแต่งตัวพบว่า มีทั้งที่น้องเนยเข้าไปขอความช่วยเหลือก่อนซึ่งเพื่อน(พริบ)ก็ทำตามที่น้องเนยขอหรือให้ช่วยทั้ง 2 ครั้ง และลักษณะที่เพื่อนเข้ามาช่วยเหลือเองซึ่งเพื่อนคนนี้(ตัน)นอกจากจะช่วยเหลือน้องเนยแล้ว ยังมีพฤติกรรมช่วยเหลือเพื่อนคนอื่นด้วย และมักขอความช่วยเหลือตนเอง ต้นช่วยเหลือน้องเนยในเรื่องการใส่ชุดนอน 2 วันติดกัน โดยในวันแรกช่วยทั้งหมดและวันต่อมาถามก่อนที่จะช่วยว่า “ใส่เองเป็นหรือเปล่า” เมื่อน้องเนยส่ายหน้า ต้นก็ช่วยใส่เสื้อให้แต่ให้น้องเนยติดกระดุมเสื้อเอง หลังจากนั้นก็ไม่มาช่วยหรือถามน้องเนยว่าต้องการความช่วยเหลืออีกหรือไม่

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ตันเห็นว่าน้องเนยสามารถช่วยตนเองได้แล้ว และในบางเหตุการณ์พบว่า การเข้ามาช่วยเหลือของเพื่อนมีลักษณะที่ทำตามกัน กล่าวคือ เมื่อปิ่นเห็นฝนกำลังใส่ชุดนอนให้ก็เข้ามาช่วยใส่ให้บ้าง หรือเมื่อพริบเห็นแอมกำลังใส่เสื้อนอนให้ก็วิ่งมาและพูด "มาติดให้" (ติดกระดุมเสื้อ) โดยการเข้ามาช่วยใส่เสื้อนอนให้น้องเนย ในกรณีของแอมนี้แอมให้เหตุผลว่า "เนยเคยบอกให้ใส่ให้" ดังนั้นการเข้ามาช่วยเหลือของเพื่อนส่วนหนึ่งคือ ขึ้นอยู่กับการที่เคยช่วยเหลือมาก่อนและขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ที่มาช่วยด้วย เพราะไม่ได้มาช่วยทุกวัน นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ที่มาช่วยไม่ใช่คนเดียวกัน ข้อสังเกตที่พบอีกประการหนึ่งคือ ผู้ที่มาให้ความช่วยเหลือในเรื่องการแต่งตัวนี้เป็นเพื่อนผู้หญิงทั้งหมด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กในวัยนี้มีความสนิทสนมและเล่นกับเพื่อนที่เป็นเพศเดียวกันมากกว่า และความสนิทสนมนี้เองทำให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงเด็กผู้หญิงมักมีความพร้อมในเรื่องการแต่งตัวได้ดีกว่าเด็กผู้ชายในวัยเดียวกัน

2) การได้รับความช่วยเหลือในด้านการทำแบบฝึกหัด

สภาพโดยทั่วไป พบว่า แบบฝึกหัดที่เด็กทุกคนได้ทำหลังจากเรียนกิจกรรมวงกลมเสร็จแล้วมีลักษณะเป็นกระดาษแผ่นๆ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังเรียนจบไป หรือเป็นเนื้อหาอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องแต่เป็นไปตามหน่วยการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้ในแต่ละสัปดาห์ จากการสังเกตพบว่า

ระยะแรก(ประมาณหนึ่งเดือนครึ่งหลังจากเปิดภาคเรียน) เมื่อน้องเนยทำแบบฝึกหัดไม่ได้ (ส่วนใหญ่จะทำได้ไม่มากกว่าทำได้ แม้ว่าจะฟังครูอธิบาย) น้องเนยจะถามครูผู้สอนโดยพูดว่า "คุณครูคะทำยังไงคะ" และเมื่อเห็นเพื่อนถืองานมาส่งก็พูดว่า "โทษขอตุ๋นน้อย" ครูผู้สอนจึงพูดกับน้องเนยว่า "เนยต้องทำเอง คนเก่งโทษขอตุ๋น" วันต่อมาน้องเนยเริ่มถามเพื่อนที่นั่งทำโต๊ะเดียวกันโดยพูดขึ้นมาลอยๆว่า "ทำยังไง" เพื่อนที่นั่งใกล้ๆ(ก๊ง, อีฟ, นุ่น) ก็จะบอก บางครั้งเมื่อเพื่อนบอกแล้วน้องเนยก็ยังไปถามครูซ้ำอีกว่า "อย่างนี้ถูกหรือเปล่า" บางวันน้องเนยจะทำเองเมื่อทำได้หนึ่งบรรทัดก็ถามครูว่า "ถูกไหมคะ" เมื่อครูผู้สอนเดินมาบอกและเดินไปดูเด็กคนอื่นเพื่อนที่นั่งข้างๆเห็นก็บอสนแทนจนเสร็จ

ระยะต่อมา น้องเนยมักไม่ค่อยสนใจฟังครู เพราะคุยหรือเล่นกับเพื่อนข้างๆในขณะที่ครูกำลังอธิบายแบบฝึกหัด เมื่อถึงเวลาทำน้องเนยมักจะดูเพื่อนข้างๆก่อนแล้วจึงลงมือทำ ถ้าทำผิดและเพื่อนเห็น เพื่อนก็จะบอกโดยชี้ข้อที่ถูกให้ น้องเนยจะเชื่อโดยลบข้อที่ตนเองทำผิดและทำตามที่เพื่อนบอก หรือเพื่อนบางคน(มิ้น)เมื่อเห็นน้องเนยมองงานของตน ก็จะบอกน้องเนยเองว่าแบบฝึกหัดนี้ต้องทำอย่างไร พร้อมกับให้ดูงานที่ตนเองทำเสร็จแล้ว เมื่อเพื่อนข้างๆ(ไอซ์)เห็นก็เข้ามาบอกน้องเนยบ้าง โดยบอกคำตอบและชี้ให้ทำ น้องเนยจะทำตาม นอกจากจะมองเพื่อนแล้ว บางครั้งน้องเนยจะถามด้วย โดยพูดว่า "ทำไง", "ทำอะไรอีก", "เราทำแบบไหน" โดยจะถามผู้ที่อยู่ใกล้ตัวทั้งครูผู้สอนและเพื่อนๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อนมากกว่าเนื่องจากครูผู้สอนไม่ได้อยู่กับที่ต้องดูแลเด็กคนอื่น ซึ่งเพื่อนที่ได้ยินก็จะบอกให้ เพื่อนบางคน(อีฟ, เพ็ชต์ดี) ก็เข้ามาช่วยน้องเนยทำงาน(ช่วยระบายสี)โดยมาช่วยเอง บางวันน้องเนยจะทำเองโดยไม่ดูหรือถาม

ใครซึ่งก็ทำผิดพลาดทั้งหมด เมื่อไปส่งครูครูก็ตรวจให้แต่ไม่ได้บอกว่่าน้องเนยทำผิดตรงไหน ถ้าเป็นแบบฝึกที่ทำได้ถูกต้องจะเป็นแบบฝึกที่มีลักษณะให้โยงเส้นต่อจุด

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับกรที่ได้รับช่วยเหลือในด้านการทำแบบฝึกหัดของน้องเนย

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถที่จะสรุปพฤติกรรมกรได้รับความช่วยเหลือของน้องเนยในด้านการทำแบบฝึกหัด โดยแบ่งเป็นพฤติกรรมของน้องเนย พฤติกรรมของครูผู้สอน และพฤติกรรมของเพื่อนที่เข้ามาช่วยเหลือ ได้ดังนี้

พฤติกรรมของน้องเนยและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการขอความช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งมี 3 ประการคือ

1. ความชัดเจนของงานต้นแบบและคำสั่ง สื่อต้นแบบไม่มีการปรับให้น้องเนยตามสภาพการมองเห็นเพื่อให้้องเนยสามารถเรียนได้ด้วยตนเอง เมื่อน้องเนยไม่เข้าใจก็จะไปตามครูหรือเพื่อนที่อยู่ใกล้ นอกจากนี้วันใดที่น้องเนยนั่งไกลทำให้ยังไม่สามารถมองเห็นงานที่ครูอธิบายได้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน
2. ลักษณะนิสัยที่ขี้เก๋งของน้องเนย เมื่อครูอธิบายแบบฝึกหัดและน้องเนยไม่ได้ฟังเพราะกำลังคุยกับเพื่อน ทำให้ไม่เข้าใจวิธีทำที่ถูกต้อง จึงต้องไปขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอน หรือเพื่อนที่อยู่ใกล้
3. การเริ่มขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนก่อน จากนั้นจึงไปขอความช่วยเหลือจากเพื่อนจากการสังเกตพบว่า น้องเนยยังต้องการความช่วยเหลือเป็นส่วนใหญ่ในด้านการทำแบบฝึกหัดเนื่องจากยังไม่เข้าใจว่าต้องทำอะไรหรืออย่างไร ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ การอธิบายวิธีทำของครูที่มักอธิบายจากแบบฝึกหัดที่เป็นต้นฉบับซึ่งเป็นตัวหนังสือที่มีขนาดไม่ใหญ่มากนักถ้าเทียบกับระดับอายุของเด็กซึ่งแม้แต่เด็กปกติก็อาจมองเห็นไม่ชัดเช่นเดียวกันถ้านั่งอยู่ด้านหลัง ดังนั้นจึงทำให้น้องเนยซึ่งมีสายตามองเห็นเลือนลางและได้รับการช่วยเหลือโดยการใส่แว่นแล้ว แต่ก็ไม่สามารถเข้าใจวิธีทำที่ถูกต้องแม้ว่าวันนั้นจะตั้งใจฟังแล้วก็ตาม โดยเฉพาะระยะหลังๆที่น้องเนยเริ่มคุยกับเพื่อนมากขึ้นและไม่ได้ฟังขณะที่ครูอธิบายจึงทำให้ไม่รู้ว่่าครูสั่งให้ทำอะไร เมื่อถึงเวลาที่ต้องทำน้องเนยจึงไปขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนก่อน จากนั้นจึงเปลี่ยนไปดูเพื่อนข้างๆก่อนที่จะทำ รวมทั้งการพูดถามเพื่อนด้วยโดยจะถามเพื่อนคนใดก็ได้ที่น้องเนยอยู่ใกล้ๆ เมื่อเพื่อนบอกว่าข้อใดผิดก็จะเชื่อและทำตามที่เพื่อนบอก สำหรับบางวันที่ไม่ได้ฟังครูอธิบายแบบฝึกหัดและไม่ได้ดูหรือถามใครแต่ลงมือทำเองเลยเป็นเพราะ แบบฝึกหัดส่วนใหญ่มีลักษณะที่คล้ายกันแต่คำสั่งอาจไม่เหมือนกันเมื่อน้องเนยเห็น ด้วยความเคยชินจึงลงมือทำเลยทำให้เกิดข้อผิดพลาดเพราะทำผิดพลาด และที่สามารถทำได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องคือ แบบฝึกโยงเส้นที่เป็นตัวเลขต่อจุด เนื่องจากเป็นลักษณะที่ต้องทำแบบนี้ตายตัวเพราะมีตัวเลขบังคับ

พฤติกรรมของครูผู้สอนและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือน้องเนย ซึ่งมี 4 ประการคือ

1. ความรู้ ความสามารถในการสอนเด็กวัยอนุบาลโดยทั่วไป
2. ความรู้ ความเข้าใจตลอดจนความสามารถในการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดเตรียมสื่อที่เหมาะสม
3. การพูดให้กำลังใจขณะที่ให้คำแนะนำ หรือสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น
4. สัดส่วนจำนวนเด็กต่อครูผู้สอน

จากการสังเกตพบว่า เมื่อถึงเวลาทำแบบฝึกหัดครูผู้สอนจะเรียกนักเรียนตามรายชื่อที่เขียนไว้ แล้วโดยจะเรียกครั้งแรก 6 คนตามจำนวนเก้าอี้ตามโต๊ะที่มีอยู่ หลังจากนั้นเมื่อนักเรียนคนใดทำเสร็จแล้วมีเก้าอี้ว่างก็จะเรียกนักเรียนที่ว่างจากกิจกรรมโต๊ะอื่นมาทำ นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องคอยช่วยเหลือนักเรียนที่ทำการกิจกรรมตามโต๊ะอื่นด้วย แต่ส่วนใหญ่ครูผู้สอนจะอยู่ดูแลที่โต๊ะแบบฝึกหัดนี้มากกว่า เนื่องจากการเรียนการสอนส่วนใหญ่ผู้รับผิดชอบในการสอนคือ นักศึกษาฝึกสอนที่มทตลอดสอน ดังนั้นวิธีการสอนจึงอาจมีส่วนที่ต้องปรับปรุงเพราะมีประสบการณ์น้อย เช่น การอธิบายการทำแบบฝึกหัดที่มีขนาดของตัวอักษรเล็กเกินไปไม่เหมาะสมกับการดูและการฟังของนักเรียนทั้งห้อง แต่ในด้านการช่วยเหลือนักเรียนทุกคนรวมทั้งการช่วยเหลือน้องเนยในเรื่องการทำแบบฝึกหัด ครูผู้สอนจะเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือทุกครั้งโดยส่วนใหญ่จะเข้าไปช่วยเมื่อน้องเนยไปขอความช่วยเหลือ ทั้งนี้เป็นเพราะต้องดูแลนักเรียนคนอื่นด้วยจึงไม่สามารถที่จะไปเจาะจงสอนใครได้โดยเฉพาะ นอกจากนี้การช่วยเหลือของครูผู้สอนยังมีลักษณะที่ให้น้องเนยได้ฝึกการทำด้วยตัวเอง, ไม่ได้บอกทั้งหมดและให้คำชมเมื่อน้องเนยสามารถทำได้ เช่น เมื่อน้องเนยจะขอดูงานของเพื่อนครูก็พูดว่า "เนยต้องทำเอง คนแก่ง ไท่ดูซิคะ" หรือในกรณีที่ไม่ใช่การทำแบบฝึกหัดแต่เป็นงานประดิษฐ์โดยให้ทำกาไลจากการร้อยเชือกใส่ในมัทกะโรนี ซึ่งเป็นงานที่ค่อนข้างยากสำหรับเด็กในวัยนี้ สังเกตจากการที่ครูต้องมาช่วยเหลือบ่อยครั้งและเด็กแต่ละคนก็ใช้เวลาานกว่าจะทำเสร็จ น้องเนยเริ่มต้นการทำโดยมองเพื่อนข้างๆก่อนหลังจากนั้นจึงลองทำเอง เมื่อทำไม่ได้ก็พูดกับครูว่า "ร้อยยังไงคะครู หนูยังไม่เคยร้อย" ครูช่วยเหลือโดยการทำให้ดู "ดูนะคะ" และร้อยให้ดูเป็นตัวอย่าง จากนั้นก็เดินไปดูเด็กที่โต๊ะอื่น น้องเนยทำตามแต่ยังทำไม่ได้จึงลองเปลี่ยนมัทกะโรนีอันใหม่แต่ก็ยังทำไม่ได้จึงถามครู "คุณครูทำยังไง" ขณะที่ครูกำลังเดินมา น้องเนยหยิบมัทกะโรนีชิ้นมาขีดตาและร้อยใหม่แต่ก็ทำไม่ได้ เมื่อครูเดินมาถึงเพื่อทำให้ดูอีกและพูดว่า "ร้อยเอง ทำเองจะได้แก่ง" น้องเนยบอกกับครูว่า "มันยากนะครู" ครูตอบว่า "ไม่ยากลูก" และทำให้ดูอีก น้องเนยก็ยังทำเองไม่ได้ ครูชี้แนะว่า "ร้อยแล้ววางที่พื้นคะ" เมื่อพบว่าน้องเนยร้อยได้แล้วแต่มัทกะโรนีหลุดออกจากเชือก และทำให้ดูอีกครั้ง น้องเนยลองทำเองอีก คราวนี้เชือกหลุดมือจึงหยิบเชือกมาร้อยใหม่และสามารถร้อยได้ 3 อันติดกัน น้องเนยยิ้มและพูดกับครูว่า "คุณครูเนยได้แล้ว 3 อัน" ครูพูดให้กำลังใจว่า "อีก 2 อันก็ได้กาไลแล้ว" ทั้งนี้ถ้าครูผู้สอนได้ดัดแปลงโดยเปลี่ยนวัสดุที่นำมา

ร่อยไหมโดยมีลักษณะที่ร่อยได้เหมือนมักกะโรนีแต่มีช่องที่ใหญ่กว่าเพื่อให้น้องเนยสามารถทำได้ง่ายขึ้นก็จะ เป็นสิ่งดีและเหมาะสมกับสภาพการมองเห็นของน้องเนยมากกว่า

พฤติกรรมของเด็กปกติและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือน้องเนย ซึ่งมี 2 ประการ คือ

1. ลักษณะนิสัยและบุคลิกส่วนตัว
2. การเลียนแบบ

จากการสังเกตพบว่า สาเหตุที่มักช่วยมีทั้งที่น้องเนยไปขอความช่วยเหลือก่อน(จากการถามเพื่อน และจากการมองเห็น) ซึ่งได้รับการช่วยเหลือทุกครั้งจากทุกคน, การเข้ามาช่วยเหลือเองเมื่อเห็นน้องเนยผิด โดยบอกข้อที่ถูกให้(เพ็ดดี) หรือการเข้ามาช่วยระบายสี(ออฟ,เพ็ดดี) และการเข้ามาช่วยเหลือตามเพื่อน(ไอซ์ มาบอกหลังจากที่เห็นเมื่อบช่วย)โดยบอกคำตอบและชี้ข้อที่ถูกให้ หรือเข้ามาช่วยเหลือตามครู(กุ๊ยมมาช่วยสอน แทนครูหลังจากที่ครูเดินไปโต๊ะกิจกรรมอื่น)

ปัญหา สาเหตุของปัญหา และการแก้ปัญหา

เด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนสางซึ่งสามารถช่วยเหลือตนเองในด้านต่างๆได้ เช่น ด้าน การแต่งตัว แต่บางครั้งมักขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น อาจเป็นเพราะ ลักษณะนิสัยส่วนตัวที่ชอบพึ่งพา เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น(ครูผู้สอน)จนเคยชิน เนื่องจากมีข้อจำกัดของเวลาเพื่อให้ได้ทำ กิจกรรมที่กำหนดไว้ตามตารางได้อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ดังนั้นเมื่อทำเองไม่ได้จึงไม่ลองพยายามทำเองก่อน แต่ไปขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นแทน ซึ่งมักเป็นครูผู้สอนเป็นส่วนใหญ่

เด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนสางไม่เข้าใจงานแบบฝึกหัดที่ครูผู้สอนมอบหมายให้ทำ เพราะ แบบฝึกหัดดังกล่าวไม่ได้ปรับให้มีความเหมาะสมกับสภาพการมองเห็น เนื่องจากครูผู้สอนซึ่งมักเป็น ครูฝึกสอนหรือครูประจำชั้นมีความรู้ความเข้าใจน้อยในการสอนเด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนสาง และไม่ได้ รับคำแนะนำที่ถูกต้องจากครูการศึกษาพิเศษ(ไม่มีครูการศึกษาพิเศษมาช่วยเหลือระหว่างการเรียนรู้การสอน เนื่องจากครูการศึกษาพิเศษมีภาระงานมากไม่สามารถเข้ามาดูแลได้) การเรียนการสอนที่ครูผู้สอนสอนจึง สอนเหมือนกับที่สอนเด็กปกติทุกประการ โดยยังไม่ได้ตระหนักว่าควรให้ความช่วยเหลือในเรื่องนี้ และ ครูผู้สอนไม่ทราบว่ น้องเนยกำลังประสบปัญหาในการมองเห็นที่ไม่ชัดเจน การแก้ปัญหาจึงยังไม่เกิดขึ้นทั้ง การจัดที่นั่งเรียนในกิจกรรมวงกลมซึ่งน้องเนยสามารถเลือกที่นั่งได้เองตามใจชอบ ดังนั้นถ้าวันใดเลือกนั่งใน ตำแหน่งที่ไกลจากครูผู้สอน ก็ทำให้ไม่สามารถมองเห็นแบบฝึกหัดที่ครูกำลังอธิบายได้ (แบบฝึกหัดดังกล่าว มีขนาดเท่าปกติ) เมื่อถึงเวลาทำแบบฝึกหัดน้องเนยจึงมักทำไม่ได้และต้องถามครูผู้สอนเกือบทุกครั้ง หรือ ถ้าครูผู้สอนอยู่ไกลก็จะถามเพื่อนที่นั่งข้างๆ ดูคำตอบจากเพื่อน หรือทำเองตามความเข้าใจของตน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การได้รับการช่วยเหลือในเรื่องการทำแบบฝึกหัดเป็นปัญหาที่เด่นชัดที่สุดสำหรับเนย เนื่องจาก ข้อจำกัดของการมองเห็นและการที่ครูผู้สอนไม่ได้ปรับสื่อให้เหมาะสมกับข้อจำกัดดังกล่าว

แบบแผนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านการช่วยเหลือ

สรุปโดยรวมด้านการช่วยเหลือของเด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนไหวทั้งในเรื่องการแต่งตัวและการทำแบบฝึกหัดซึ่งมีลักษณะแบบแผนที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ลักษณะที่เหมือนกัน คือ เมื่อน้องเนยทำสิ่งใดไม่ได้(ทั้งที่เคยทำได้มาก่อนและทำไม่ได้จริงๆ) น้องเนยจะไปพูดขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนก่อนต่อมຈจึงไปขอให้เพื่อนช่วย หลังจากนั้นก็จะไปขอความช่วยเหลือทั้งจากครูและเพื่อนคนใดก็ได้ที่อยู่ใกล้ซึ่งทั้งครูผู้สอนและเพื่อนก็ยินดีให้ความช่วยเหลือ นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะการเข้ามาช่วยเหลือของเพื่อนมี 3 ลักษณะที่เหมือนกัน คือ น้องเนยขอร้องให้มาช่วย, เข้ามาช่วยเองและช่วยตามเพื่อนโดยเกิดในกรณีแรกมากที่สุด

ลักษณะที่ต่างกัน คือ การพูดขอความช่วยเหลือของน้องเนยในเรื่องการแต่งตัว มีทั้งการขอร้องให้ช่วยในสิ่งที่ตนเองยังทำไม่ได้และขอร้องให้ช่วยในสิ่งที่ตนเองทำได้แล้ว แต่การพูดขอความช่วยเหลือในเรื่องการทำแบบฝึกหัดเป็นการขอความช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองทำไม่ได้เท่านั้น และมีข้อแตกต่างกันในเรื่องลักษณะของการช่วยเหลือระหว่างครูผู้สอนกับเพื่อน กล่าวคือ ลักษณะที่ครูผู้สอนเข้าไปช่วยเหลือจะไม่ช่วยเหลือทั้งหมดคือ จะช่วยโดยการอธิบาย, ทำให้ดูเป็นตัวอย่างและให้น้องเนยทำเองรวมถึงให้คำชมเชยเมื่อน้องเนยทำได้ แต่การช่วยเหลือของเพื่อนส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่ช่วยเหลือทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบว่า การช่วยเหลือของเพื่อนในเรื่องการแต่งตัว ผู้ที่เข้ามาช่วยและผู้ที่น้องเนยไปขอให้ช่วยจะเป็นผู้หญิงทั้งหมด แต่การช่วยเหลือในเรื่องการทำแบบฝึกหัดผู้ที่เข้ามาช่วยและผู้ที่น้องเนยไปขอให้ช่วยมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย(ถามเพื่อนที่อยู่ใกล้ๆ)โดยส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมากกว่า

นอกจากนี้ยังพบว่า สิ่งที่เพื่อนๆ เข้ามาช่วยเหลือน้องเนยเอง ได้แก่ ช่วยเก็บของเล่น(กั๊ก, ปืน, นุ่น) ช่วยเก็บสิ่งที่น้องเนยทำหล่น(มุก), ช่วยบอกว่าที่นอนของเนยอยู่ที่ไหน(ผืน) และช่วยหยิบแว่นมาให้ใส่(อ็อฟ)

สิ่งที่น้องเนยได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ ได้แก่ ช่วยใส่ผ้ากันเปื้อนให้มิก, ช่วยปลอมมายโดยการเอามือลูบหัว โอบไหล่ พูด "โอ๋ๆ" เมื่อเห็นมิกร้องไห้และจู๋มมือไปหาครู

กรณีที่ 2 น้องน้อยซึ่งเป็นเด็กที่ตาบอดและเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 3 และ

กรณีที่ 3 น้องนุชซึ่งเป็นเด็กที่ตาบอดและเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 3 ห้องเดียวกับน้องน้อย

เนื่องจากน้องน้อยและน้องนุชเรียนอยู่ในห้องเดียวกัน, มีความบกพร่องทางการมองเห็นลักษณะเดียวกัน และมักมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันเป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยจึงขอเสนอข้อมูลถึงสังเกตพบของเด็กทั้งสองพร้อมๆ กันเพื่อให้เห็นข้อมูลในลักษณะที่เหมือนกันและหรือแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจนมากขึ้น

1. การช่วยเหลือตนเอง

สภาพโดยทั่วไป

จากการสังเกตพบว่า ทั้งน้องน้อยและน้องนุช สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. การรับประทานอาหารและการนำภาชนะใส่อาหารไปเก็บที่ น้องน้อยและน้องนุชสามารถใช้ช้อนตักอาหารรับประทานได้เอง แต่ค่อนข้างไม่เรียบร้อยและช้า เช่น ใช้ช้อนตักแต่ไม่โดนอาหาร หรือ วันไหนที่มีอาหารที่ไม่ชอบก็จะไม่ทาน ในช่วงที่รับประทานอาหารนี้มักเห็นครูผู้สอนคนใดคนหนึ่งทั่ววง (มีครูผู้สอน 4 คนเป็นครูประจำชั้น 1 คนที่เหลือเป็นครูฝึกสอน) มาช่วยตักอาหารใส่ช้อนเป็นคำๆ และ/หรือ จับมือป้อน ส่วนการนำภาชนะใส่อาหารไปเก็บที่ น้องน้อยและน้องนุชสามารถทำได้เองซึ่งส่วนใหญ่จะมีครูผู้สอนเดินตามไปด้วยเสมอ แต่ถ้าวันไหนที่รับประทานอาหารเสร็จช้าครูผู้สอนหรือพี่เลี้ยงจะเป็นผู้นำภาชนะไปเก็บให้

2. การเข้าห้องน้ำเพื่อทำความสะอาดร่างกายส่วนต่างๆ เช่น การเข้าส้วม การล้างหน้า การล้างมือ ทั้งน้องน้อยและน้องนุชสามารถทำสิ่งต่างๆดังกล่าวได้ด้วยตนเอง โดยจะมีครูฝึกสอนเป็นผู้ตามไปดูแลทุกครั้ง

3. การแต่งตัว ทั้งน้องน้อยและน้องนุชสามารถถอดและใส่ชุดนักเรียนรวมถึงชุดพลະได้เอง ถ้าวันใดใส่เองแล้วแต่ติดกระดุมไม่ได้ หรือหาแขนเสื้อไม่เจอ(เนื่องจากใส่กลับด้านหรือเสื้อพันกัน)ทั้งสองคนจะลองช่วยตนเองก่อนเมื่อทำไม่ได้ก็จะพูดเพื่อขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอน ครูผู้สอนที่อยู่ใกล้ๆก็จะมาช่วย โดยพูดอธิบายวิธีใส่ที่ถูกต้องให้ด้วย เช่น "หาปกเสื้อให้เจอก่อน ค่อยๆจับแล้วเลื่อนมือไปที่กระดุมจึงใส่แขนเสื้อ" และจากการสังเกตพบว่า น้องนุชจะลองพยายามแต่งตัวด้วยตนเองมากกว่าน้องน้อยจนเมื่อไม่สามารถทำได้จึงพูดขอความช่วยเหลือจากครู

4. การนำเครื่องแต่งกายที่ถอดแล้วไปแขวนไว้ในราวแขวนให้ตรงกับชื่อของตนเอง ตำแหน่งที่แขวนชุดของน้องน้อยและน้องนุชไม่ได้ยุติมสุด และจะมีแถบชื่อที่พิมพ์เป็นอักษรเบรลล์ติดไว้(ของเด็กปกติติดเป็นตัวเลขตามลำดับที่ในบัญชีรายชื่อ) เมื่อต้องการจะแขวนเครื่องแต่งกายเก็บที่ เด็กทั้งสองจะใช้มือคลำราวแขวนจากด้านใดด้านหนึ่งแล้วเลื่อนมือไปเรื่อยๆจนกว่าจะถึงแถบชื่ออักษรเบรลล์ของตนเอง ซึ่งเด็กทั้งสองสามารถทำได้ด้วยตนเอง แต่ไม่เร็วเท่าเด็กปกติโดยเฉพาะถ้ามีเพื่อนยืนอยู่ตรงนั้นหลายคนเพื่อเปลี่ยนหรือแขวนเสื้อผ้าเช่นเดียวกัน ซึ่งมักมีครูผู้สอนคนใดคนหนึ่งยืนอยู่ใกล้ๆเพื่อคอยช่วยเหลือเช่นเดียวกัน

5. การเคลื่อนไหว ในการออกกายบริหารในตอนเช้าถ้าเป็นเพลงแก่น้องน้อยและน้องนุชสามารถทำได้เอง แต่ถ้าเป็นเพลงใหม่ครูผู้สอนจะมาดูและจับท่าทางให้พร้อมกับพูดอธิบายด้วย ซึ่งน้องน้อยสามารถทำได้ แต่ทำได้ช้ากว่าและทำได้ไม่คล่องแคล่วเท่าน้องนุชซึ่งแทบอดเหมือนกัน ลักษณะเช่นนี้ยังพบได้ในการเดินไปนอกสถานที่และการเคลื่อนไหวในวิชาพลະ เช่น น้องนุชสามารถวิ่งที่สนามได้โดยไม่ต้องมีใครจูง ส่วนน้องน้อยไม่ค่อยกล้าก้าวเท้าวิ่งหรือกระโดดแม้ว่าจะมีครูผู้สอนจูงมือก็ตาม และน้องน้อยเคยพูดกับครูผู้สอนในชั่วโมงพลະว่า "ครูขา อยากกลับห้องค่ะ" ซึ่งน้องน้อยให้เหตุผลว่าไม่ชอบเรียนวิชานี้ แต่ลักษณะเช่นนี้ไม่พบในชั้นเรียน จากการสังเกตพบว่า ในชั้นเรียนน้องน้อยสามารถเดินไปยังที่ต่างๆภายในห้องได้อย่างคล่องแคล่วรวมทั้งเดินไปห้องน้ำซึ่งอยู่ถัดไปอีกห้องหนึ่งได้เอง

ส่วนการเดินทางไปสถานที่ต่างๆเพื่อไปเรียนวิชาเฉพาะ เช่น วิชาดนตรี วิชาศิลปะ ซึ่งต้องเดินขึ้นลงบันไดพบว่า ส่วนใหญ่ครูประจำชั้นเป็นผู้พาน้องน้อยหรือน้องนุชคนใดคนหนึ่งไปเอง ส่วนคนที่เหลือครูฝึกสอนจะเป็นผู้พาไป โดยให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นทั้งสองเกาะที่ข้อศอกของตนและเดินนำไป ครูประจำชั้นให้เหตุผลว่า “ไม่ยากปล่อยให้เดินเองกลัวตกบันได” อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่า ถ้าไม่มีผู้ใจจูงเด็กทั้งสองก็สามารถเดินขึ้นลงบันไดได้เองโดยใช้มือหนึ่งจับราวบันไดไว้

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือตนเองของน้องน้อยและน้องนุช ซึ่งมี 3 ประการ คือ

1. การได้รับการฝึกให้ทำสิ่งดังกล่าว ทั้งที่ศูนย์อิ โฮ และที่บ้าน
2. การได้ฝึกทำสิ่งดังกล่าวด้วยตนเอง ทั้งที่ศูนย์อิ โฮ และที่บ้าน
3. สภาพการมองเห็นที่มากกว่าและความคุ้นเคยต่อสถานที่ มีผลต่อการช่วยเหลือตนเอง

ของเด็กตาบอด โดยเฉพาะด้านการเคลื่อนไหว

จากข้อมูลด้านการช่วยเหลือตนเองของน้องน้อยและน้องนุช กล่าวได้ว่า ความบกพร่องทางการเห็นไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการช่วยเหลือตนเองในด้านการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว (แต่สภาพการมองเห็นที่ยังเหลืออยู่มากกว่าอาจทำให้เด็กตาบอดมีความคล่องตัวในการเคลื่อนไหวที่ต่างกัน) ทั้งนี้เพราะเด็กทั้งสองต่างได้รับการฝึกความพร้อมในเรื่องการช่วยเหลือตนเองตั้งแต่เรียนอยู่ที่ศูนย์อิ โฮและครูผู้สอนทุกคนจะพยายามให้เด็กทั้งสองช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุด แต่มีปัจจัยบางอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องที่ทำให้ครูผู้สอนเข้าไปช่วยเหลือทั้งๆที่เด็กตาบอดทั้งสองคนสามารถทำได้ด้วยตนเอง ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า การช่วยเหลือตนเองของน้องนุชจะคล่องแคล่วกว่าน้องน้อย และมีความพยายามที่จะทำอะไรด้วยตนเองมากกว่าทั้งที่ได้รับการฝึกจากศูนย์อิ โฮ มาเหมือนกัน จึงอาจมีปัจจัยอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องคือ สภาพการช่วยเหลือตนเองเมื่ออยู่บ้าน จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองและสอบถามจากตัวเด็กเองพบว่า น้องนุชมีโอกาสได้ช่วยเหลือตนเองในด้านการรับประทานอาหารและการแต่งตัวมากกว่าน้องน้อย ส่วนเรื่องการเคลื่อนไหวพบว่า น้องนุชทำได้คล่องกว่าน้องน้อยเมื่ออยู่นอกห้องเรียน อาจเป็นเพราะการมีโอกาสได้รับการฝึกมากกว่าเช่นเดียวกัน เช่น น้องนุชต้องขึ้นรถประจำทางเพื่อเดินทางไปและกลับจากโรงเรียนทุกวัน ส่วนน้องน้อยขึ้นรถประจำทางบางมารถยนต์ส่วนตัวบ้างซึ่งมีความสะดวกมากกว่า นอกจากนี้สภาพการมองเห็นที่ยังคงเหลืออยู่บ้างของน้องนุชที่มีมากกว่าน้องน้อย ก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้น้องนุชสามารถเคลื่อนไหวในสถานที่ใหม่ๆได้ดีกว่าน้องน้อย เป็นต้น

2. ด้านการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น

น้องน้อยและน้องนุชอยู่ในความดูแลหรือได้รับการช่วยเหลือในด้านการทำกิจวัตรประจำวันจากครูผู้สอนเป็นส่วนใหญ่ ครูผู้สอนมีทั้งหมด 4 คน(ครูประจำชั้น 1 คนและครูฝึกสอนอีก 3 คน) ครูผู้สอนคนใดว่างก็จะมาดูแลอยู่ใกล้ๆ ถ้าเห็นเด็กทั้งสองทำสิ่งใดไม่ได้ก็จะเข้าไปช่วยเหลือโดยเข้าไปจับมือให้ทำตามพร้อมกับพูดอธิบายไปด้วย เช่น สอนการใส่เสื้อ หรือให้การช่วยเหลือเมื่อเด็กทั้งสองพูดขอความช่วยเหลือ

แต่ถ้าสิ่งใดที่ครูผู้สอนเห็นว่าเคยทำได้แต่มาขอให้ช่วย เช่น ให้ช่วยใส่เสื้อให้(เกิดเฉพาะน้องน้อยซึ่งขณะนั้นใส่เสื้อเองเป็นแล้ว) ครูผู้สอนจะปฏิเสธ หรือบางสถานการณ์ก็เข้าไปช่วยเหลือทั้งๆที่เด็กทั้งสองสามารถทำได้ เช่น ช่วยใส่เสื้อให้ นอกจากนี้เด็กทั้งสองคนยังได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนๆซึ่งมีทั้งเข้ามาช่วยเหลือเอง และผู้ที่ได้รับการบอกจากครูผู้สอนให้เข้ามาช่วยเหลือ

เด็กทั้งสองได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นใน 4 ด้านใหญ่ๆคือ การช่วยเหลือในด้านการเคลื่อนไหว การช่วยเหลือในด้านการแต่งตัว การช่วยเหลือในด้านการรับประทานอาหาร และการช่วยเหลือในด้านการทำแบบฝึกหัด ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. การได้รับความช่วยเหลือในด้านการเคลื่อนไหว

สภาพโดยทั่วไป พบว่า เด็กทั้งสองสามารถเคลื่อนไหวได้ภายในห้องเรียนหรือการเดินทางไปห้องน้ำใกล้ๆ การไปห้องน้ำนี้จะมีครูฝึกสอนคนใดคนหนึ่งเดินตามไปด้วยทุกครั้ง ถ้าเป็นการย้ายห้องเรียนซึ่งต้องมีการเดินขึ้นลงบันได ครูประจำชั้นจะเป็นผู้จูงหรือให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นคนใดคนหนึ่งจับข้อศอกของตนและเดินไปด้วยกัน ส่วนครูฝึกสอนคนใดคนหนึ่งจะช่วยเหลือเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นที่เหลือในลักษณะเดียวกัน จากการสังเกตไม่พบว่าเด็กทั้งสองขอความช่วยเหลือจากใครในการเคลื่อนไหว และจากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน ครูผู้สอนกล่าวว่า "เวลาจูงเด็กทั้งสองเดินลงมาข้างล่าง เช่น เดินไปเรียนพลที่สนาม น้องนุชจะจูงได้ดีกว่าน้องน้อย น้องน้อยจะผินๆและมืออยู่วันหนึ่งบอกให้ครูอุ้มให้ด้วย"

การช่วยเหลือของครูผู้สอนในด้านการเคลื่อนไหว เห็นได้ชัดเกือบทุกวันในเวลาออกกำลังกายตอนเช้าหลังเคารพธงชาติ ในเวลานี้จะมีครูฝึกสอน 2 คนยืนอยู่หัวแถวเพื่อออกกำลังกายเป็นตัวอย่างให้เด็กทุกคนเห็นและทำตาม เพลงที่ใช้ร้องประกอบนี้เป็นเพลงประจำที่เหมือนกันทุกวัน ในช่วงเวลานี้ครูประจำชั้นหรือครูฝึกสอนคนใดคนหนึ่งที่เหลือจะคอยดูแลเด็กทั้งสอง โดยในระยะแรกจะช่วยจับท่าทางและพูดอธิบายประกอบด้วย เมื่อเห็นเด็กทั้งสองยืนเฉยหรือยังทำไม่ได้ไม่คล่องก็จะเข้าไปช่วยเหลือ ซึ่งมักเข้าไปช่วยเหลือน้องน้อยมากกว่าน้องนุช ในลักษณะที่น้องน้อยทำไม่ได้ไม่คล่อง น้องนุชจะทำได้คล่องกว่าไม่ว่าจะเป็นการย่อเข่าโยกไปทางซ้าย-ขวา การหมุนตัว ฯลฯ จากการสังเกตยังพบว่า น้องนุชมีโอกาสได้ฝึกกายบริหารมากกว่าน้องน้อย เพราะน้องน้อยมักมาโรงเรียนสาย นอกจากครูผู้สอนจะช่วยเด็กทั้งสองแล้วในระยะหลังบางวันก็มีเพื่อนผู้หญิงซึ่งยืนอยู่ใกล้ๆมาช่วยจับมือในบางท่าที่เด็กทั้งสองยังทำไม่คล่องด้วยการช่วยนี้เป็นการช่วยในลักษณะที่ทำตามกัน เช่น เพ็ดตีเข้าไปช่วยจับให้น้องน้อยหมุนตัวแล้วอ้อมเห็นก็เข้าไปช่วยบ้าง การช่วยในลักษณะที่ทำตามกันนี้ยังพบได้ในกรณีที่ถ้าครูผู้สอนสั่งให้เด็กคนหนึ่งช่วยเหลือน้องน้อยหรือน้องนุชโดยให้ช่วยจูงไปนั่งเก้าอี้ในกิจกรรมกลุ่ม จะมีเด็กอีก 2-3 คนลุกออกมาช่วยบ้าง

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการได้รับความช่วยเหลือในด้านการเคลื่อนที่และการเคลื่อนไหวของน้องน้อยและน้องนุช โดยแบ่งเป็นพฤติกรรมของน้องน้อยกับน้องนุช พฤติกรรมของครูผู้สอน และพฤติกรรมของเพื่อนที่เข้ามาช่วยเหลือ ได้ดังนี้

พฤติกรรมของน้องน้อยกับน้องนุช กับปัจจัยที่สัมพันธ์กับการขอความช่วยเหลือผู้อื่นในด้านการเคลื่อนที่และการเคลื่อนไหว พบว่า เด็กทั้งสองไม่ได้เป็นฝ่ายขอให้ใครช่วยเหลือในด้านดังกล่าวก่อน

พฤติกรรมของครูผู้สอนกับปัจจัยที่สัมพันธ์กับการให้ความช่วยเหลือเด็กทั้งสองในด้านการเคลื่อนที่และการเคลื่อนไหว ซึ่งมี 4 ประการ คือ

1. การมีครูผู้สอนหลายคนจึงทำให้เื้อื่อต่อการดูแลและช่วยเหลือเด็กทั้งสองอย่างใกล้ชิด
2. ลักษณะนิสัยของครูผู้สอน
3. การกลัวว่าถ้าปล่อยให้เด็กทั้งสองทำเองอาจเกิดอันตรายได้
4. การช่วยเพราะเห็นว่าเด็กทั้งสองยังทำเองไม่ได้ และช่วยเพื่อให้ทำกิจกรรมร่วมกับ

เพื่อนๆ ได้ตามกำหนดเวลา (ทำได้แต่ช้า)

จากการสังเกตพบว่า ครูผู้สอนซึ่งมีทั้งหมด 4 คนจะผลัดกันช่วยเหลือเด็กทั้งสองโดยมีครูประจำชั้นเป็นหลัก การช่วยเหลือนี้เป็นไปในลักษณะที่เข้าไปช่วยเหลือเด็กทั้งสองเองในกรณีที่เด็กยังทำไม่ได้ ไม่คล่อง, ยังทำเองไม่ได้ หรือเกรงว่าถ้าให้ทำเองจะเกิดอันตราย นอกจากนี้ยังบอกให้เด็กปกติช่วยเหลือด้วยแต่มักจะช่วยเหลือเองมากกว่า(ครูมีเวลาเพียงพอ) และพบว่าในด้านการออกกำลังกายจะช่วยเหลือน้องน้อยมากกว่าเพราะ ยังทำไม่คล่อง ถ้าเห็นว่าทำได้ในทำไดก็จะปล่อยให้ทำเองโดยดูแลอยู่ใกล้ๆ

พฤติกรรมของเด็กปกติและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือน้องน้อยและน้องนุช ในด้านการเคลื่อนไหว ซึ่งมี 4 ประการ คือ

1. ลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นๆ (เข้าไปช่วยเหลือเอง)
2. สภาพอารมณ์
3. การช่วยเพราะครูสั่ง
4. การเลียนแบบ

จากการสังเกตพบว่า พฤติกรรมที่เพื่อนเข้ามาช่วยเหลือเด็กทั้งสองนี้มีลักษณะที่ต่างกันออกไป คือ มีทั้งที่เข้ามาช่วยเหลือเองซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กผู้หญิง โดยคนที่มาช่วยนี้จะผลัดเปลี่ยนกันไปเป็นบางคน และเป็นบางวัน แต่ก็สังเกตได้ว่ามีเพื่อนคนหนึ่งชื่อ ออม จะเข้ามาช่วยมากตั้งแต่เปิดเรียนในช่วงระยะเวลาหนึ่งแต่ไม่ทุกวันซึ่งในระยะหลังพบว่า การช่วยเหลือของออมลดน้อยลง จากการสัมภาษณ์น้องออม น้องออมบอกว่า ที่ช่วยเด็กทั้งสองเพราะเขาตาบอด และที่ไม่ค่อยได้ช่วยในระยะหลังเพราะเขาทำเองได้แล้ว

การช่วยเหลือยังมีในรูปแบบของการเลียนแบบเพื่อนที่ครูสั่งให้ไปช่วย โดยมีคนตามไปช่วย 2-3 คน และการเลียนแบบนั้นก็มักเป็นคนๆ เดิม

2. การได้รับความช่วยเหลือในด้านการแต่งตัว

สภาพโดยทั่วไป พบว่า หลังจากรับประทานอาหารเช้ากลางวันเสร็จแล้ว เด็กทุกคนจะเข้าห้องเรียนเพื่อเปลี่ยนชุดเป็นชุดนอน โดยจะไปยืนและหยิบเสื้อผ้าที่จะเปลี่ยนบริเวณราวแขวนผ้าที่ราวแขวนผ้านี้จะมีครูฝึกสอนคนใดคนหนึ่งยืนประจำอยู่ ถ้ามีเด็กมาเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวพร้อมกันหลายคน ที่ตรงนี้จะค่อนข้างลุ่มนบบ้างในการหยิบเพราะต่างคนต่างก็จะเปลี่ยนชุดเหมือนกัน เด็กปกติทุกคนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ดี

น้องน้อยและน้องนุชสามารถถอดชุดนักเรียนได้เอง ส่วนการใส่ชุดดังกล่าวในระยะประมาณเดือนแรกๆยังทำได้ไม่คล่อง ครูประจำชั้นจะเป็นผู้สอนโดยอธิบายตั้งแต่การคลำหาปกเสื้อให้พบก่อน ให้สังเกตตะเข็บด้านที่ถูกต้อง จากนั้นก็คลำวงถึงแขนเสื้อ ไสแขนเสื้อให้ โดยลักษณะการสอนจะจับมือเด็กให้ทำไปพร้อมๆกับการพูดอธิบายในแต่ละขั้นตอน ครูประจำชั้นปฏิบัติเช่นนี้ทุกวันจนเวลาผ่านไปประมาณ 2 สัปดาห์ ก็ลองปล่อยให้เด็กทำเอง โดยพูดว่า "ไหนลองใส่เองซิ" แต่ยังคงยืนดูแลอยู่ใกล้ๆโดยมีครูฝึกสอนที่ไม่ได้ดูแลเด็กปกติยืนอยู่ด้วย และทำหน้าที่เช่นเดียวกับครูประจำชั้นในวันที่ครูประจำชั้นไม่ว่าง เมื่อเห็นว่าเด็กทั้งสองแต่งตัวผิดหรือทำเองได้แต่ซ้ำในขณะที่เพื่อนๆเสร็จกันหมดแล้ว ก็จะเข้าไปช่วยเอง (สาเหตุเพราะรับประทานข้าวเสร็จซ้ำจึงทำให้เข้ามาเปลี่ยนชุดซ้ำ หรือรับประทานข้าวเสร็จตามปกติแต่แต่งตัวซ้ำเอง หรือแต่งตัวเองแต่ใส่เลือกกลับด้าน, คิดตะขอกระโปรงไม่ได้ เป็นต้น) บางวันเมื่อเด็กคนใดคนหนึ่งขอให้ช่วยเมื่อตนเองแต่งตัวผิดครูผู้สอนก็จะเข้าไปช่วยเหลือทุกครั้ง บางวันครูผู้สอนจะถามเด็กทั้งสองก่อนว่า "ถอดเสื้อเองได้ไหม" เมื่อเด็กทั้งสองตอบว่าถอดได้ก็จะปล่อยให้ทำเอง แต่ถ้าเห็นว่ายังไม่ได้ช่วยตนเองก่อนแล้วมาขอให้ใส่เสื้อให้ก็จะบอกปฏิเสธและบอกให้ทำเอง กรณีนี้มักเกิดขึ้นกับน้องน้อยเพียงคนเดียวแต่ไม่บ่อยมากนัก เมื่อเห็นว่าครูให้ทำเองน้องน้อยก็สามารถทำได้ และจะทำเองทุกครั้งยกเว้นถ้าวันไหนใส่ผิดก็จะพูดขอความช่วยเหลือจากครูซึ่งยืนอยู่ใกล้ๆ จากการสังเกตพบว่า หลังจากที่สอนวิธีการใส่เสื้อเองแล้วครูผู้สอนจะยังช่วยเหลือน้องน้อยมากกว่าน้องนุชในบางวันกรณีที่ทำเองได้แต่ซ้ำ ครูผู้สอน กล่าวคล้ายๆกันว่า "น้องนุชช่วยเหลือตัวเองได้มากกว่าน้องน้อย มีน้องน้อยเหมือนไม่ค่อยแข็งแรง อยู่บ้านสงสัยจะมีคนทำให้" ครูการศึกษาพิเศษที่มาช่วยสอนในช่วงการทำแบบฝึกหัดกล่าวว่า "เมื่ออยู่ที่ศูนย์น้องน้อยสามารถทำได้ด้วยตนเองแต่มาตอนนี้ทำอะไรไม่ได้เลยเพราะต้องการเรียกร้องความสนใจ ไม่อยากให้ช่วยมากเกินไปซึ่งก็เคย อยู่บ้านใส่เสื้อเอง กระโปรงเอง มานี้ใครจับจะปล่อยหมด" ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้ ครูผู้สอนอาจสังเกตเห็นเหมือนกันจึงพูดปฏิเสธไปบ้างเมื่อน้องน้อยมาขอความช่วยเหลือและลองปล่อยให้ทำเอง

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการได้รับความช่วยเหลือในด้านการแต่งตัว โดยแบ่งเป็นพฤติกรรมของน้องน้อยและน้องนุช พฤติกรรมของครูผู้สอน และพฤติกรรมของเด็กปกติที่เข้ามาช่วยเหลือ ได้ดังนี้

พฤติกรรมของน้องน้อยและน้องนุช กับปัจจัยที่สัมพันธ์กับการขอความช่วยเหลือผู้อื่นในด้าน
การแต่งตัว พบว่า เด็กทั้งสองจะพยายามช่วยเหลือตนเองก่อน เนื่องจากได้เคยฝึกทักษะดังกล่าวมาบ้าง
แล้วเมื่อครั้งที่อยู่ที่ศูนย์อี โฮ จนเมื่อไม่สามารถทำได้จึงขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอน จากการสังเกต
พบว่า น้องนุชช่วยเหลือตนเองได้มากกว่าน้องน้อย และน้องน้อยขอความช่วยเหลือจากครูบ้างเป็น
บางครั้งเพื่อเรียกร้องความสนใจและรู้ว่ามีความผิดอยู่ใกล้ๆ แต่เมื่อได้รับการปฏิเสธก็สามารถทำได้ด้วยตนเอง

พฤติกรรมของครูผู้สอนกับปัจจัยที่สัมพันธ์กับการให้ความช่วยเหลือเด็กทั้งสองในด้าน
การแต่งตัว ซึ่งมี 3 ประการ คือ

1. การมีครูผู้สอนหลายคนจึงทำให้เมื่อต้องการดูแลและช่วยเหลือเด็กทั้งสองอย่างใกล้ชิด
2. ลักษณะนิสัยของครูผู้สอน
3. การช่วยเพราะเห็นว่าเด็กทั้งสองยังทำเองไม่ได้ และช่วยเพื่อให้ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ

ได้ตามกำหนดเวลาแม้ว่าเด็กทั้งสองสามารถทำได้เองแต่ช้า

จากการสังเกตพบว่า ครูผู้สอนซึ่งมีทั้งหมด 4 คนจะเป็นผู้ผลักดันช่วยเหลือเด็กทั้งสอง โดยใน
ระยะเริ่มแรกครูประจำชั้นจะเป็นผู้สอนให้เด็กทั้งสองรู้จักวิธีการแต่งตัวด้วยตนเอง ซึ่งจากการสัมภาษณ์
ครูประจำชั้นมีวิธีการสอนเช่นเดียวกับการสอนเด็กอนุบาล 1. ข้าใหม่ที่ยังไม่รู้จักวิธีการแต่งตัวเลย(ครูผู้สอน
คิดเองว่าควรจะเริ่มสอนอย่างนี้) จากนั้นครูฝึกสอนที่ว่างจะมายืนประจำอยู่ที่ราวแขวนผ้าและคอยช่วยเด็ก
ทั้งสองแทนครูประจำชั้น ซึ่งการช่วยเหลือนี้เป็นไปในลักษณะที่เข้าไปช่วยเหลือเด็กทั้งสองเองในกรณีที่เด็กยัง
ทำได้ไม่คล่อง, ยังทำเองไม่ได้ หรือทำได้แต่วันนั้นทำได้ช้า และมักช่วยเหลือน้องน้อยมากกว่าเพราะ ยังทำ
ไม่คล่องหรือถ้าเห็นว่าน้องน้อยเคยทำได้ก็จะให้ทำเองแม้ว่าน้องน้อยจะขอให้ช่วยก็ตาม

พฤติกรรมของเด็กปกติและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือน้องน้อยและน้องนุช ในด้าน
การแต่งตัว

จากการสังเกตพบว่า การช่วยเหลือในด้านนี้มีน้อยมากอาจเป็นเพราะเห็นครูผู้สอนคอยดูแล
อยู่เป็นประจำแล้ว, ไม่ทราบวิธีสอนจึงไม่รู้ว่าควรจะสอนอย่างไร หรือเด็กปกติแต่งตัวเองเสร็จก่อนจะไปนั่ง
คอยอยู่ในแถวเพื่อเตรียมเข้านอน

3. การได้รับความช่วยเหลือในด้านการรับประทานอาหาร

สภาพโดยทั่วไป เมื่อถึงเวลารับประทานอาหารทุกคนต้องออกไปนั่งรับประทานอาหารนอก
ห้องเรียน โดยบางวันต้องเดินออกไปปรับภาดอาหารเอง(ถ้าวันไหนอาหารมาถึงช้าและพี่เลี้ยงจัดให้ไม่ทัน)
บางวันพี่เลี้ยงจะนำภาดอาหารมาประจำโต๊ะเตรียมให้เลย ระหว่างที่เด็กรับประทานอาหารจะมีครูประจำชั้น
และครูฝึกสอนมาช่วยดูแลเด็กทุกๆคน เช่น คอยเติมข้าว เติมกับข้าว

ระยะแรกครูประจำชั้นจะเข้ามาช่วยเหลือเด็กที่มีความบกพร่องทั้งสองคน โดยสอนการจับ
ช้อนที่ถูกต้องและสอนการตักอาหารโดยจะจับมือให้ทำและพูดอธิบายไปพร้อมๆกัน มีการป้อนเมื่อเห็นเด็ก

ทั้งสองตักอาหารไม่เต็มช้อน, ตักอาหารไม่ได้ หรือนั่งเฉย ครูประจำชั้นจะเอาใจใส่ในเรื่องการรับประทาน อาหารของเด็กทั้งสองมาก คือ จะคอยเดินดูแลและให้ความช่วยเหลือ วันใดที่เด็กทั้งสองนั่งห่างกันคนละ โต๊ะ ครูประจำชั้นต้องเดินไปเดินมาจนบางครั้งพูดขึ้นว่า "ทีหลังต้องให้มานั่งใกล้กัน" ในขณะที่เด็กปกติ ทุกคนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ดี

ต่อมาเด็กทั้งสองสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น เช่น สามารถจับช้อนได้ถูกต้อง ตัก อาหารได้เอง ครูประจำชั้นจึงเข้ามาดูแลน้อยลงแต่เด็กทั้งสองก็ยังรับประทานอาหารได้ช้าเมื่อเทียบกับเด็ก ปกติ จึงมักเห็นเด็กทั้งสองนั่งอยู่เป็นคนสุดท้ายหรือเกือบสุดท้ายทุกวัน ในระยะนี้พบว่า ครูฝึกสอนมี บทบาทมากขึ้นคือ ถ้าครูฝึกสอนคนใดคนหนึ่งว่างจะเข้ามาตักอาหารใส่ช้อนให้และให้เด็กป้อนเอง หรือถ้า วันไหนที่เด็กทั้งสองทานอาหารเสร็จช้ามากก็จะคอยป้อนให้โดยนั่งป้อนที่เก้าอี้ที่อยู่ใกล้ๆ ลักษณะ การช่วยเหลือจะทำเช่นเดียวกับครูประจำชั้น

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการได้รับความช่วยเหลือในด้านการรับประทานอาหาร โดยมี พฤติกรรมของครูผู้สอนที่เข้ามาช่วยเหลือเพียงฝ่ายเดียว ดังนี้

พฤติกรรมของครูผู้สอนและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือห้องน้อยและห้องนุช ในด้าน การรับประทานอาหาร ซึ่งมี 3 ประการ คือ

1. เด็กไม่สามารถช่วยตนเองได้ หรือช่วยตนเองได้แต่ยังทำไม่คล่องเนื่องมาจาก ความบกพร่องทางการมองเห็น
2. เด็กสามารถช่วยตนเองได้แต่ใช้เวลานาน และเด็กต้องมีกิจกรรมอื่นที่ต้องทำต่อไป
3. ครูผู้สอนมีจำนวนมาก ครูผู้สอนคนใดคนหนึ่งจึงมีเวลาเพียงพอในการเข้ามาช่วยเหลือ จากการสังเกตพบว่า การช่วยเหลือในด้านนี้ครูผู้สอนจะเข้ามาช่วยเหลือเด็กทั้งสองเอง ไม่พบ ว่าเด็กทั้งสองขอความช่วยเหลือจากใคร และไม่พบว่าเด็กปกติเข้ามาช่วยเหลือ นอกจากนี้ครูผู้สอนจะ ปลดปล่อยให้เด็กช่วยตัวเองบ้างเมื่อเห็นว่าเด็กสามารถช่วยเหลือตนเองได้ สังเกตจากการปล่อยให้ห้องนุช รับประทานอาหารเองแต่เข้าไปช่วยเหลือห้องน้อยมากกว่าเพราะเห็นว่ายังทำไม่ได้ไม่คล่อง แต่ถ้าเห็นว่าห้องนุช รับประทานอาหารเสร็จช้าก็จะเข้ามาช่วยเช่นกัน
4. การได้รับความช่วยเหลือในด้านการทำแบบฝึกหัด และการทำกิจกรรมศิลปะ หรือการทำ กิจกรรมกลุ่ม

สภาพทั่วไป หลังจากเรียนกิจกรรมวงกลม และครูอธิบายงานตามโต๊ะต่างๆเสร็จแล้ว นักเรียนทุกคนจะยกเก้าอี้หนึ่งของตนเองไปนั่งทำงานตามโต๊ะงานต่างๆอย่างอิสระ ส่วนห้องน้อยและห้องนุชจะ ยกเก้าอี้ของตนไปยังโต๊ะทำงานประจำของตนเอง ซึ่งโต๊ะดังกล่าวเป็นโต๊ะสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดไม่ใหญ่เหมาะ

สำหรับนั่งทำงานสองคนพอดีโดยโต๊ะดังกล่าวจะตั้งอยู่หลังห้องไม้ไกลจากกลุ่มมากนัก เมื่อนั่งที่เรียบร้อยแล้วจะรอครูการศึกษาพิเศษจากศูนย์โฮ้ขึ้นมาสอน แบบฝึกที่ได้ทำบางชิ้นงานจะได้ทำเหมือนเพื่อนๆ เช่น แบบฝึกคณิตศาสตร์ แบบฝึกภาษาไทยโดยทุกๆเข้าครูการศึกษาพิเศษจะมาขอแบบฝึกจากครูประจำชั้นเพื่อนำไปเตรียมปรับเป็นอักษรเบรลล์ให้เด็กทั้งสองอ่านและทำ หรือเตรียมให้เด็กทั้งสองเขียนอักษรเบรลล์เองตามคำบอกของครู และจะลงมาสอนให้เด็กทั้งสองในช่วงเวลาหลังจากทำกิจกรรมรวมกลุ่มเสร็จแล้วทุกวัน งานหรือกิจกรรมบางอย่างเด็กทั้งสองไม่ได้ทำเหมือนเพื่อนๆ เช่น เกมการศึกษา หรือมีโอกาสได้ทำบ้างแต่น้อยครั้งมาก เช่น การประดิษฐ์ และงานศิลปะ

ในระยะแรกครูการศึกษาพิเศษจะเริ่มสอนตั้งแต่การวางอุปกรณ์การเขียนและก้าวใส่กระดาษด้วยการจับมือพร้อมทั้งอธิบายไปด้วย จากนั้นจะให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเขียนตามคำบอก เช่น แบบฝึกภาษาไทยจะให้เขียนเป็นคำๆก่อน (พ่อ แม่ ฯลฯ) ต่อมาก็เริ่มเขียนเป็นประโยค ระหว่างที่สอนจะพูดให้กำลังใจ เช่น "เขียนผิดไม่เป็นไร เขียนใหม่ได้" หรือ "ดีมากวันนี้เขียนถูกเยอะเลย" เมื่อเด็กคนใดคนหนึ่งเขียนไม่ได้ก็จะถามว่า "เขียนยังไม" ครูการศึกษาพิเศษจะบอกโดยให้เด็กสัมผัสเบรลล์คำนั้นๆ ก่อนแล้วจึงเขียนเอง หรือบอกปากเปล่าว่าอักษรเบรลล์คำดังกล่าวมีจุดอะไรและอยู่ในตำแหน่งไหน เมื่อเด็กทั้งสองเขียนเสร็จแล้วจะให้เด็กตรวจสอบสิ่งที่เขียนไปด้วยตนเองว่าถูกต้องหรือไม่ ซึ่งจากการสังเกตพบว่าน้องนุชจะเขียนได้ถูกต้องและเร็วกว่าน้องน้อย บางวันครูการศึกษาพิเศษจะนำไปตรวจเอง(เนื่องจากต้องรีบไปดูแลเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นคนอื่นๆที่ศูนย์โฮ)

ในกิจกรรมศิลปะที่เด็กทั้งสองได้มีโอกาสทำเหมือนเพื่อนๆ ถ้าเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในชั้นเรียน (เป็นโต๊ะกิจกรรมโต๊ะหนึ่ง) เด็กทั้งสองจะมีโอกาสได้ทำเช่นเดียวกับเด็กปกติอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อทำแบบฝึกในแต่ละวันเสร็จและครูการศึกษาพิเศษกลับไปแล้ว เด็กทั้งสองมักได้รับอนุญาตให้ไปเล่นเสรีตามมุมต่างๆได้เลย เป็นเช่นนี้เกือบทุกวัน ถ้าวันใดมีโอกาสได้ทำจะมีครูผู้สอนคนใดคนหนึ่งมาจับมือให้ทำ เช่น จับมือให้ระบายสี แต่ถ้าเป็นการวาดภาพอิสระเด็กทั้งสองจะได้ทำเอง บางครั้งครูผู้สอนเข้ามาช่วยจับมือวาด ถ้าเป็นการวาดที่ต้องวาดตามคำสั่ง เช่น ให้อวดรูปแม่เนื่องในโอกาสวันแม่ เป็นต้น ถ้าเป็นงานประดิษฐ์ครูผู้สอนคนใดคนหนึ่งจะมาช่วยประดิษฐ์โดยให้เด็กมีส่วนร่วมบ้างแต่ผลงานส่วนใหญ่ครูผู้สอนมีส่วนทำให้มากกว่า

ส่วนในกิจกรรมการทำงานกลุ่ม พบว่า ถ้าวันใดเด็กทั้งสองได้รับความช่วยเหลือจากครูผู้สอนโดยการจัดอุปกรณ์ให้ทำเช่นเดียวกับเพื่อนในกลุ่ม(พบไม่บ่อยมากนัก) เด็กทั้งสองก็สามารถทำงานดังกล่าวได้เองในบางขั้นตอน เช่น ครูผู้สอนตัดกระดาษให้และให้เด็กทั้งสองทากาวแปะเอง เป็นต้น หรือครูผู้สอนเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มโดยการซักถามความคิดของแต่ละคนในการทำงาน เด็กทั้งสองก็มักแสดงความคิดเห็นร่วมกับเพื่อนๆ แต่ถ้าให้สมาชิกในกลุ่มปรึกษากันเอง เด็กปกติมักต่างคนต่างพูดความคิดเห็นของตน ส่วนเด็กทั้งสองจะเป็นฝ่ายฟังมากกว่า

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการได้รับความช่วยเหลือในด้านการทำแบบฝึกหัด และการทำกิจกรรมศิลปะ โดยมีพฤติกรรมของครูการศึกษาพิเศษเพียงฝ่ายเดียว (ครูประจำชั้นเข้ามาช่วยเหลือบ้างในวันที่ครูการศึกษาพิเศษไม่มา) ดังนี้

พฤติกรรมของครูผู้สอนและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือน้อยน้อย และน้อยนุช ในด้าน **การทำแบบฝึกหัด และการทำกิจกรรมศิลปะ** การทำแบบฝึกหัดเป็นสิ่งที่เด็กทั้งสองต้องได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่มีความรู้ เพราะ เด็กทั้งสองไม่สามารถทำกิจกรรมดังกล่าวได้ด้วยตนเองจำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้โดยเฉพาะในด้านดังกล่าว ซึ่งครูการศึกษาพิเศษและครูประจำชั้นจะเป็นผู้เข้ามาช่วยเหลือเองในการทำแบบฝึกหัด หรือให้โอกาสเด็กทั้งสองได้ทำกิจกรรมศิลปะและงานประดิษฐ์โดยไม่ได้เตรียมการล่วงหน้า (เกิดในกรณีของการทำศิลปะและการทำงานประดิษฐ์) โดยครูการศึกษาพิเศษจะมีบทบาทมากที่สุด เพราะครูประจำชั้นไม่มีความรู้เรื่องอักษรเบรลล์และการจัดกิจกรรมที่เด็กทั้งสองสามารถทำได้เช่นเดียวกับเด็กปกติ (ซึ่งพบได้ในกิจกรรมการทำงานกลุ่มด้วย) แต่ครูประจำชั้นสามารถช่วยเหลือเด็กทั้งสองได้ในการสอนให้รู้จักวิธีการใส่กระดาษในแผ่นรองเขียน เนื่องจากเคยมีประสบการณ์ในการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นมาก่อน

ปัญหา สาเหตุของปัญหา และการแก้ปัญหา

เด็กตาบอดซึ่งสามารถช่วยเหลือตนเองในด้านต่างๆ ได้หลังจากที่ได้รับการฝึกแล้ว เช่น ด้านการแต่งตัว ด้านการเคลื่อนไหวไปยังที่ต่างๆ แต่บางครั้งมักได้รับการช่วยเหลือจากครูผู้สอน อาจเป็นเพราะ ข้อจำกัดของเวลาเพื่อให้ทำกิจกรรมที่กำหนดไว้ตามตารางได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นเมื่อเห็นเด็กทั้งสองทำเองได้ แต่ทำช้าก็มักเข้ามาช่วยเหลือ หรือเห็นว่าหากให้ทำเองอาจเกิดอันตรายได้ เช่น การเดินขึ้นลงบันไดในกรณีที่ต้องย้ายห้องเรียนไปเรียนวิชาพิเศษ เป็นต้น ทำให้น้องน้อยอาจเคยชินในการคอยให้ผู้อื่นช่วยเหลือ จึงมักไปขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนในตอนแรกๆ ทั้งที่ตนเองทำได้ ซึ่งครูผู้สอนก็ให้ความช่วยเหลือ ต่อมาเมื่อครูผู้สอนสังเกตเห็นว่า น้องน้อยสามารถทำเองได้และยังมีเวลาเหลืออยู่ ครูผู้สอนก็จะปฏิเสธและให้น้องน้อยทำเองโดยยืนดูแลอยู่ใกล้ๆ ต่างกับน้องนุชที่มักช่วยเหลือตนเองก่อน เมื่อทำไม่ได้จริงๆ จึงไปขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอน

เด็กตาบอดได้รับการปรับกิจกรรมเฉพาะที่เป็นแบบฝึกหัดให้เป็นอักษรเบรลล์เพียงอย่างเดียว ซึ่งครูผู้สอนซึ่งมักเป็นครูฝึกสอนหรือครูประจำชั้นไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้อักษรเบรลล์ ดังนั้น การช่วยเหลือหรือการสอนให้เด็กทั้งสองทำแบบฝึกหัดจึงตกเป็นภาระกับครูการศึกษาพิเศษเพียงผู้เดียว หากวันใดครูการศึกษาพิเศษติดภาระงานไม่สามารถเข้ามาสอนได้ ครูประจำชั้นก็จะสอนเด็กตาบอดเอง ซึ่งสามารถช่วยเหลือเด็กทั้งสองได้ระดับหนึ่ง เช่น การบอกเป็นคำหรือประโยคให้ทำ ซึ่งครูประจำชั้นเคยมีประสบการณ์การสอนเด็กตาบอดเรียนร่วมมาบ้างจึงไม่มีความกังวลมากนัก แต่ถ้าเป็นวันที่ครูฝึกสอนจำเป็นต้องสอนเนื่องจากครูทั้งสองท่านไม่ว่าง (เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว) สังเกตได้ว่า ครูฝึกสอนจะเป็นกังวล

มาก โดยปรึกษากันว่า “จะสอนยังไงดี ไม่มีความรู้เลย” ซึ่งเนื้อหาที่ได้สอนไปในชั่วโมงนั้นก็ยากเกินไป เด็กตาบอดทั้งสองถามกันตลอดว่าทำอะไร เมื่อครูฝึกสอนสอนไปได้ระยะหนึ่งจึงปล่อยให้เด็กทั้งสองไปเล่นอิสระได้

แบบแผนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านการช่วยเหลือ

สรุปโดยรวมด้านการช่วยเหลือของเด็กตาบอดทั้งในเรื่องการช่วยเหลือตนเอง และการได้รับความช่วยเหลือในด้านการเคลื่อนไหว, ด้านการแต่งตัว, ด้านการรับประทานอาหาร และด้านการทำแบบฝึกหัด ดังมีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะที่เหมือนกัน คือ เด็กตาบอดทั้งสองช่วยเหลือตนเองได้ในด้านการทำกิจวัตรประจำวันทั่วไป เช่น การรับประทานอาหาร การเคลื่อนไหว แต่มีลักษณะที่อาจซ้ำกว่าเด็กปกติ ครูผู้สอนจึงเข้ามาดูแลและให้การช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดโดยเป็นผู้เข้ามาช่วยเหลือเอง ส่วนกิจวัตรประจำวันของเด็กทั้งสองเข้ามาขอความช่วยเหลือบ้างเป็นบางครั้งคือ การแต่งตัว และกิจกรรมที่เด็กทั้งสองต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องจากครูการศึกษาพิเศษ คือ การทำแบบฝึกหัดที่ดัดแปลงเป็นอักษรเบรลล์ และการได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ดังกล่าวจากเด็กปกติพบได้น้อยมาก มักพบในลักษณะที่พาไปยังที่ต่างๆ ภายในห้องเรียน เช่น พาไปนั่งเก้าอี้ ช่วยหยิบของให้ เป็นต้น โดยเข้าไปช่วยเหลือเองและมักเป็นเพื่อนผู้หญิงมากกว่า ส่วนเพื่อนผู้ชายมีลักษณะการเข้ามาช่วยบ้างโดยมักเป็นการทำตามๆ กันตามคำสั่งของครู

สาเหตุที่ไม่ค่อยพบการช่วยเหลือจากเด็กปกติในด้านอื่นๆ มากนักอาจเป็น เพราะมีครูผู้สอนซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 4 คนผลัดกันดูแลช่วยเหลือ ทำให้โอกาสที่เด็กปกติจะเข้ามาช่วยเหลือลดน้อยลงไปด้วยและในบางสถานการณ์ก็ไม่ทราบว่าจะควรจะช่วยเหลืออย่างไร

ลักษณะที่ต่างกัน คือ น้องน้อยมักจะได้รับ的帮助ช่วยเหลือจากครูผู้สอนในเรื่องต่างๆ ทั้งจากครูผู้สอนเข้ามาช่วยเหลือเอง และน้องน้อยเข้าไปขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนมากกว่าน้องนุช เช่น ในด้านการแต่งตัว, การรับประทานอาหาร, หรือการเคลื่อนไหว และการเข้าไปขอความช่วยเหลือของน้องน้อยมักเข้าไปขอความช่วยเหลือในด้านการแต่งตัวมากที่สุดโดยเกิดขึ้นในระยะแรกที่ยังแต่งตัวเองได้แต่ยังไม่คล่อง เมื่อได้รับการช่วยเหลือบ่อยครั้งก็มักขอความช่วยเหลือในสิ่งที่ตนทำได้ ส่วนสาเหตุที่ครูผู้สอนเข้าไปช่วยเหลือน้องน้อยมากกว่าน้องนุชเป็นเพราะ น้องน้อยช่วยเหลือตนเองได้ไม่คล่องเท่าน้องนุช และถ้าให้ทำเองจะช้า

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมทางสังคม

การมีส่วนร่วมทางสังคมในความหมายของงานวิจัยนี้ หมายถึง การปฏิบัติของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นทั้งที่เป็นคำพูด ท่าทางและ/หรือการกระทำในการเข้าไปร่วมทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างกับกลุ่มเด็กปกติในห้องเรียนเดียวกัน และ/หรือครูผู้สอนในกิจกรรมด้านต่างๆ

กรณีที่ 1 น้องเนย ซึ่งเป็นเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลาง และเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2

สภาพทั่วไป

จากการสังเกตพบว่า น้องเนยซึ่งเป็นเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลาง มีส่วนร่วมหรือแสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางสังคมในกิจกรรมต่างๆร่วมกับเพื่อนๆทุกกิจกรรมและทุกวิชา ไม่ว่าจะเป็น การร่วมเล่นเกมในชั้นเรียน การเรียนในวิชาพิเศษต่างๆได้แก่ วิชาดนตรี วิชาศิลปะ วิชาพลศึกษา การเรียนเสริมทักษะวิชาคอมพิวเตอร์ ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่างๆหรือในวิชาต่างๆมี ลักษณะการแสดงออกที่แตกต่างกันไป บางกิจกรรมมีส่วนร่วมตลอด บางกิจกรรมมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน ซึ่งมีสาเหตุและปัจจัยด้านต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้อง จากการสังเกตพบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆเห็น ได้ชัดในกิจกรรมการเข้าแถวเคารพธงชาติและฝึกกายบริหารในตอนเช้า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมวงกลม และการมีส่วนร่วมในการฟังนิทาน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

กิจกรรมการเข้าแถวเคารพธงชาติและฝึกกายบริหารในตอนเช้า พบว่า น้องเนยร่วม ร้องเพลงชาติสวดมนต์และฝึกกายบริหารทุกครั้ง โดยเฉพาะการฝึกกายบริหาร น้องเนยชอบมากจะตั้งใจทำ โดยที่ร้องไปพร้อมกับทำท่าทางไปด้วย ไม่คุยกับใครและสามารถทำท่าทางได้ถูกต้องในขณะที่เพื่อนบางคน คุยกัน, เล่นกันหรือทำท่าทางเพียงอย่างเดียวไม่ได้ร้องไปด้วย

การชอบร้องเพลงและชอบเต้นของน้องเนยนี้ยังพบได้ในชั่วโมงวิชาดนตรี น้องเนยจะตั้งใจ เรียนและปฏิบัติในสิ่งที่ครูสั่ง เช่น ร้องเพลงร่วมกับเพื่อน รวมถึงร่วมร้องเพลงกับเพื่อนผู้ชายทั้งๆที่ครูผู้สอน ให้ผู้ชายร้องเพียงฝ่ายเดียว, ยกมือเมื่อครูถามว่าใครร้องได้, ฟังและปฏิบัติท่าทางตามเสียงเปียโนสามารถ ทำได้ถูกต้องด้วยใบหน้าที่ยิ้มและหัวเราะ, ย่ำเท้ากับที่หรือเดิน-หยุดตามจังหวะเสียงกลอง หรือรับอาสาโดย การยกมือเป็นคนแรกเมื่อครูให้ออกไปทำท่าทางตามเสียงเพลงซึ่งน้องเนยก็ได้รับเลือกให้ออกไปคิดท่าทาง ประกอบเพลงร่วมกับเพื่อนอีกคน ส่วนในเวลาอิสระที่บางครั้งครูผู้สอนมักจะเปิดเพลงไว้หลังห้อง น้อง เนยมักมาเต้นร่วมกับเพื่อนๆด้วยความร่าเริง บางครั้งก็คิดท่าเต้นเองหรือไม่ก็ดูแบบจากเพื่อน บางวันแม้ว่า ผู้ปกครองมารับแล้วแต่น้องเนยยังไม่กลับ ยังเดินไปตามเสียงเพลงร่วมกับเพื่อนผู้หญิงบางคนด้วยใบหน้าที่ยิ้มปนเสียงหัวเราะ

กิจกรรมวงกลม หลังจากเคารพธงชาติเสร็จเรียบร้อยแล้วนักเรียนทุกคนจะไปเข้าห้องน้ำเพื่อ ทำกิจธุระส่วนตัว หลังจากนั้นจะเข้าห้องเรียนและเริ่มเรียนในกิจกรรมวงกลมร่วมกัน พฤติกรรม การแสดงออกของน้องเนยในช่วงนี้มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด ดังนี้

ระยะแรกประมาณหนึ่งเดือนนับจากเปิดเรียน น้องเนยจะมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนเป็น ส่วนใหญ่โดยมีพฤติกรรมดังนี้

1. การฟังครูชานชื่อเพื่อนๆและชานชื่อตนเองเพื่อที่จะได้ยกมือและบอกให้ครูทราบว่ามี ไรเรียน, การสัมผัสส่วนต่างๆของร่างกายตามที่ครูกำหนด, การฟังครูร้องเพลงและร้องตามพร้อมกับทำ ท่าทางประกอบ, การท่องคำคล้องจองในขณะที่เพื่อนบางคนคุยกัน

2. การร่วมตอบคำถามแบบไม่เจาะจง คำถามที่ครูถามมักเป็นคำถามที่มาจากเนื้อหาที่เพิ่งสอนไป, จากคำคล้อยจอง, ปัญหาอะไรเอ่ย ถ้าคำถามใดที่ตอบไม่ได้ก็จะเป็นฝ่ายฟัง

3. การถามคำถามในสิ่งที่ตนเองสงสัย เช่น เมื่อครูนำเกมใหม่มาสาธิตน้องเนยจะถามขึ้นมาทันทีว่า "ให้เอากลับบ้านไหม" และลุกขึ้นไปดูใกล้ๆ ที่โต๊ะครู เมื่อเพื่อนบอกว่าจะมองไม่เห็นน้องเนยก็กลับไปนั่งที่

4. การมีความกระตือรือร้นที่จะออกไปร่วมกิจกรรมหรือตอบคำถาม น้องเนยจะแสดงออกโดยการยกมือ หรือนั่งกอดอกเรียวร้อย ถ้าครูยังไม่เรียกน้องเนยก็ยังยกมืออีกพร้อมกับเรียกชื่อตัวเองหรือบอกความต้องการของตน เช่น "หนูจะเล่นคะ", "หนูอยากทำคะ", "ให้เนยด้วย" โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะน้องเนยเคยพูดว่า "ครู เนยอยากไปโต๊ะศิลปะ" หรือการออกไปร่วมเล่นกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นการแข่งขัน ซึ่งส่วนใหญ่ น้องเนยมักไม่ได้รับเลือกให้ไปร่วมกิจกรรมดังกล่าว แม้กระนั้นในวันต่อมา น้องเนยก็ยังแสดงพฤติกรรมการอยากมีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ ดังกล่าวอีก

5. น้องเนยแสดงความสนใจที่จะมีส่วนร่วมมากขึ้นถ้ากิจกรรมนั้นครูบอกว่ามีรางวัลให้ เช่น เมื่อครูถามว่า "เด็กคนไหนตอบได้ครูมีรางวัลให้ด้วย" น้องเนยจะรีบยกมือเป็นคนแรก หรือขณะที่เด็กๆ รวมทั้งน้องเนยไปยืนรอทำหน้ากาที่โต๊ะงานประดิษฐ์โดยที่เก้าอี้ยังเต็มอยู่เมื่อครูบอกว่า "เด็กคนไหนที่ยังไม่มีโต๊ะนั่งครูมีเกมให้เล่น ใครเล่นเกมโต๊ะนี้แล้วครูจะให้ดาว" น้องเนยก็เดินตามครูไปเล่นที่โต๊ะเกม นอกจากนี้กิจกรรมใดที่ได้รับคำชมจากครู น้องเนยก็มักมีความสนใจที่จะทำกิจกรรมนั้นมากขึ้น เช่น น้องเนยกับเพื่อนๆ ตั้งใจดูครูอธิบายการตัดกระดาษเพราะก่อนหน้านี้ครูได้พูดจูงใจว่า "เด็กๆ อยากเก่งใช่ไหมคะ", "ใครอยากเขียนหนังสือสวย" และเมื่อครูสาธิตเสร็จน้องเนยก็รีบยกมือและพูดว่า "เนยอยากทำคะ" เมื่อครูเรียกชื่อเพื่อนคนอื่นน้องเนยก็ยกมือและพูดอีกว่า "ครูขาหนูอยากทำคะ"

ในบางวันก็มีบ้างที่น้องเนยลดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมลงโดยหันไปสนใจคุยกับเพื่อนๆ (ต้น) หรือหันไปสนใจเครื่องประดับของเพื่อน เช่น มองดูนาฬิกาที่เพื่อนใส่อยู่ขณะที่ครูกำลังอบรมไม่ให้เด็กย้ายที่หรือย้ายที่นอนเล่น เพื่อนที่นั่งติดกับน้องเนย(อ้วน) ก็ชวนน้องเนยคุยด้วยเช่นเดียวกัน บางขณะก็กลับไปมีส่วนร่วมอีกครั้งเมื่อครูให้ร้องเพลงประกอบบทกวีทางและแข่งกันร้องระหว่างชายและหญิง และขณะที่ครูกำลังอธิบายการทำแบบฝึกหัดบนกระดานดำ น้องเนยซึ่งวันนั้นนั่งอยู่เกือบหลังสุดไม่มองครูแต่หันไปมองเพื่อนหรือดูป้ายนิเทศที่ติดกับกระดานดำแทน เมื่อครูอธิบายเกมการศึกษาที่เป็นบัตรเกมโดมิโนตัวเลขซึ่งมีขนาดเล็กน้องเนยก็สนใจมองบ้างไม่มองบ้าง เมื่อครูนำของเล่นใหม่มาสาธิตน้องเนยกลับมาสนใจอีกครั้งโดยลุกขึ้นยืนดูอยู่กับที่ จะเห็นได้ว่าการที่น้องเนยลดการมีส่วนร่วมในการเรียนลงนั้นส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากข้อจำกัดทางสายตาที่ไม่สามารถมองเห็นอุปกรณ์หรือวิธีการสอนของครูที่แสดงตัวอย่างของงานที่มีขนาดเล็กได้อย่างชัดเจน

ระยะต่อมาช่วงกลางเทอมประมาณเดือนสิงหาคม บรรยายภาคในกิจกรรมวงกลมทั้งก่อนเริ่มเรียนและระหว่างการเรียนรู้ นักเรียนส่วนใหญ่เริ่มคุยกันมากขึ้นโดยเฉพาะเด็กที่นั่งอยู่ข้างหลัง จนครูต้องหยุดการสอนและใช้วิธีให้เด็กหันมาสนใจอีกครั้งด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้ ให้เด็กนับ 1-10, ให้เด็กนั่งสมาธิ, ให้ท่องคำคล้องจองในเรื่องเดิม, ย้ายที่นั่งเด็กที่คุยกัน หรือให้เด็กแต่ละส่วนต่างๆ ของร่างกาย วิธีที่ครูใช้ส่วนใหญ่คือ การให้เด็กท่องคำคล้องจอง(บทที่เคยร้องเหมือนทุกวัน) และการให้เด็กนั่งสมาธิ ซึ่งการใช้วิธีการดังกล่าวสามารถทำให้เด็กหันไปสนใจบทเรียนได้ แต่เพียงชั่วระยะเวลาไม่นานก็หันไปคุย, เล่นและเริ่มมีเสียงดังเพิ่มขึ้นอีก บางครั้งครูก็สอนไปเลยโดยที่ไม่ได้ทำให้ห้องเรียนสงบก่อน บางครั้งให้เด็กทำสมาธิซึ่งบางวันเมื่อครูสั่ง เด็กก็ยังไม่ทำสมาธิหันที่ยังคุยกันจนครูต้องบอกให้ทำเป็นครั้งที่ 2 นอกจากนี้วิธีการสอนของครูผู้สอนยังมีลักษณะเดิมคือ เริ่มจากการชวนชื่อนักเรียน ให้ท่องคำคล้องจองหรือร้องเพลง การสอนโดยใช้อุปกรณ์จากของจริง บัตรภาพและบัตรคำ ถามคำถามแบบไม่เจาะจง เรียกเด็กที่ยกมือ, นั่งเรียบร้อยหรือเด็กที่กำลังคุย เพื่อให้ตอบคำถามหรือออกไปร่วมทำกิจกรรมหน้าห้อง จากนั้นก็อธิบายงานที่จะให้ทำในลำดับต่อไป ในส่วนของห้องเนรมิตพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นคือ

1. มีส่วนร่วมในการฟังมากกว่าการตอบคำถามแบบไม่เจาะจงเมื่อเปรียบเทียบกับระยะแรก เพราะบางครั้งช่วงที่ครูถามคำถามห้องเนรมิตคุยหรือเล่นกับเพื่อนอยู่ หรือลดการมีส่วนร่วมในการฟังคือคุยกับเพื่อนเกือบตลอดเวลา
2. คุยกับเพื่อนที่นั่งข้างๆ, ดูเพื่อนข้างๆ คุยหรือเล่นกันและ/หรือมีเพื่อนข้างๆ มาชวนคุย และถ้าเป็นการชวนชื่อนักเรียนตอนเช้า ห้องเนรมิตจะไม่ค่อยฟังจนบางครั้งครูต้องเรียกชื่อน้องเนรมิตซ้ำกันถึง 3 ครั้ง น้องเนรมิตจึงขานรับ หรือเล่นกับเพื่อนข้างๆ โดยยกมือเพื่อนคนนั้นขึ้นขณะที่ครูกำลังชวนชื่อน้องคนอื่น นอกจากนี้วิธีการสอนของครูที่ใช้อุปกรณ์ของจริง เช่น นมชนิดต่างๆ, ภาพโปสเตอร์ของจริงรูปเด็กตีนมแม่ การอธิบายเกมการศึกษาจากบัตรคำที่มีขนาดเล็ก น้องเนรมิตก็ไม่สนใจฟังยังคุยกับเพื่อนที่นั่งข้างๆ ดังนั้นปฏิสัมพันธ์กับครูในด้านการตอบคำถามจึงลดลงโดยหันไปคุยกับเพื่อนที่นั่งข้างๆ มากขึ้นสลับกับการหันมามองและฟังครูหรือบางครั้งเพื่อนที่นั่งข้างๆ ก็มาชวนคุย
3. ยกมืออาสาออกไปร่วมกิจกรรม เช่น ขณะที่กำลังคุยและได้ยินครูอธิบายการทำศิลปะ ครูผสมสีให้ดู น้องเนรมิตก็หันมามอง จากนั้นก็ยกมือแสดงความต้องการออกไปทำแต่ครูเรียกปอซึ่งกำลังคุยเสียงดังและเรียกไอซ์ที่นั่งฟังเรียบร้อยอยู่หน้าสุด น้องเนรมิตยกมืออีกและพูด "หุ" เมื่อครูถามว่าใครอยากทำอีกและพูดต่อว่า "วันหลังจะให้ทำทุกคน" วันต่อมาน้องเนรมิตยกมืออีกเพื่อต้องการออกไปชิมนมแต่ครูเรียกคนอื่นน้องเนรมิตจึงลดการมีส่วนร่วมโดยไม่ยกมือซ้ำอีกและหันไปฟังเพื่อนข้างๆ คุยกัน แม้ครูจะกระตุ้นให้นักเรียนสนใจโดยการพูดว่า "คนไหนแข็งแรงที่สุดให้ออกไปชิม" น้องเนรมิตไม่ได้มีส่วนร่วมอีกเพราะกำลังคุยกับเพื่อนข้างๆ
4. หันมาสนใจการสอนของครูอีกครั้งขณะที่กำลังคุยหรือฟังเพื่อนคุยเมื่อเกิดสิ่งต่างๆ ดังนี้ ครูผสมสีเพื่อทำงานศิลปะ, ดูอุปกรณ์จากของจริงที่ไม่ค่อยเคยเห็น เช่น ข้าวเปลือก, ได้ยินเพื่อนส่วนใหญ่

พูดเสียงดังตามคำสั่งของครูที่พูดตามบ้าง, ได้ยินครูบอกจะมีเกมมาให้แข่งกัน หรืออุปกรณ์การสอนที่มีขนาดใหญ่ (ภาพวาดรูปเมล็ดถั่วที่เขียนใส่กระดาษเทาขาว), ได้ยินคำชมของครูที่ชมเพื่อนว่าเก่งก็หันมามอง, ได้ยินครูบอกว่าใครนั่งเรียบร้อยจะให้ออกไปรับนม, ได้ยินครูพูดว่า "ครูมีของเล่นมาให้เล่นด้วยใครคุยกันไม่มีนะคะ" และ/หรือหลังจากที่ครูให้นักเรียนทุกคนนั่งสมาธิหรือท่องคำคล้องจอง

จะเห็นได้ว่านอกจากการมองเห็นไม่ชัดจะทำให้ห้องเนยลดการมีส่วนร่วมในการเรียนลงแล้วยังพบว่า วิธีการสอนของครูที่ใช้แบบเดิมๆ, บรรยากาศของห้องที่เด็กปกติก็เริ่มคุยกันมากขึ้น และการไม่ค่อยได้รับเลือกให้ออกไปทำกิจกรรมต่างๆเมื่อตนเองสนใจเท่าที่ควร ทำให้ห้องเนยลดความสนใจในการมีส่วนร่วมลงไปอีก และมีพฤติกรรมการคุยเพิ่มขึ้น คือไม่ว่าจะนั่งใกล้หรือนั่งไกลครูก็จะยังคุยหรือเล่นกับเพื่อนข้างๆเช่นเดิม

ระยะปลายเทอมประมาณช่วงเดือนกันยายน บรรยากาศในห้องเรียนมีลักษณะเช่นเดียวกับในระยะที่ผ่านมา เด็กส่วนใหญ่ยังคงคุยขณะที่ครูกำลังสอน โดยเฉพาะเด็กที่นั่งอยู่หลังห้อง และการควบคุมให้นักเรียนให้กลับมามสนใจบทเรียนโดยการใช้วิธีการเดิมกลับไม่ได้รับการตอบสนองที่ดีจากนักเรียน คือกระตุ้นได้เพียงชั่วขณะหรือไม่ได้ผล เช่น การนั่งสมาธิ (ถ้าเด็กเสียงดังมากาก็ไม่ได้ยินที่ครูสั่ง) หรือการให้ท่องคำคล้องจองที่เป็นเนื้อหาเดิม ซึ่งพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของห้องเนยในกิจกรรมวงกลมมีลักษณะดังนี้

1. คุยกับเพื่อนตั้งแต่ครูผู้สอนเริ่มชวนชื่อนักเรียน โดยที่นั่งใกล้ใครก็จะคุยกับคนๆนั้น หรือมีเพื่อนมาชวนคุยและมักคุยกันเช่นนี้ต่อมาขณะที่ครูผู้สอนกำลังสอน เมื่อเด็กคนอื่นก็คุยด้วยเช่นกันทำให้ห้องเรียนมีเสียงดัง ห้องเนยจึงไม่ได้ยินสิ่งที่ครูสอน ไม่ได้ยินคำถามที่ครูสั่งทำให้ไม่สามารถร่วมกิจกรรมกับเพื่อนที่ฟังได้แม้ว่าบางครั้งจะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะซึ่งตนเองสนใจ ระยะหลังๆนอกจากคุย, เล่นแล้วบางวันยังพบว่าห้องเนยแอบนำขนมขึ้นมารับประทานด้วย(เพื่อนเป็นคนให้) นอกจากนี้สิ่งที่ทำให้ห้องเนยคุยหรือเล่นกับเพื่อนส่วนหนึ่งยังมาจากการที่ห้องเนยสนใจเครื่องประดับที่เพื่อนที่นั่งข้างๆใส่ หรือเอาตลับแปงมาวาดและเล่นกับเพื่อน (เห็นเพื่อนอีกคนมีตลับแปงวันรุ่งขึ้นก็เอามาบ้างบอกว่า เป็นของแม่ที่ไม่ใช้แล้ว) ห้องเนยจะมองและเล่นกำไลเพื่อน, มองตุ้มหูของเพื่อนที่เป็นสติ๊กเกอร์, เอาที่คาดผมเพื่อนมาเล่น หรือเอานาฬิกาของเพื่อนมาใส่ เป็นต้น

2. สนใจฟังครูสอนโดยเริ่มตั้งแต่ฟังครูชานชื่อ ร้องเพลงร่วมกับครูและเพื่อนแต่ลดการมีส่วนร่วมในเวลาต่อมาเมื่อเห็นกึ่งเพิงมา ห้องเนยลุกขึ้นไปจูงกึ่งให้ม้านั่งใกล้ตน ขณะที่ครูกำลังสอนสิ่งที่อยู่ในบัตรคำเด็กส่วนใหญ่เริ่มคุย ห้องเนยคุยกับกึ่งบ้างและเริ่มคุยกันเรื่อยมา สิ่งที่ทำให้ห้องเนยหันมาสนใจสิ่งที่ครูสอนอีกครั้งเมื่อเกิดสิ่งต่างๆ ดังนี้ เพื่อนที่คุยด้วยหันไปสนใจครูเนยก็หันไปมองบ้าง, ได้ยินเพื่อนท่องคำคล้องจองเสียงดังก็ท่องตาม, สนใจอุปกรณ์ที่ครูนำมาให้ดู เช่น ตะเกียบโดยหันไปมองนิดเดียวแล้วคุยต่อ หรือมองหุ่ที่มีรูปต้นไม้, มองเพื่อนที่นั่งข้างๆออกไปทำกิจกรรมหน้าห้อง, ฟังเพลงใหม่ที่ครูกำลัง

สอนและร้องตามเมื่อเพลงจบก็คุยต่อ, สนใจเมื่อเพื่อนๆส่วนใหญ่ยกมือตอบคำถามครู ได้ยินครูชมเพื่อน และให้ตบมือให้เพื่อนที่ออกไปทำกิจกรรมหน้าห้องถูกต้อง น้องเนยหันไปมองและยกมืออาสาบ้างแต่ครูไม่ได้เรียก หรือได้ยินครูบอกว่า "ใครเก่งให้ร้องตามด้วย" น้องเนยก็ร้องเพลงตาม

การลดการมีส่วนร่วมในระหว่างการสอนของครูจากสาเหตุต่างๆดังกล่าว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลต่อการที่น้องเนยต้องขอความช่วยเหลือทั้งจากครูและเพื่อนๆในการทำแบบฝึกหัดในเวลาต่อมา เพราะการลดการมีส่วนร่วมทำให้น้องเนยไม่ได้ฟังขณะที่ครูอธิบายวิธีทำแบบฝึกหัดจึงไม่สามารถทำได้

กิจกรรมตามโต๊ะงาน หลังจากเรียนกิจกรรมวงกลมเสร็จแล้ว นักเรียนทุกคนจะเข้าทำกิจกรรมตามโต๊ะงานต่างๆ โดยทั่วไปในแต่ละวันจะมีกิจกรรมตามโต๊ะงานประมาณ 5 โต๊ะ ได้แก่ โต๊ะทำแบบฝึกเตรียมความพร้อม, โต๊ะทำแบบฝึกวิชาทักษะภาษาไทยหรือคณิตศาสตร์, โต๊ะทำศิลปะหรืองานประดิษฐ์, โต๊ะเกมการศึกษา และโต๊ะเครื่องเล่นที่เป็นตัวต่อพลาสติก จากการสังเกตพบว่า น้องเนยมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามโต๊ะงานต่างๆเกือบทุกโต๊ะ โต๊ะงานที่น้องเนยมีส่วนร่วมและกระตือรือร้นอยากทำมากที่สุด ได้แก่ โต๊ะทำศิลปะหรืองานประดิษฐ์ โดยยกมืออาสาและบอกครูว่า ตนเองอยากทำ หรือเข้าไปทำเองโดยครูไม่ต้องเตือน ส่วนโต๊ะงานที่เข้าไปทำน้อยที่สุด ได้แก่ โต๊ะเกมการศึกษา (โต๊ะนี้เกมมักมีลักษณะเป็นการจับคู่ภาพ เช่น จับคู่ภาพเหมือน จับคู่ภาพที่มีความสัมพันธ์กัน โดยอาจมีภาพที่ตรงหรือไม่ตรงกับเนื้อหาที่สอน) ซึ่งลักษณะความสนใจในการทำงานตามโต๊ะต่างๆของเด็กปกติส่วนใหญ่มีลักษณะเช่นเดียวกับน้องเนย โต๊ะงานหลักๆที่นักเรียนมักได้ทำทุกคนเนื่องจากครูผู้สอนได้เตรียมเขียนชื่อนักเรียนในแบบฝึกไว้ก่อนแล้ว ได้แก่ โต๊ะทำแบบฝึกเตรียมความพร้อม และโต๊ะทำแบบฝึกวิชาทักษะ ทำให้ครูผู้สอนทราบที่นักเรียนคนใดยังไม่ได้ทำและสามารถเรียกให้มาทำได้

การฟังนิทาน ช่วงเวลาของการฟังนิทานส่วนใหญ่ครูผู้สอนจะเล่าหลังจากรับประทานของว่างในช่วงบ่ายเสร็จแล้ว โดยนักเรียนจะยกเก้าอี้ที่ตนนั่งรับประทานทานของว่างจากหน้าห้องเข้ามาในห้อง ใครมาก่อนจะได้นั่งด้านหน้าใครมาก็หลังจะได้นั่งในลำดับต่อมา สถานที่ที่ครูเล่ามักเป็นมุมหนังสือซึ่งอยู่ตรงมุมห้อง ดังนั้นลักษณะการนั่งจึงต้องนั่งเป็นแถวๆแถวละ 6-7 คน และจะนั่งซ้อนๆกันมาด้านหลังก่อนไปเป็นครึ่งวงกลมเล็กน้อย หลังจากนั้นครูผู้สอนก็ยกเก้าอี้ซึ่งมีขนาดเท่ากับเด็กมานั่งอยู่ด้านหลังของเด็กและเล่านิทานจากหนังสือนิทานสำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาดโดยขนาดนิทานมีลักษณะเท่ากับกระดาษ A4 หรือมีขนาดเล็กกว่านั้น ดังนั้นระดับที่ครูนั่งกับระดับสายตาที่เด็กต้องมองเห็นหนังสือจึงเกือบจะมีระดับเท่ากัน เป็นผลให้เด็กที่นั่งอยู่แถวหลังมองไม่ค่อยเห็นเนื่องจากเพื่อนที่อยู่ด้านหน้าบัง จึงมักพบว่าบางครั้งเด็กที่นั่งอยู่ด้านหลังจะคุยหรือเล่นกัน ส่วนน้องเนยแสดงพฤติกรรมในการฟังนิทาน ดังนี้

น้องเนยสนใจในการฟังนิทานแต่มีปัญหาในการมองเห็นภาพจากหนังสือนิทานคือ นอกจากจะได้ยินเสียงครูเล่าแล้วน้องเนยยังต้องการมองเห็นภาพจากในหนังสือนิทานด้วย แต่มักมองไม่เห็นเนื่องจากนั่งอยู่ด้านหลังหรือแม้แต่ที่นั่งตรงกลางๆ ระยะแรกน้องเนยแก้ปัญหาโดยการย้ายที่ไปยืนบนลังไม้เตี้ยๆใกล้ครูหรือยกเก้าอี้เลื่อนไปนั่งให้ใกล้ครูกว่าเดิม บางวันเมื่อมองไม่เห็นน้องเนยก็ยืนขึ้น, ยืนเขย่งเท้าและบอกครูว่า

“ครูขาหนูไม่เห็นค่ะ” แต่ครูนึกว่าน้องเนยน่าจะมองเห็นจึงพูดว่า “นั่งลง นั่งข้างหลังเห็นค่ะ” น้องเนยก็เชื่อฟัง แต่ลดการมีส่วนร่วมในการฟังโดยลุกเดินไปหลังห้องไปเล่นของเล่น เมื่อได้ยินเสียงเพื่อนตอบคำถามเสียงดัง ก็หันไปมองชั่วขณะหนึ่งแล้วก็หันไปสนใจสิ่งอื่นแทน เมื่อผู้วิจัยถามว่าทำไมไม่ฟังนิทานก็ได้รับคำตอบว่า “มองไม่เห็น” วันต่อมาเมื่อถึงเวลาฟังนิทานน้องเนยก็ไม่ไปนั่งรวมกลุ่มแต่เดินมาชวนผู้วิจัยที่นั่งอยู่หลังห้องเล่นแทน หรือบางวันที่น้องเนยสนใจที่จะฟังโดยไปนั่งรวมกับเพื่อนและยื่นมองขณะที่ครูเล่า ครูก็พูดว่า “ถ้าอยากฟังนั่งให้เรียบร้อย” เพราะน้องเนยยืนแล้วบังเพื่อนที่นั่งข้างหลัง น้องเนยก็เชื่อฟังและตอบคำถามครูในช่วงต้นๆจากนั้นก็หันหลังคุยกับเพื่อน, หันไปฟังครูเล่าอีกครั้งโดยยืนขึ้นแต่ถูกเพื่อนที่นั่งข้างหลังบอกให้นั่งลงเพราะตนมองไม่เห็น น้องเนยก็นั่งลงและไม่สนใจฟังที่ครูเล่าอีก ในวันต่อมา น้องเนยก็ลดการมีส่วนร่วมในการฟังนิทานลงแต่ก็ยังหันไปฟังบ้าง และเมื่อครูถามคำถามจากเนื้อเรื่องหลังจากที่เล่าจบน้องเนยก็พูดว่า “หนูมองไม่เห็น” แต่ครูไม่ได้ยิน

จากพฤติกรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่า น้องเนยอยากมีส่วนร่วมในการฟังนิทาน, ชอบฟังนิทาน และต้องการดูภาพจากหนังสือนิทานนอกเหนือจากการฟังเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นไปตามวัยเหมือนกับเด็กทั่วๆไป แต่มีข้อจำกัดคือ การมองเห็นของสายตาส่งข้อมูลอยู่ในระยะไกลจะมองเห็นไม่ชัดเจนประกอบกับไม่ได้รับการช่วยเหลือจากครูผู้สอนอย่างถูกต้องเนื่องจากคิดว่าน้องเนยน่าจะมองเห็น การมีส่วนร่วมในการฟังนิทานจึงลดลงและหันไปสนใจสิ่งอื่นแทน แต่ถ้าวันใดน้องเนยนั่งอยู่หน้าสุด น้องเนยจะสนใจฟังจนจบสองเรื่องติดกันโดยที่ไม่คุยกับใคร และแม้ว่าวันนั้นหนังสือนิทานจะมีขนาดเล็กกว่ากระดาษ A4 ก็ตาม

การสนใจและอยากมีส่วนร่วมในการฟังนิทานยังขึ้นอยู่กับการเล่นที่แปลกออกไป, บรรยากาศที่เงียบ และการกระตุ้นจากครูผู้สอนด้วย โดยปกติครูผู้สอนจะเล่านิทานจากหนังสือ แต่มีอยู่วันหนึ่งที่ครูผู้สอนเล่านิทานโดยใช้ปากเปล่า และมีการตัดกระดาษประกอบทำให้เด็กในห้องทุกคนสนใจรวมทั้งน้องเนยที่นั่งอยู่เกือบหลังห้องด้วย ในส่วนของการกระตุ้นจากครู พบว่า ถ้าครูบอกให้น้องเนยมานั่งฟัง น้องเนยก็สนใจฟังจนจบ ครูเห็นน้องเนยนั่งอยู่ข้างๆวงจากกลุ่มเพื่อนจึงเรียกน้องเนยให้เข้ามานั่งฟังนิทาน เมื่อน้องเนยบอกว่า “ไม่อยากฟัง” ครูก็พูดว่า “ไม่อยากฟังก็มานั่งเป็นเพื่อนที่ใกล้(เพื่อนผู้ชาย)หน่อย” น้องเนยก็มานั่งและตั้งใจฟังนิทานจนจบ หรือเมื่อผู้วิจัยถามน้องเนยว่า “ไม่ไปฟังนิทานหรือ” น้องเนยตอบว่า “ปวดหัว แล้วนิทานเหมือนเมื่อเช้าหรือเปล่า” (เมื่อเช้าน้องเนยตั้งใจฟัง) ผู้วิจัยตอบว่า “เหมือนค่ะ” น้องเนยก็รีบวิ่งไปนั่งหน้าสุดและตั้งใจฟังจนจบเช่นเดียวกัน

นอกจากลักษณะการนั่งหน้าสุดที่ทำให้น้องเนยเห็นหนังสือนิทานอย่างชัดเจนและทำให้น้องเนยสนใจฟังนิทานจนจบแล้วยังพบว่า ถ้าครูผู้สอนให้นักเรียนนั่งที่พื้นและครูนั่งอยู่บนเก้าอี้ซึ่งจะช่วยให้น้องเนยเห็นภาพจากหนังสือได้ชัดเจนจะทำให้น้องเนยสนใจฟังนิทานจนจบด้วยเช่นเดียวกัน

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แม้นิทานจะเป็นสิ่งที่เด็กชอบแต่ถ้าการรับฟังมีอุปสรรคก็อาจทำให้เด็กไม่สนใจฟังและลดการมีส่วนร่วมลงได้ โดยเฉพาะสภาพการมองเห็นที่ไม่ชัดเจนของเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางซึ่งย่อมมีข้อจำกัดหลายประการมากกว่าเด็กที่มีสายตปกติ

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางสังคมของน้องเนย

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถสรุปพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมวงกลม, การฟังนิทานของน้องเนย และพฤติกรรมของครูผู้สอนในช่วงดังกล่าว ได้ดังนี้

พฤติกรรมของน้องเนยและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมวงกลมและการฟังนิทาน
แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ๆ ได้ 7 ประการ โดยแบ่งย่อยเป็นสิ่งที่ทำให้น้องเนยสนใจมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับสิ่งที่ทำให้ลดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมลง ดังนี้

ปัจจัยที่ทำให้น้องเนยสนใจมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่

1. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ตรงกับความสนใจ เป็นสิ่งที่น้องเนยชอบ และทำได้ดี เช่น การร้องเพลง การท่องคำคล้องจอง
2. เทคนิคการสอนของครูที่ให้คำชม และการเสนอรางวัลเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนสนใจต่อ
การเรียน
3. บรรยากาศของชั้นเรียนที่ทุกคนตั้งใจฟังครู

ปัญหา, สาเหตุของปัญหา และการแก้ไข ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้น้องเนยลดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมลง ได้แก่

4. การมองเห็นสื่อการสอนได้ไม่ชัดเจน เนื่องจากสื่อการสอนเล็กเกินไปไม่เหมาะสมกับสภาพการมองเห็นที่เลื่อนกลาง และหรือการนั่งอยู่ในตำแหน่งที่ไกลเกินไป แม้ว่าน้องเนยจะแสดงกิริยาที่บ่งบอกถึงการมองเห็นไม่ชัด เช่น การลุกขึ้นไปดูใกล้ๆ แต่ครูผู้สอนไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริง หรือไม่ได้ยินที่น้องเนยบอกว่าจะมองไม่เห็น จึงไม่ได้แก้ไขจุดบกพร่องนี้
5. บุคลิกลักษณะนิสัยส่วนตัวของน้องเนยเองที่เป็นคนขี้เก๋ง และพร้อมที่จะหยุดได้ตลอดเวลาหรือมีสิ่งอื่นที่มาเบี่ยงเบนความสนใจได้ง่าย เมื่อไม่สามารถติดตามบทเรียนได้อย่างต่อเนื่องจึงลดการมีส่วนร่วมลง และหันไปคุยหรือเล่นกับเพื่อนข้างๆ แทน
6. การปกครองชั้นของครูผู้สอน ซึ่งไม่ได้ตักเตือนพฤติกรรมการพูดคุยของเด็กขณะครูอธิบาย หรือเล่านิทานอย่างสม่ำเสมอ คือ ทำบ้างบางครั้งเท่านั้น ก็มีผลสำคัญที่ทำให้น้องเนยพูดคุยกับเพื่อนบ่อยครั้งขึ้นไม่ว่าจะนั่งอยู่ใกล้หรือไกลครูก็ตาม
7. การไม่ได้รับการตอบสนองอย่างทันทีทันใด หรือการไม่ได้รับการตอบสนองบ่อยครั้ง เมื่อน้องเนยต้องการออกไปร่วมทำกิจกรรมหน้าชั้นเรียน จึงมีส่วนทำให้ในระยะหลังๆ น้องเนยลดพฤติกรรมมีส่วนร่วมในการเรียนลงมาก

ในระยะแรกน้องเนยมีความสนใจที่จะร่วมกิจกรรมวงกลมเป็นอย่างมากจะแสดงออกทั้งในด้านการฟัง การพูดและการกระทำทั้งนี้อาจเป็นเพราะ เป็นครั้งแรกที่น้องเนยมีโอกาสดำเนินการเรียนในบรรยากาศของห้องเรียน เนื้อหาของบทเรียน วิธีการสอนของครูที่มีทั้งการให้ร้องเพลง การท่องคำคล้องจอง ปริศนาคำทาย การแข่งขัน ซึ่งเป็นสิ่งที่น้องเนยชอบน้องเนยจึงให้ความสนใจเป็นอย่างดีแม้ว่า

ตนเองจะไม่ค่อยได้รับเลือกให้ออกไปทำกิจกรรมทุกครั้งที่อาสาติดตาม แต่ก็ยังได้ร่วมตอบคำถาม ร้องเพลง ฯลฯ บ้างจึงเท่ากับมีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง ประกอบกับการใช้คำพูดของครูที่กระตุ้นให้เด็กอยากมีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การขมเด็กกว่าเก่ง การตมเมื่อให้เมื่อเด็กสามารถตอบคำถามได้ถูก หรือการเสนอให้รางวัลเป็นดาว รวมทั้งห้องเนยเพิ่งเข้ามาเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของห้องจึงยังไม่ค่อยสนิทกับเพื่อนมากนัก การพูดคุยกับเพื่อนจึงยังน้อยอยู่

พฤติกรรมที่ห้องเนยแสดงออกระหว่างการมีส่วนร่วมในการเรียนไม่ว่าจะเป็นในช่วงที่เรียน กิจกรรมวงกลม เช่น การลุกขึ้นไปดูเกมที่ครูนำมาให้ดู, การไม่ตอบคำถามจากแบบฝึกหัดที่ครูถาม, การหันไปสนใจดูเพื่อนขณะที่ครูกำลังอธิบายงานบนกระดานดำ, การหันไปมองบ้างไม่มองบ้างขณะที่ครูอธิบายเกม การศึกษาบัตรคำโดมิโนซึ่งวันนั้นห้องเนยนั่งเกือบหลังสุด และพฤติกรรมที่ห้องเนยแสดงออกในช่วงการฟัง นิทานของครู เช่น การย้ายที่นั่งไปยืนหรือเข้าใกล้ครูให้มากที่สุด, การลุกขึ้นยืน, การพูดว่า "เนยมองไม่เห็น" พฤติกรรมดังกล่าวน่าจะมีสาเหตุมาจากการมองเห็นแต่ไม่ชัด เพราะแม้แต่การมองในระยะใกล้ เช่น เวลาทำแบบฝึกหัดที่มีตัวหนังสือไม่ใหญ่มาก ห้องเนยยังต้องก้มหน้าลงจนเกือบจะชิดกับกระดาษเพื่อที่จะได้ทำได้ ดังนั้น ตำแหน่งการนั่งของห้องเนยจึงเป็นสาเหตุสำคัญประการแรกที่ทำให้ห้องเนยลดการมีส่วนร่วมลงโดยหันไปสนใจสิ่งที่อยู่รอบตัวแทน

เมื่อไม่สามารถเข้าใจและติดตามสิ่งที่ครูสอนได้ทันทำให้ห้องเนยหันไปสนใจคุยหรือเล่นกับเพื่อนแทน และเกิดความสนุกเพราะโดยลักษณะนิสัยแล้วห้องเนยมีนิสัยคุยเก่ง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับทุกคน (จากการสังเกต และการบอกเล่าของครูผู้สอนรวมทั้งตัวห้องเนยเองก็บอกว่า "หนูเกิดมาอย่างนี้แหละคุยเก่ง") ประกอบกับเด็กทุกคนเริ่มมีความคุ้นเคยกันมากขึ้นและเมื่อคุยครูผู้สอนก็ไม่ได้พูดว่าอะไร เพื่อนข้างๆก็คุยด้วยทำให้ห้องเนยชอบการคุยเรื่อยมาแม้ว่าจะนั่งที่ใกล้หรือไกลครูก็ตาม ห้องเนยจะคุยหรือสนใจสิ่งอื่นมากกว่าที่จะหันไปสนใจสิ่งที่ครูสอน รวมถึงการสอนของครูซึ่งปกติมักเป็นบทบาทของครูผู้สอนที่มีลักษณะคล้ายกันในแต่ละวันจนอาจจะเรียกได้ว่า เป็นแบบแผนพฤติกรรมการสอนของครูที่จำเจ ไม่ค่อยดึงดูดหรือจูงใจเด็กมากนัก เพราะครูยังขาดประสบการณ์ การสอนเช่นนี้ทำให้นักเรียนคาดเดาได้จึงไม่มีอะไรแปลกใหม่คือ ใช้วิธีการเดิมเพียงแต่เนื้อหาเปลี่ยนไปเท่านั้นระยะหลังๆจึงเห็นว่ามึนนักเรียนคุยกันเสียงดังมากขึ้น แต่ถึงวันใดที่การสอนของครูเปลี่ยนไป เช่น เปลี่ยนจากการเล่านิทานจากหนังสือไปเป็นการเล่าปากเปล่าและมีการตัดกระดาษประกอบวันนั้นเด็กทุกคนจะตั้งใจฟัง และมักตั้งใจฟังในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำงานศิลปะหรืองานประดิษฐ์

นอกจากนี้ยังพบว่า สาเหตุสำคัญอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ห้องเนยลดการมีส่วนร่วมในการเรียนลง คือ การที่ห้องเนยต้องการออกไปทำกิจกรรมโดยแสดงออกทั้งการกระทำ(ยกมือ, นั่งกอดอก) และการใช้คำพูด(ให้เนย, หนูอยากทำ, ฯลฯ) แต่ส่วนใหญ่มักไม่ได้รับเรียกซึ่งอาจเป็นเพราะ มีเด็กที่ต้องการออกไปทำกิจกรรมหลายคนครูจึงจำเป็นต้องเลือกบางคน และต้องเปลี่ยนไปสอนอย่างอื่นที่เตรียมไว้เพื่อให้ทันตามแผนการสอนที่กำหนด, บางครั้งครูเรียกเด็กที่เรียกบ่อยแต่ในระยะหลังห้องเนยเริ่มคุยมากขึ้น, และบางครั้ง

ครูเรียกเด็กที่ปกติชอบคุยหรือเล่นเก่งแต่วันนั้นน้องเนยตั้งใจเรียน เป็นต้น เมื่อน้องเนยไม่ได้รับเลือกบ่อยครั้งเข้าจึงเปลี่ยนไปฟังเฉยๆ และหันไปคุยกับเพื่อนหรือเล่นแทนตามลำดับ

และสิ่งที่ทำให้น้องเนยกลับมามีส่วนร่วมโดยหันมาสนใจฟังครูอีกครั้ง คือ บรรยากาศของห้องเรียนและการที่เพื่อนส่วนมากสนใจฟังครูโดยเฉพาะเพื่อนที่ตนเองกำลังคุยหรือเล่นด้วย ในกรณีนี้เป็นเพราะน้องเนยสนใจที่จะออกไปร่วมกิจกรรมอยู่แล้วแต่ไม่มีโอกาสประกบกับเมื่อเห็นเพื่อนได้รับคำชมจากครูจึงทำให้ตนหันมาสนใจอยากออกไปร่วมกิจกรรมบ้าง นอกจากนี้ยังพบว่า กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการร้องเพลงน้องเนยก็สนใจเช่นเดียวกัน เพราะมีความสุข ได้ร้องและออกท่าทาง ได้เปลี่ยนอิริยาบถ ไม่ใช่ฟังเพียงอย่างเดียว

พฤติกรรมของครูผู้สอนและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมวงกลมและการฟังนิทาน (ปัญหา, สาเหตุของปัญหา และการแก้ไข) แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ๆ ได้ 2 ประการ คือ

1. การขาดประสบการณ์และความชำนาญในการสอนเด็กปกติ และเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นของครูฝึกสอนที่แสดงออกทั้งในด้าน แบบแผนการสอนที่มักคล้ายๆกันทุกวัน และไม่ดึงดูดความสนใจของเด็กๆ, การปฏิบัติกับน้องเนยเช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่นในส่วนที่น้องเนยจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษ และการควบคุมชั้นเรียนที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร
2. การไม่ทราบถึงปัญหาที่น้องเนยกำลังประสบอยู่ในด้านการมองเห็นสื่อการเรียนที่ไม่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถช่วยเหลือน้องเนยให้ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและมากเท่าที่ควรจะเป็น ครูประจำชั้นถึงแม้จะเคยผ่านการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นมาก่อน แต่ก็ยังมีความรู้ความเข้าใจน้อยในการสอนเด็กประเภทนี้ และการแก้ไขในเรื่องดังกล่าวไม่เกิดขึ้นเนื่องจากครูผู้สอนโดยเฉพาะครูฝึกสอนไม่คิดว่าเป็นปัญหา เนื่องจากคำสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า "สอนน้องเนยไม่ยาก เหมือนปกติทั่วไป" ซึ่งครูประจำชั้นก็ไม่สามารถให้คำแนะนำได้เนื่องจากมีความรู้ ความเข้าใจน้อยเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ครูการศึกษาพิเศษซึ่งมีภาระงานมากก็ไม่มีเวลาเข้ามาให้คำแนะนำที่ถูกต้อง เพียงแต่ถามครูประจำชั้นว่ามีปัญหาอะไรหรือไม่ เมื่อครูประจำชั้นตอบว่า "ไม่มี" จึงไม่ได้ติดตามอะไรต่อ ปัญหาการสอนจึงยังคงอยู่ตลอดมา และค่อยๆปรากฏผลที่พฤติกรรมของน้องเนยและการขาดโอกาสในการเรียนรู้ของน้องเนยซึ่งชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ

ครูผู้สอนในงานวิจัยนี้ หมายถึง ครูฝึกสอนเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากโรงเรียนแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานที่ผลิตครูทางการศึกษาปฐมวัย ดังนั้นตลอดทั้งปีการศึกษาจึงมีนักศึกษาฝึกสอนชั้นปีที่ 4 มาฝึกวิชาประสบการณ์วิชาชีพในชั้นเรียนระดับอนุบาลต่างๆ ซึ่งในภาคการศึกษาต้นนี้มีครูฝึกสอนสลับกันมาสอน 2 คน คือครูวิ และครูป๋ม ครูวินั้นทราบว่าน้องเนยมีสายตามองเห็นเลือนลางโดยครูประจำชั้นเป็นผู้บอก ส่วนครูป๋มซึ่งมาสอนต่อจากครูวิไม่ทราบ เพราะครูประจำชั้นไม่ได้บอกเพียงแต่คิดว่าน้องเนยใส่แว่นเพราะสายตาสั้นธรรมดา โดยกล่าวว่า "ไม่บอกไม่รู้ มารู้เพราะสังเกตว่าถ้าไม่ใส่แว่นเขาจะเพ่งและเห็นมี

นักศึกษา มาสังเกต" ส่วนครูประจำชั้นทำหน้าที่เป็นครูนิเทศและสอนเองประมาณสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง ในส่วนของครูฝึกสอนจะมีความรู้เกี่ยวกับเด็กพิเศษอยู่บ้าง เพราะในหลักสูตรการเรียนจะต้องลงเรียนวิชาการเรียนร่วมของเด็กพิเศษซึ่งเป็นวิชาบังคับ แต่เป็นเพียงการเรียนรู้พื้นฐานทั่วไป

พฤติกรรมของครูผู้สอน พบว่า มีความตั้งใจสอนเป็นอย่างดีมาก แต่เนื่องจากเป็นนักศึกษา ยังไม่มีประสบการณ์มากนักทำให้การสอนมีลักษณะไม่หลากหลาย และไม่ดึงดูดความสนใจ การควบคุมชั้นเรียนสามารถทำได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่สามารถทำให้นักเรียนทุกคนสนใจบทเรียนได้อย่างทั่วถึง ส่งผลให้นักเรียนเริ่มคุยกันเสียงดังมากขึ้น โดยเฉพาะการสอนเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางซึ่งต้องใช้สื่อและเทคนิคการสอนที่แตกต่างออกไปจากการสอนเด็กปกติ รวมทั้งการดูแลและช่วยเหลือเป็นพิเศษว่า น้องเนยเกิดปัญหาอะไรในการเรียนการสอนบ้าง ในด้านครูประจำชั้นก็สอนน้องเนยเช่นเดียวกับสอนเด็กปกติคนอื่น เนื่องจากยังไม่มีความเข้าใจถึงหลัก และเทคนิควิธีการสอนเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลาง เพราะไม่เคยผ่านการฝึกอบรมในด้านนี้มาก่อน ครูประจำชั้นได้เล่าว่า "ไม่เคยถูกส่งไปอบรม ครูการศึกษาพิเศษจากศูนย์ฯ ไอลิไม่ได้บอกว่าต้องสอนอย่างไร สอนไปตามธรรมชาติ ครั้งหนึ่งเคยมีมาเปิดอบรมเขา(โรงเรียน)ก็ให้ไปแต่ไปไม่ได้เพราะติดสอน หวังไปไม่ได้ แต่ก็อยากรู่วิธีที่ถูกเหมือนกัน" จากการขาดความรู้ความเข้าใจนี้เองจึงไม่สามารถให้ข้อเสนอแนะที่ถูกต้องแก่ครูฝึกสอนได้ เมื่อผู้วิจัยถามว่า "การสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาดียากหรือไม่" ครูฝึกสอนตอบว่า "สำหรับน้องเนยไม่ยาก เหมือนปกติทั่วไป" ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าปัญหาใหญ่ที่พบในกรณีของน้องเนยคือ ครูผู้สอนไม่ทราบว่าน้องเนยกำลังประสบปัญหาเนื่องมาจากการมองเห็นไม่ชัดเจนส่งผลกระทบต่อการลดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เพราะการแสดงออกของน้องเนยยังเป็นเด็กที่เร่ร่อน ข้างคุย และไม่ได้ก่อปัญหาอะไรที่ร้ายแรง การที่น้องเนยคุยเก่งในเวลาเรียนคงเป็นเพราะนิสัยส่วนตัวของน้องเนยเอง ซึ่งจริงๆแล้วส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการที่น้องเนยนั่งอยู่ใกล้ และอุปกรณ์การสอนบางอย่างมีขนาดใหญ่ไม่พอสำหรับเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางจึงทำให้น้องเนยไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน ดังนั้นถ้าให้น้องเนยนั่งเก้าอี้ตัวหน้าสุดก็จะช่วยได้มาก และในส่วนของครูผู้สอนก็ยังไม่ทราบสาเหตุที่น้องเนยไม่สนใจเรียนเช่นกัน เช่น จากการที่ผู้วิจัยถามครูฝึกสอนว่า "ระหว่างการฟังนิทานน้องเนยเป็นอย่างไร" ครูฝึกสอนตอบว่า "เนยไม่ชอบเลย จะเหนื่อยกับเนยมาก ตอนแรกนึกว่าเล่าไม่เก่งแต่กับครูประจำชั้นก็ไม่ฟัง แปลก ปกติเด็กกับนิทานจะชอบมาก" ซึ่งจริงๆแล้วก่อนหน้านี้เนยเคยบอกว่า "มองไม่เห็น" แต่ครูฝึกสอนไม่ได้ยิน

แบบแผนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมของน้องเนย

น้องเนยสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางสังคมในด้านการเรียนโดยแสดงออกทั้งคำพูด ท่าทางและการกระทำ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นการร้องเพลงหรือการท่องคำคล้องจองจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ แต่ต่อมาได้ลดการมีส่วนร่วมลงเมื่อไม่สามารถมองเห็นสื่อการเรียนได้อย่างชัดเจนและไม่ได้รับการตอบสนองบ่อยครั้งเพียงพอเมื่อต้องการออกไปร่วมกิจกรรมที่ตนเองสนใจ จึงหาทางออกโดยการพูดคุยและเล่นกับ

เพื่อนข้างๆ แทนโดยที่ตรงกับนิสัยส่วนตัวอยู่แล้วที่เป็นคนช่างคุย ในระยะกลางเทอมจนถึงปลายเทอมจึงพบว่า เมื่อถึงกิจกรรมวงกลมน้องเนยมักคุยกับเพื่อนข้างๆ มากกว่าที่จะสนใจฟังครู แต่เมื่อถึงเวลาที่ครูให้ร้องเพลงหรือท่องคำคล้องจองน้องเนยก็พร้อมที่จะทำกิจกรรมดังกล่าว และเมื่อทำเสร็จแล้วก็กลับไปคุยหรือเล่นกับเพื่อนเช่นเดิม

ส่วนกิจกรรมการทำงานกลุ่มร่วมกัน (การแบ่งกลุ่มย่อยและทำงานร่วมกันในกลุ่ม) พบว่า การจัดกิจกรรมต่างๆ ไม่ได้เน้นให้เด็กทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มแต่อย่างใด มีการจัดโต๊ะกิจกรรมเป็นกลุ่มๆ จริง แต่เป็นลักษณะต่างคนต่างทำมากกว่า

กรณีที่ 2 และกรณีที่ 3 น้องน้อยและน้องนุช ซึ่งเป็นเด็กที่มีตาบอดเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 3

สภาพทั่วไป

จากการสังเกตพบว่า ทั้งน้องน้อยและน้องนุชมีส่วนร่วมหรือแสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางสังคมในกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับเพื่อนๆ ทุกกิจกรรมและทุกวิชา ไม่ว่าจะเป็นการร่วมเล่นเกมในชั้นเรียน การเรียนในวิชาพิเศษต่างๆ ได้แก่ วิชาดนตรี วิชาศิลปะ วิชาพลศึกษา ยกเว้นการเรียนคอมพิวเตอร์ ครูประจำชั้นกล่าวว่า "ถ้าให้น้องน้อยและน้องนุชเข้าเรียนด้วยก็จะไม่เกิดประโยชน์ จึงส่งไปที่ศูนย์ไอ เพื่อไปฝึกการเขียนแบรลล์จะดีกว่า" ดังนั้นเมื่อถึงเวลาเรียนคอมพิวเตอร์เด็กทั้งสองจึงไม่ได้เรียนร่วมกับเพื่อน

ลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่างๆ หรือในวิชาต่างๆ ของเด็กทั้งสองมีลักษณะ การแสดงออกคล้ายๆ กัน และไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างตลอดเวลา เช่น ในกิจกรรมวงกลมและ กิจกรรมกลุ่มย่อย แต่บางกิจกรรมก็มีส่วนร่วมตลอด ได้แก่ การเล่นเกมต่างๆ เช่น เกมกระดาน เกม มอญซ่อนผ้า เกมส่งดอกไม้ เป็นต้น ซึ่งมีสาเหตุและปัจจัยด้านต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง ลักษณะการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่างๆ จะมีการแสดงออกที่คล้ายๆ กันตลอดภาคต้นของปีการศึกษา ไม่พบการเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดซึ่งสามารถแบ่งพฤติกรรมการมีส่วนร่วมจากกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ กิจกรรมการเข้าแถวเคารพธงชาติ และฝึกกายบริหารในตอนเช้า กิจกรรมวงกลม กิจกรรมการทำงานเป็นกลุ่ม และกิจกรรมการเล่นเป็นกลุ่ม ดังมีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรมการเข้าแถวเคารพธงชาติ พบว่า เด็กทั้งสองมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวทั้งในด้าน การร้องเพลงชาติ (น้องนุชมักร้องเสียงก่อนข้างดังจนบางครั้งครูต้องเตือน), การสวดมนต์ และการฝึก กายบริหารเช่นเดียวกับเด็กปกติ จากการสังเกตพบว่า น้องนุชมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวมากกว่าน้อง น้อย เพราะน้องน้อยมักมาโรงเรียนสาย และการฝึกการบริหารของน้องนุชก็มีความคล่องกว่าน้องน้อย โดยสังเกตจากการที่เห็นครูผู้สอนคนใดคนหนึ่งมักเข้ามาช่วยน้องน้อยเคลื่อนไหวไปตามเสียงเพลงมากกว่า น้องนุช

กิจกรรมวงกลม จากการสังเกตพบว่า ก่อนเริ่มการเรียนการสอนครูผู้สอนทุกคนจะชวนชื่อนักเรียนเพื่อตรวจดูว่ามีนักเรียนคนใดขาดเรียนบ้าง ซึ่งเมื่อถึงเวลาดังกล่าวเด็กทั้งสองจะตั้งใจฟังและชานรับเมื่อถึงชื่อของตนเอง จากนั้นครูผู้สอนจะเริ่มเข้าสู่บทเรียนด้วยการทนายปัญหาอะไรเอ่ย การร้องเพลง ทบทวนสิ่งที่เรียนผ่านไป หรือสนทนากับนักเรียนในสิ่งที่กำลังจะเรียนต่อไป จากสิ่งดังกล่าวที่ผ่านมามีสิ่งใดที่เด็กทั้งสองทราบก็จะตอบ หรือถ้าเป็นเพลงที่ตนเองร้องได้ก็จะร้องแต่ถ้าร้องไม่ได้ก็จะฟัง หลังจากเข้าสู่บทเรียนแล้วก็จะเริ่มเนื้อหาในการสอน โดยอาจใช้การสนทนาาร่วมกัน และมีอุปกรณ์ทั้งจากของจริง บัตรภาพและบัตรคำประกอบ ซึ่งเด็กทั้งสองคนก็มีส่วนร่วมในการตอบคำถามบ้างเป็นผู้ฟังบ้าง โดยมักจะเป็นผู้ฟังมากกว่า เช่น ในการสอนเรื่อง "ตัวเรากับฤดูฝน" เมื่อครูถามว่า "ถ้านักเรียนตากผ้าฝนจะเกิดอะไรขึ้น" น้องน้อยและน้องนุชจะตอบคำถามพร้อมกับเพื่อนๆ บางคนว่า "เป็นหวัด" แต่เมื่อครูถามว่า "หลังฝนตกเราเห็นอะไร" เด็กทั้งสองจะไม่ตอบ เด็กบางคนก็ตอบบางคนก็ไม่ตอบแต่เมื่อครูนำแถบสีเป็นสีรุ้งมาให้ นักเรียนดู เด็กส่วนใหญ่ก็สามารถตอบได้ถูกต้องในขณะที่เด็กทั้งสองนั่งฟังเฉยๆ หรือในการสอนเรื่อง "อาหารดีมีประโยชน์" เมื่อครูถามว่า "ใครทานข้าวมา", "ใครทานผัก" เด็กทั้งสองก็ยกมือ แต่เมื่อครูพูดว่า "ครูมีรูปอะไรมาให้ดู" แล้วครูก็นำบัตรภาพอาหารหลัก 5 หมู่มาให้ให้นักเรียนดู เด็กปกติสามารถบอกได้ว่าตนเองเห็นอะไร และแย่งตอบคำถาม เด็กทั้งสองจะฟังเฉยๆ บางครั้งก็ตอบคำถามตามเพื่อน

กิจกรรมที่เด็กทั้งสองแสดงการมีส่วนร่วมได้แก่ การทำท่าทางสมมติ เช่น เมื่อครูให้นักเรียนทำท่าเคี้ยวอาหารให้ละเอียด เป็นต้น การให้นักเรียนร้อยเพื่อจะได้รับเลือกจากครูให้ออกไปทำกิจกรรมหน้าชั้นเรียน เด็กทั้งสองก็จะทำตาม หรือในการสอนจากของจริง เช่น การสอนเรื่อง "อาหารผัก" ครูผู้สอนนำผักจริงมาให้ให้นักเรียนดู และนำผักนั้นมาประกอบอาหาร เด็กทั้งสองได้สัมผัสผักจริง ได้ดมกลิ่นผักชนิดต่างๆ น้องน้อยยังได้บอกความต้องการว่า "หนูอยากชิมเมื่อได้ยืนครูเรียกเพื่อนๆ ออกไปชิมผักบุ้งแบ่งทอด ครูผู้สอนก็นำผักที่สุกแล้วมาให้ น้องน้อยชิมที่แก้อี หรือเมื่อครูนำบัตรภาพเดินมาให้ให้นักเรียนแต่ละคนดูตามครึ่งวงกลม น้องน้อยจะถามว่า "นี่อะไร มีอะไร" เป็นต้น ซึ่งครูผู้สอนก็จะบอกสิ่งที่อยู่ในบัตรภาพ ในขณะที่น้องนุชจะไม่พูดว่าตนเองต้องการออกไปร่วมทำกิจกรรมหรือไม่ และอย่างไร แต่มักจะยกมือหรือนั่งเรียบร้อยเพื่อรอให้ครูเป็นฝ่ายเรียกมากกว่า

ส่วนกิจกรรมที่เด็กทั้งสองจะเงียบเป็นฝ่ายฟังเฉยๆ และถ้าอยู่เฉยสักพักก็จะเริ่มแสดงอาการไม่อยู่นิ่งแต่ไม่รบกวนผู้อื่น หรือคุยกันเองถ้านั่งใกล้กันซึ่งมักจะคุยกันเองเสมอถ้านั่งใกล้กันทุกครั้ง กิจกรรมดังกล่าวได้แก่ การสอนโดยให้ดูจากของจริงที่ครูนำมาแสดง การสอนจากบัตรภาพ การสอนจากบัตรคำที่ให้นักเรียนอ่านเอง(ถ้าครูอ่านนำ เด็กทั้งสองก็จะอ่านตาม) การสอนโดยการวาดหรือการเขียนบนกระดานดำ และช่วงการอธิบายแบบฝึกที่จะต้องไปทำตามโต๊ะต่างๆ ลักษณะพฤติกรรมที่เด็กทั้งสองมักทำเมื่อฟังอย่างเดียวเป็นเวลานานๆ คือ น้องน้อยมักเอานิ้วเข้าปาก เอานิ้วแตะปาก เมยหน้ามองเพดาน นั่งโยกตัว เอามือกดตา ก้มตัวไปข้างหน้า และหรือแกว่งเท้าไปมา ส่วนน้องนุชมักสายสิริชะ กดตา ก้มหน้ากับพนักเก้าอี้ และหรือแกว่งเท้าไปมา เป็นต้น

กิจกรรมการทำงานเป็นกลุ่ม การทำงานเป็นกลุ่มดังกล่าวเป็นเพียงรูปแบบการสอนที่นักศึกษาฝึกสอนได้ทดลองสอนขึ้นเป็นเวลา 2 เดือนคือ ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคมตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งครูประจำชั้นไม่เคยสอนในลักษณะนี้มาก่อน โดยการทำงานเป็นกลุ่มดังกล่าวครูผู้สอนจะเป็นฝ่ายกำหนดหัวข้อ และเตรียมอุปกรณ์ต่างๆให้ หลังจากเรียนกิจกรรมวงกลมเสร็จแล้วครูผู้สอนจะให้ นักเรียนแบ่งกลุ่มกันเองประมาณ 5-6 คน หรือบางครั้งครูผู้สอนเป็นผู้แบ่งให้ จากนั้นสมาชิกภายในกลุ่มจะร่วมปรึกษากันว่าจะทำอะไร ในระหว่างนี้ครูฝึกสอนทั้ง 3 คนจะเดินไปถามนักเรียนทุกคนในแต่ละกลุ่มว่าตนเองต้องการทำอะไร จากนั้นให้ลงมือทำโดยกำหนดเวลาในการทำประมาณ 10 นาที เมื่อครบกำหนดแล้วครูผู้สอนจะเรียกตัวแทนของแต่ละกลุ่มซึ่งกลุ่มเป็นผู้เลือกเองออกไปเสนองานหน้าชั้นเรียน

ในกิจกรรมกลุ่มดังกล่าว พบว่า เด็กทั้งสองได้มีกลุ่มอยู่ทุกครั้ง ทั้งจากการเลือกเข้ากลุ่มเอง และครูหรือเพื่อนเป็นผู้พาไป ขณะอยู่ในกลุ่มเด็กทั้งสองมักเป็นฝ่ายฟังเด็กปกติในกลุ่มของตนพูดว่าใครอยากทำอะไร ไม่ค่อยได้เสนอความคิดเห็นของตนเอง ส่วนคนอื่นจะคุยกันเองหรือใครคิดอะไรได้ก็จะพูดออกมา และถ้าเด็กทั้งสองอยู่กลุ่มเดียวกันก็จะคุยกันเองมากกว่า บางครั้งก็มีส่วนร่วมในการทำถ้ามีอุปกรณ์เพียงพอให้สมาชิกในกลุ่มทุกคนทำ หรือมีครูมาดูแลให้ความช่วยเหลือ บางครั้งต้องนั่งเฉยๆถ้ามีอุปกรณ์น้อยกว่าสมาชิกในกลุ่ม(ครูให้ร่วมกันทำ) และอาจไปรบกวนเพื่อนที่กำลังทำงานอยู่จนทำให้เพื่อนไม่พอใจ(ได้กล่าวไว้ในหัวข้อการเป็นที่ยอมรับของสังคมแล้ว) ตัวอย่างเช่น ในการสอนเรื่อง "อาหารดีมีประโยชน์" ครูผู้สอนให้นักเรียนดูรูปภาพอาหารชนิดต่างๆจากหนังสือโฆษณาของห้างสรรพสินค้าและอุปกรณ์ที่ครูเตรียมมา และสั่งว่า "ให้ตัดอาหารในกระดาษมาแปะและบอกว่ายummyไหน" จากนั้นครูก็อธิบายการแปะกระดาษ ในกลุ่มน้อยสมาชิกทุกคนในกลุ่มกำลังเลือกภาพที่ตนต้องการ ส่วนน้อยก็นั่งอยู่เฉยๆ เมื่อครูเดินมาถามนักเรียนแต่ละคน สมาชิกในกลุ่มก็มายืนอยู่รอบๆครูเพื่อจะบอกครูว่าตนเองได้เลือกรูปอะไร ส่วนน้อยก็ยังนั่งเฉยๆโดยที่ครูไม่ได้มาถามน้อยน้อยแต่อย่างใดและเดินไปถามเด็กกลุ่มอื่นต่อไป เมื่อเพื่อนในกลุ่มลงมือทำ น้อยน้อยพูดว่า "ขอภาวเราหน่อย" แต่เพื่อนคนอื่นยังคงตัดกระดาษ บางคนก็ฉีกกระดาษอยู่ น้อยน้อยจึงหยิบสีในตะกร้ามาเคาะโต๊ะเล่น ครูฝึกสอนเห็นจึงพูดว่า "น้อยฉีกกระดาษบ้าง" น้อยน้อยจึงได้ร่วมทำงานเหมือนเพื่อนๆโดยมีครูมาดูแล ส่วนกลุ่มของน้องนุชซึ่งมีสมาชิกกลุ่มเพียง 3 คนเนื่องจากวันนั้นมีนักเรียนไม่มาเรียนหลายคนกลุ่มน้องนุชจึงเหลือเป็นเศษในขณะที่กลุ่มอื่นครบแล้ว (เด็กปกติเลือกกลุ่มกันเองได้ครบก่อน) สมาชิก 2 คนที่เหลือคือ ต่อ กับใจ แสดงกิริยาที่ไม่อยากอยู่กลุ่มเดียวกับน้องนุช โดยต่อพูดว่า "ไม่อยากทำเลย นุชต้องวาดเลอะเทอะแน่" ส่วนอีกคนคือ ใจ ซึ่งมักคอยช่วยเหลือและไม่เคยว่าเมื่อน้องนุชมาสัมผัสตนในกิจกรรมวงกลมเพื่อต้องการทราบว่าเป็นใคร ก็เข้าไปกระซิบให้น้องนุชไปเล่นที่มุมของเล่นแต่น้องนุชยังนั่งที่เดิม เมื่อครูแจกกระดาษและน้องนุชกำลังจะหยิบ ใจก็ห้ามไม่ให้หยิบ น้องนุชอยากทำแต่ไม่ได้ทำจึงไม่พอใจหยิบสีในตะกร้ามาเท และแสดงกิริยาอื่นๆที่ไม่เหมาะสมอีก เช่น หยิบสีมาเคาะโต๊ะเสียงดัง ในที่สุดวันนั้นน้องนุชก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับเพื่อนๆ

เป็นต้น หรือถ้าวันใดที่ครูเตรียมอุปกรณ์มากไม่ครบก็ทำให้เด็กทั้งสองไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม เช่นเดียวกัน

กิจกรรมการเล่นเป็นกลุ่ม พบว่า การเล่นเกมต่างๆที่ครูผู้สอนเป็นผู้กำหนดเด็กทั้งสองจะมี ส่วนร่วมด้วยทุกครั้ง และมักได้รับการยอมรับจากเด็กปกติคนอื่นในการให้อยู่ร่วมกลุ่มเดียวกับตน เกม ต่างๆ ได้แก่ เกมกระชับ เกมส่งกระป๋องแป้ง เกมมอญซ่อนผ้า เป็นต้น

จากกิจกรรมต่างๆที่กล่าวมา พบว่า กิจกรรมที่เด็กทั้งสองมีส่วนร่วมอย่างเห็นได้ชัดคือ กิจกรรม การเข้าแถวเคารพธงชาติและกิจกรรมการเล่นเป็นกลุ่ม ทั้งนี้เป็นเพราะกิจกรรมทั้งสองอย่างใช้สายตาเป็นส่วน สำคัญในการทำกิจกรรมดังกล่าวน้อยมากทำให้เด็กทั้งสองสามารถมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่โดยไม่ต้องอาศัย ความช่วยเหลือหรือดูแลเพิ่มเติมจากผู้อื่น ส่วนกิจกรรมวงกลมเป็นกิจกรรมที่ครูผู้สอนใช้สื่ออุปกรณ์เป็น หลักในการสอนทุกครั้ง และสื่อดังกล่าวส่วนใหญ่ก็จะเป็นบัตรภาพ บัตรคำ แบบฝึกที่ต้องอธิบายก่อนใช้ ซึ่งไม่สามารถทำให้เด็กทั้งสองเข้าใจและตอบคำถามได้ หรือแม้แต่ของจริงซึ่งต้องใช้สายตาเป็นส่วนสำคัญใน การมองและตอบคำถามที่ครูถาม เด็กทั้งสองอาจมีโอกาสได้สัมผัสบ้างแต่ก็ใช้เวลานานไม่ได้หรือบางครั้งก็ ไม่ได้สัมผัสเลยถ้าครูมีกิจกรรมอื่นที่ต้องให้นักเรียนทั้งหมดทำต่อไป จากข้อจำกัดทางสายตาประกอบกับ การไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาจึงไม่ได้มีการให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษจากครู จึงเป็นอุปสรรคสำคัญ อย่างหนึ่งต่อการมีส่วนร่วมทางสังคมในด้านการเรียนของเด็กทั้งสอง

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางสังคมของน้องน้อย และน้องนุช

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถที่จะสรุปพฤติกรรมกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเคารพธงชาติ กิจกรรมวงกลม กิจกรรมการทำงานกลุ่ม และกิจกรรมการเล่นเป็นกลุ่มของน้องน้อย และน้องนุช ตลอดจนพฤติกรรมของครูผู้สอนในช่วงดังกล่าว ได้ดังนี้

พฤติกรรมของน้องน้อย และน้องนุช และปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ๆได้ 6 ประการ โดยแบ่งย่อยเป็นสิ่งที่ทำให้เด็กทั้งสองสนใจมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับสิ่ง ที่ทำให้ลดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมลง ดังนี้

ปัจจัยที่ทำให้น้องน้อย และน้องนุชสนใจมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่

1. กิจกรรมการเรียนการสอนที่เด็กทั้งสองไม่ต้องใช้สายตาเป็นสื่อจะทำให้เด็กทั้งสองมี ส่วนร่วมในการเรียนมากขึ้น เช่น การร้องเพลง การทำท่าบทธาสมมุติ การร่วมกิจกรรมการเข้าแถว เคารพธงชาติ หรือการตอบคำถามในสิ่งที่ตนเองเคยประสบมากับตนเอง เช่น เมื่อตากฝนจะทำให้เป็นหวัด เป็นต้น
2. การทำกิจกรรมกลุ่มย่อยที่มีครูคอยควบคุม และช่วยแนะนำ หรือมีอุปกรณ์มากพอให้เด็ก ที่มีความบกพร่องทางการเห็นมีโอกาสทำด้วย

3. การทำกิจกรรมกลุ่มย่อย หรือกลุ่มใหญ่ที่ไม่ต้องใช้สายตาเป็นหลัก, มีกฎเกณฑ์บังคับในการปฏิบัติ และเกิดความสนุกสนาน เช่น การเล่นเกมต่างๆ

ปัจจัยที่ทำให้ห้องน้อย และห้องนุชลดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมลง (ปัญหา สาเหตุของ ปัญหา และการแก้ไข) ได้แก่

4. การไม่สามารถมองเห็นงานที่ครูให้ทำร่วมกับเพื่อนๆ และไม่มีครูมาดูแลโดยจัดอุปกรณ์ที่จำเป็นและเพียงพอ ทำให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นซึ่งต้องการทำกิจกรรมเช่นเดียวกับเด็กปกติเอามือไปคลำ หรือแย่งอุปกรณ์จากเด็กปกติ ทำให้เกิดการทะเลาะกันขึ้น เป็นผลให้เด็กปกติส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นมาอยู่ร่วมกลุ่มเดียวกับตน

5. การไม่สามารถมองเห็นสื่ออุปกรณ์ที่ครูนำมาให้ดู เช่น บัตรคำ บัตรภาพ และไม่สามารถตอบคำถามจากสิ่งที่เห็นนั้นได้ ประกอบกับการไม่ได้มีการจัดหาหรือทำสื่อเพื่อทดแทนให้ เช่น บัตรคำที่มีอักษรเบรลล์อยู่ข้างใต้ หรือการพูดบรรยายเกี่ยวกับภาพที่นำมาเสนอเพื่อทดแทนการมองไม่เห็น

จากปัญหาในข้อ 4 และข้อ 5 มีสาเหตุสำคัญมาจากการที่ครูผู้สอนขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในการสอนและการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมให้แก่เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในชั้นเรียนร่วม จึงส่งผลให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นลดการมีส่วนร่วมลง และส่งผลต่อการไม่เป็นที่ยอมรับของเด็กปกติมากขึ้น เพราะนอกจากเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นจะรบกวนการทำงานของกลุ่มแล้ว บางครั้งเมื่อไม่มีอะไรทำ เด็กดังกล่าวก็มักแสดงกิริยาแปลกๆที่เพื่อนไม่ยอมรับ เช่น การกอดตา การนั่งแกว่งขา การหยิบอุปกรณ์ใกล้มือมาเคาะโต๊ะจนเกิดเสียงดัง เป็นต้น

6. การนั่งอยู่ใกล้กันทำให้มักคุยกันเองเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากไม่สามารถเข้าใจบทเรียนบางตอน และไม่สามารถติดตามบทเรียนได้อย่างต่อเนื่อง เหตุการณ์ดังกล่าวบางครั้งครูผู้สอนได้ให้เด็กทั้งสองนั่งแยกกันเพื่อลดการคุยกันและไม่สนใจฟังครู

พฤติกรรมของครูผู้สอน และปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการสอนด้านต่างๆ (ปัญหา สาเหตุของปัญหา และการแก้ไข) แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ๆได้ 2 ประการ คือ

1. การขาดความรู้ความเข้าใจในการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเรียนร่วม ทำให้ครูผู้สอนปฏิบัติกับเด็กทั้งสองเช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่นๆ โดยไม่ได้มีการดัดแปลงเทคนิควิธี จัดหาสื่อเพื่อทดแทน หรือดูแลให้ความช่วยเหลือเพิ่มเติมในส่วนที่เด็กไม่สามารถเรียนรู้ด้วยวิธีการเดียวกับเด็กอื่น

2. การไม่ทราบถึงปัญหาที่เด็กทั้งสองไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการทำงานเป็นกลุ่มเท่าที่ควร หรือทราบแต่ไม่ได้แก้ไขทันที ทำให้ไม่สามารถช่วยเด็กทั้งสองให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆได้อย่างถูกต้อง และมากเท่าที่ควรจะเป็น

ครูผู้สอนในงานวิจัยนี้หมายถึง ครูฝึกสอนเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากโรงเรียนแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานที่ผลิตครูทางการศึกษาปฐมวัยดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น พฤติกรรมของครูผู้สอน พบว่ามีความตั้งใจสอนเป็นอย่างมากและสามารถควบคุมชั้นเรียนได้ดีกว่าห้องนอกระยะ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีครูฝึกสอนถึง 3 คนและครูประจำชั้นอีก 1 คนจึงสามารถดูแลเด็กได้อย่างทั่วถึงมากกว่า อย่างไรก็ตาม ครูผู้สอนจะเน้นการให้ความช่วยเหลือในด้านกิจวัตรหรือกิจกรรมทั่วไปมากกว่าด้านการมีส่วนร่วมทางการเรียนวิชาการ อาจเป็นเพราะครูประจำชั้นคิดว่า การเรียนการสอนส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของครูการศึกษาพิเศษ และไม่ทราบว่าควรจะสอนอย่างไรเพราะไม่เคยผ่านการฝึกอบรมในด้านนี้มาก่อน จึงไม่ได้เน้นในด้านนี้เท่าที่ควร จากการขาดความเข้าใจนี้เองจึงไม่สามารถให้ข้อเสนอแนะที่ถูกต้องกับครูฝึกสอนได้

แบบแผนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมของน้องน้อย และน้องนุช

เด็กทั้งสองมีลักษณะการแสดงออกในด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมเหมือนกัน กล่าวคือ สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางสังคมในด้านการเรียนโดยแสดงออกทั้งคำพูด ท่าทางและการกระทำโดยเฉพาะกิจกรรมที่ไม่ได้ใช้สายตาเป็นสื่อ และจะลดการมีส่วนร่วมลงเมื่อไม่สามารถตอบคำถามได้เพราะต้องอาศัยการมองจากสื่อที่ครูนำมาให้ดู หรือไม่ทราบว่าจะต้องทำอะไรเพราะไม่มีผู้อธิบายให้ฟัง เมื่อนั่งอยู่เฉยเป็นเวลานานก็จะแสดงกิริยาไม่อยู่นิ่ง เช่น สายตาวัดไปมา แกว่งขา กอดตา เอานิ้วเข้าปาก เป็นต้น หรือเมื่อพยายามเข้ามีส่วนร่วมแต่ไม่รู้บทบาทและมองไม่เห็น ทำให้เกิดความวุ่นวายหรือเสียหายโดยไม่ได้เจตนา เป็นผลให้ได้รับปฏิกิริยาทางลบ การไม่ยอมรับของเพื่อนในการทำกิจกรรมกลุ่มเพราะกลัวว่า เด็กทั้งสองจะมากำหนดให้วุ่นวาย เสียหาย ผลที่เกิดขึ้นในที่สุด คือ เด็กทั้งสองจึงมีโอกาสนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อยกว่าที่ควร

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการเป็นที่ยอมรับของสังคม

การเป็นที่ยอมรับของสังคมในงานวิจัยนี้ หมายถึง การปฏิบัติของเด็กปกติ และ/หรือการปฏิบัติของครูผู้สอนทั้งที่เป็นคำพูด ท่าทางและการกระทำที่แสดงให้เห็นถึงความสนใจ ความเอาใจใส่และการรับรู้ว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือของสังคมของตนในกิจกรรมด้านต่างๆ

กรณีที่ 1 น้องเนย ซึ่งเป็นเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางและเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2

จากการสังเกตพบว่า เด็กปกติและครูผู้สอนแสดงพฤติกรรมต่างๆที่แสดงถึงการยอมรับน้องเนย ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของห้องเช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่น โดยจะกล่าวถึงพฤติกรรมของครูผู้สอนและพฤติกรรมของเด็กปกติ ดังนี้

พฤติกรรมของครูผู้สอน

สภาพทั่วไป

ครูผู้สอนให้ความรักและความเอาใจใส่น้องเนย โดยแสดงออกทั้งคำพูดและการกระทำ ต่อไปนี้

1. พูชมผลงานของน้องเนยเมื่อน้องเนยนำมาอวดว่า "สวยลูก สวยมาก" หรือชมน้องเนยว่า "เก่งมาก" เมื่อน้องเนยบอกว่าตนใส่ถุงเท้าเอง
2. พูตปลอบขวัญด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวล เพื่อไม่ให้น้องเนยตกใจกลัวเมื่อน้องเนยทำดินสอสีในกล่องหล่นพื้นโดยพูดว่า "ไม่เป็นไรลูก"
3. พูตคำแนะนำและสั่งสอนให้น้องเนยประพฤติดี เช่น เวลาที่น้องเนยพูดไม่มีหางเสียงจะสอนว่า "พูดเพราะๆนะคะ พูดว่า นี่มีไหมคะ"
4. ช่วยเหลือน้องเนยในด้านต่างๆ เช่น ช่วยอธิบายแบบฝึกหัดที่น้องเนยยังไม่เข้าใจ, ช่วยสาธิตการทำงานประดิษฐ์ เช่น ช่วยติดกระดาษบนภาพวาดที่เป็นกิ่งไม้, ช่วยในเรื่องการแต่งกายทั้งที่เข้าไปช่วยเหลือเองและที่น้องเนยขอให้ช่วย

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับของครูผู้สอนที่มีต่อน้องเนย มี 2 ประการคือ

1. เจตคติที่ดีของครูประจำชั้นและครูฝึกสอนที่มีต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น ซึ่งในส่วน of ครูประจำชั้นได้เคยมีประสบการณ์ในการสอนเด็กดังกล่าวในชั้นเรียนร่วมมาก่อน
2. ลักษณะนิสัยส่วนตัวของน้องเนยเองที่เป็นเด็กที่ร่าเริงและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับทุกคน รวมถึงการรู้จักช่วยเหลือตนเองในเรื่องต่างๆบ้างตามคุณภาวะของตนจึงไม่เป็นภาระกับครูมากเกินไป

จากการสังเกต พบว่า การแสดงออกของครูผู้สอนที่มีต่อน้องเนย ครูผู้สอนปฏิบัติต่อน้องเนย เช่นเดียวกับที่ปฏิบัติกับเด็กปกติคนอื่นในห้องทั้งการแสดงออกทางคำพูด ท่าทางและการกระทำโดยไม่ได้แสดงออกถึงความไม่ชอบแต่อย่างใด ครูผู้สอนกล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อน้องเนยขณะที่ให้สัมภาษณ์ว่า "ดีใจที่ได้ช่วยเหลือ ไม่มีปัญหาในการอยู่ร่วมกัน การที่มีเด็กมาเรียนร่วมเป็นสิ่งที่ดี เพราะเด็กได้อยู่กับเพื่อนซึ่งสังคมปัจจุบันต้องอยู่ด้วยกัน คิดว่าเป็นการทำบุญและกุศลบุญนั้นจะกลับมา" จากคำพูดดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงเจตคติที่ดีที่มีต่อเด็กพิเศษที่เข้ามาเรียนร่วมโดยสะท้อนออกมาให้เห็นได้จากการกระทำ ทั้งนี้ เหตุผลอีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะ น้องเนยไม่ใช่เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นคนแรกที่ครูประจำชั้นเคยสอน และมีความบกพร่องเพียงแค่มองเห็นไม่ชัดเท่านั้น ซึ่งก่อนหน้านี้ครูประจำชั้นเคยสอนเด็กที่ตามอดสนิทมาก่อนจึงไม่มีความกังวลเท่าใด ประกอบกับน้องเนยเป็นเด็กที่มีอัธยาศัยดี ร่าเริงแจ่มใส เข้ากับเพื่อนๆและครูได้ดีจึงทำให้ไม่เกิดปัญหาใดๆ ในส่วนของครูฝึกสอนก็มีความรู้เกี่ยวกับเด็กพิเศษและการเรียนร่วมมาบ้างตามหลักสูตรที่ทางสถาบันกำหนด และน้องเนยก็ไม่ได้ทำตัวแปลกแยกหรือต้องให้ครูผู้สอนเข้าไปดูแลมากเป็นพิเศษนอกเหนือไปจากเด็กปกติคนอื่นจนทำให้รู้สึกว่าเป็นอุปสรรคต่อการสอนจึงทำให้บรรยากาศของห้องเรียนมีลักษณะเหมือนปกติเช่นเดียวกับห้องเรียนอนุบาลทั่วไป

พฤติกรรมของเด็กปกติ

สภาพทั่วไป

เด็กปกติในห้องทุกคนไม่มีใครทราบที่น้องเนยเป็นเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น เพราะครูผู้สอนไม่ได้บอก จึงทำให้ไม่เกิดความรู้สึกหรือคิดสงสัยต่อไปว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเป็นอย่างไร ต้องปฏิบัติตัวกับเขาอย่างไร จะเล่นด้วยได้หรือไม่ ฯลฯ เพียงแต่เห็นน้องเนยต้องใส่แว่นอยู่ตลอดเวลาซึ่งก็สามารถเห็นคนที่ใส่แว่นได้ในชีวิตประจำวันจนเป็นเรื่องปกติ

การแสดงออกของเด็กปกติที่มีต่อน้องเนย ส่วนใหญ่มีลักษณะที่อยู่รวมกันได้ด้วยดีโดยแสดงออกทั้งทางคำพูด และการกระทำในสถานการณ์ต่างๆไม่ว่าจะเป็นในระหว่างเข้าแถว, กิจกรรมรวมกลุ่ม, การเล่นเกม, การรับประทานอาหาร ฯลฯ โดยมีลักษณะการแสดงออกดังนี้

1. พูดคุยกับน้องเนย มีลักษณะทั้งที่น้องเนยเป็นฝ่ายชวนคุยก่อนและเพื่อนมาชวนคุยซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อนผู้หญิงมากกว่า เรื่องที่พูดคุยก็เป็นเรื่องทั่วไป การเป็นคนช่างคุยของน้องเนยทำให้เพื่อนๆสนใจอยากฟัง เช่น ขณะที่ครูกำลังหิ้วมให้กึ่ง กึ่งเร่งให้ครูทำเร็วๆเพราะจะรีบไปนั่งใกล้น้องเนยเพื่อฟังน้องเนยเล่าเรื่องผีซันตาไคร์(ชื่อผีที่เนยเล่าให้เพื่อนฟังที่บางลำพู ซึ่งขณะนั้นมีเพื่อนที่สนใจนั่งฟังอยู่แล้ว 2-3 คน

2. แสดงการเข้าใกล้หรือยอมให้สัมผัสโดยไม่รังเกียจ ซึ่งแสดงออกทั้งจากทางคำพูด เช่น ในการเลือกที่นั่งกับพูดว่า "เรานั่งใกล้เนย", ในระหว่างการเล่นหุ่นกอดน้องเนยและพูดว่า "ชอบแก้มป่อง" และแสดงออกจากการกระทำ เช่น เลือกมานั่งใกล้น้องเนยเองในกิจกรรมรวมกลุ่ม หรือไม่ลุกหนีเมื่อน้องเนยมานั่งใกล้ เช่น กึ่ง ผน มด เพลง อีฟ นิด

3. เล่นร่วมกัน หรือทำงานร่วมกันได้ด้วยดี ลักษณะการเล่นร่วมกันจะเป็นต่างคนต่างเล่นแต่มีการพูดคุยหรือมีการแบ่งของเล่นกัน โดยจะเล่นกับเพื่อนที่เป็นผู้หญิงมากกว่า เช่น ในกรณีความสัมพันธ์ระหว่างน้องเนย กับอ้อฟและตัน ซึ่งมีทั้งที่ยอมรับซึ่งกันและกัน และไม่ยอมรับกัน ตัวอย่างการยอมรับกันเช่น น้องอ้อฟช่วยเหลือน้องเนยโดยอาสาไปหยิบแว่นมาให้ใส่หลังจากตื่นนอน, อธิบายการทำแบบฝึกหัดให้น้องเนยและช่วยทำโดยที่น้องเนยไม่ได้ขอให้ช่วย หรือเลือกมานั่งใกล้ในกิจกรรมรวมกลุ่ม, พูดคุยด้วยและเล่นผมน้องเนย ในส่วนของน้องตัน บางวันก็พูดทักทายน้องเนยก่อนขณะเข้าแถวตอนเช้า, พูดคุยด้วยขณะที่เล่นของเล่นอยู่โต๊ะเดียวกัน เช่น "เราจะต่อบ้านให้เนยนะ เรารักเนย เนยก็มาช่วยกันต่อ", ชวนน้องเนยมาเล่นด้วย "เนยมาเล่นด้วยกัน" แต่เมื่อเพื่อนอีกคนจะมาเล่นด้วย ตันกลับไม่ยอมโดยพูดว่า "ถ้าเธอเป็นพวกเราเราจะให้เล่น" หรือทั้ง 3 คนเล่นด้วยกันในสนาม

อย่างไรก็ตามแม้ว่าน้องเนยและเด็กปกติในห้องจะมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันเป็นส่วนใหญ่ ก็มีสถานการณ์ที่แสดงถึงความขัดแย้งกันในเรื่องต่างๆบ้างเหมือนกันเช่นเดียวกับเด็กทั่วไป เช่น ระหว่างการสนทนากันน้องตันพูดว่า "เราไม่รักเนยแล้วเรารักอ้อฟ" อ้อฟพูดเสริมว่า "เราจะไม่รักเนยอีกแล้ว" แล้วทั้งคู่ก็ยกนิ้วโป้งให้น้องเนย หรือน้องอ้อฟพูดว่า "เนยไม่เป็นเพื่อนเล่นกับเรา" โดยพูดตามน้องตัน

หรือในเรื่องการแบ่งของเล่น เมื่อน้องอ้อพมาขอแบ่งของเล่นจากน้องเนยแต่น้องเนยไม่ให้ น้องอ้อพก็พูดว่า "ถ้าเนยแบ่งเราเยอะๆเราจะดีกับเนย ไมไ่แบ่งเนย" น้องเนยก็ยื่นของเล่นให้ หรือเมื่อน้องเนยเห็นน้องอ้อพกับน้องตันเล่นเกมการศึกษาอยู่ก็พูดว่า "ขอเราเล่นด้วย" แต่น้องอ้อพพูดว่า "เราไม่มีของที่ใสแวน เพื่อนเราก็ไม่ใสแวน" น้องเนยพูดกลับไปว่า "รูเราก็ใสแวน" และยืนยันอยู่ที่เดิมโดยพยายามที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่นด้วยโดยพูดว่า "นี่นาฬิกา(รูปนาฬิกา) น้องอ้อพพูดอีกว่า "เราไม่เล่นกับเนยเราเล่นกับตัน เนยคนคือ" หลังจากนั้นผู้วิจัยได้เข้าไปถามน้องอ้อพถึงสาเหตุที่ไม่ให้น้องเนยเล่นด้วยก็ได้รับคำตอบว่า "ก็ตันไม่ให้เล่น" โดยลักษณะนิสัยของน้องอ้อพเช่นนี้ก็จะแสดงออกกับเพื่อนคนอื่นๆเช่นเดียวกันคือ ถ้าตนเองไม่พอใจใครก็จะพูดปฏิเสธทันที คำพูดของน้องอ้อพที่ว่า "เราไม่มีของที่ใสแวน เพื่อนเราก็ไม่ใสแวน" นี้กระทบต่อความรู้สึกของน้องเนยมากแม้จะเป็นคำพูดที่พูดเพียงครั้งเดียว เพราะหลังจากนั้นบางเวลาน้องเนยมักบ่นว่าไม่ยอมใสแวน หรือไปพูดกับเพื่อนคนอื่นๆว่า "เราไปหาหมอ เราจะไม่ต้องใสแวนแล้ว" และไปพูดกับแม่ว่า "แม่อะไรก็ไม่รู้มีลูก ลูกก็ใสแวน" ซึ่งครูฝึกสอนได้พูดให้ฟังหลังจากเหตุการณ์นี้ผ่านไปได้ 2-3 สัปดาห์ว่า "หนูนี่น้องเนยเป็นอะไรก็ไม่รู้หลังจากตื่นนอนไม่ค่อยชอบใสแวน บางวันต้องเอาไปให้ใส่"

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการยอมรับทางสังคมของเด็กปกติที่มีต่อน้องเนย แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ๆได้ 2 ประการคือ

1. เจตคติที่ดีที่มีต่อน้องเนย การรับรู้ว่าน้องเนยเป็นเพื่อนคนหนึ่งที่มีลักษณะเช่นเดียวกับตน และเพื่อนคนอื่นๆ (เด็กปกติไม่ทราบว่าน้องเนยเป็นเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น)
2. ลักษณะนิสัยส่วนตัวของน้องเนยที่เป็นเด็กที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ร่าเริงแจ่มใส

ปัญหา สาเหตุของปัญหา และการแก้ไข

ข้อขัดแย้งระหว่างน้องเนยกับเพื่อนไม่ได้มีสาเหตุมาจากการที่น้องเนยมีความบกพร่องทางการเห็นแต่เป็นเรื่องทั่วไปที่อาจเกิดขึ้นในเด็กวัยนี้ และเกิดขึ้นได้ในชั้นเรียน เป็นการขัดแย้งที่เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะจากนั้นก็พูดคุยหรือเล่นด้วยกันเหมือนเดิม และน้องเนยจะแสดงออกอย่างเด่นชัดถ้าถูกเพื่อนๆ ปฏิเสธไม่ให้เล่นด้วยหรือไม่ยอมรับโดยการยอมทำตามในสิ่งที่เพื่อนต้องการ

จากการสังเกต พบว่า เด็กปกติทั้งผู้หญิงและผู้ชายปฏิบัติกับน้องเนยเช่นเดียวกับเพื่อนคนอื่นๆ โดยไม่มีข้อขัดแย้งที่เห็นอย่างเด่นชัดและแสดงออกทั้งทางคำพูดและการกระทำ แม้แต่กับน้องอ้อพหรือน้องตันที่บางครั้งอาจดูเหมือนว่าจะไม่ยอมรับ เช่น น้องอ้อพเคยพูดเพียงครั้งเดียวว่า "เราไม่มีเพื่อนที่ใสแวน" แต่ปกติแล้วก็แสดงออกถึงพฤติกรรมที่ยอมรับมากกว่าและมักพบว่า ข้อขัดแย้งซึ่งมักแสดงออกโดยการพูดนั้นเป็นการพูดตามกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องการให้เพื่อนยอมรับตนว่ามีความเห็นเหมือนกัน หรือเมื่อมีเรื่องไม่พอใจกันพอสักพักก็หันมาคุยกันหรือเล่นร่วมกันได้ คือ มีลักษณะที่โกรธง่ายหายเร็ว ถ้าเพื่อนทำให้ตนไม่พอใจก็จะเกิดอารมณ์โกรธและแสดงออกมาทันที

การที่เพื่อนยอมรับน้องเนยนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะ น้องเนยเป็นเด็กที่มีรูปร่างหน้าตาน่ารัก มีบุคลิกลักษณะส่วนตัวที่ว่องไว ช่างพูดคุย มีมนุษยสัมพันธ์ดี ชอบช่วยเหลือเพื่อนๆ ในบางโอกาส และร่วมเล่นกับเพื่อนๆ ได้ ไม่ใช่เด็กที่เก็บตัวแต่เสนอตัวเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ กับเพื่อนๆ และครูผู้สอน นอกจากนี้การมีโอกาสได้เล่นร่วมกับเพื่อนๆ ในชั่วโมงอิสระที่มีค่อนข้างมาก เนื่องจากการเรียนการสอนในระดับนี้ยังไม่เน้นวิชาการมากเท่าไรนัก ทำให้เด็กทุกคนมีปฏิสัมพันธ์กันมากส่งผลต่อการยอมรับซึ่งกันและกันเพราะเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เป็นไปในทางบวกมากกว่า แม้จะมีการทะเลาะกันบ้างแต่ก็เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะ

แบบแผนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านการเป็นที่ยอมรับของสังคม

สรุปโดยรวมด้านการเป็นที่ยอมรับทางสังคมของเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางทั้งในด้าน การปฏิบัติของครูผู้สอนและการปฏิบัติของเด็กปกติที่มีต่อน้องเนย มีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกันดังนี้

ลักษณะที่เหมือนกัน คือ ทั้งครูผู้สอนและเด็กปกติในห้องเรียนต่างก็ให้การยอมรับและปฏิบัติกับน้องเนยเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติกับเด็กปกติคนอื่น โดยแสดงออกทั้งทางคำพูด ท่าทางและการกระทำ

ลักษณะที่ต่างกัน คือ การแสดงออกของเด็กปกติมีทั้งที่พูดคุยและเล่นกันด้วยดี และมีข้อขัดแย้งกันบ้างแต่ก็เกิดขึ้นไม่นาน บางเหตุการณ์เป็นการขัดแย้งที่ทำตามกันโดยที่ตนเองไม่ได้เป็นคู่กรณี และข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ได้มีสาเหตุมาจากการที่น้องเนยมีสายตามองเห็นเลือนลาง ซึ่งสิ่งดังกล่าวไม่เกิดขึ้นกับครูผู้สอน

กรณีที่ 2 **น้องน้อยและ น้องนุช** ซึ่งเป็นเด็กที่ตาบอดและเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 3 ห้องเดียวกัน จากการสังเกตพบว่า ครูผู้สอนทุกคนแสดงพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงถึงการยอมรับเด็กทั้งสองในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของห้องเช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่น ส่วนเด็กปกติมีทั้งที่แสดงพฤติกรรมการยอมรับและพฤติกรรมที่ไม่ยอมรับ โดยจะกล่าวถึงพฤติกรรมของครูผู้สอนและพฤติกรรมของเด็กปกติ ดังนี้

พฤติกรรมของครูผู้สอน

สภาพทั่วไป

ครูผู้สอนทุกคนให้ความรักและความเอาใจใส่น้องน้อยและน้องนุชเช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่นๆ โดยแสดงออกทั้งคำพูดและการกระทำ เช่น พูดคุยสนทนาด้วยใจในเรื่องทั่วไป แสดงความรักโดยการกอดให้คำชมเชยเมื่อเด็กทั้งสองสามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง สอนและชี้แนะในการปฏิบัติตนต่างๆ โดยมุ่งหวังให้เด็กทั้งสองช่วยตนเองให้ได้มากที่สุด อย่างไรก็ตามครูผู้สอนทุกคนก็ยังช่วยเหลือเป็นประจำในกิจกรรมบางอย่าง เช่น การรับประทานอาหารเช้า (ซึ่งจะได้กล่าวถึงสภาพและปัจจัยที่ทำให้ต้องเข้าไปช่วยเหลือในหัวข้อการช่วยเหลือ) นอกจากนี้เมื่อครูผู้สอนได้ยินเด็กปกติคนใดใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสมกับเด็กทั้งสองก็จะกล่าว

ตกเดือน เช่น “มีคนพูดว่าน้องน้อยและน้องนุช ไครว่า เขามองไม่ค่อยเห็น อยู่ด้วยกันต้องช่วยกันต้องรักกัน” หรือเมื่อได้ยินนักพูดว่า “ไม่ห่างไกลคนตาบอด” ก็พูดตกเดือนว่า “อย่าว่าเพื่อนว่าคนตาบอดอีกนะ”

สรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับของครูผู้สอนที่มีต่อน้องน้อยและน้องนุช

ครูผู้สอนทุกคนมีเจตคติที่ดีต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น ซึ่งในส่วนของครูประจำชั้นได้เคยมีประสบการณ์ในการสอนเด็กดังกล่าวในชั้นเรียนร่วมมาก่อน ส่วนครูฝึกสอนได้ผ่านการเรียนวิชาการศึกษาศึกษาเด็กพิเศษมาก่อน ในส่วนของครูฝึกสอนเมื่อทราบว่าจะต้องสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น ครูฝึกสอนคนหนึ่งบอกความรู้สึกว่า “ไม่กังวลเท่าไร ไม่คิดว่ามีปัญหา ต้องระวังคำพูด” ส่วนครูฝึกสอนอีกสองคนกล่าวในลักษณะคล้ายๆกันว่า “มีความกังวลไม่รู้ว่าจะสอนอย่างไร จะพูดสื่อได้มากน้อยแค่ไหน กลัวว่าจะพูดอธิบายไม่ถูก แต่เมื่อครูประจำชั้นบอกว่าให้สอนไปตามปกติ ก็มีความรู้สึกที่ดีขึ้น” นอกจากนี้ครูฝึกสอนทั้งสามคนได้กล่าวคล้ายๆกันในการที่ได้สอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นว่า “รู้สึกมีโอกาสที่ดี มีประสบการณ์ที่ดีกว่าคนอื่น” ส่วนครูประจำชั้นซึ่งเคยผ่านการเรียนการศึกษาศึกษาพิเศษ และเคยมีโอกาสสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นมาก่อนกล่าวว่า “เคยเรียนวิชาการศึกษาศึกษาพิเศษมา 2 หน่วยกิตแต่ลืมหมดแล้ว เมื่อก่อนกลัวคนตาบอดแต่ไม่ได้รังเกียจ พอได้มาสัมผัสเองก็ไม่เห็นว่าน่ากลัว จะว่าสงสารก็ไม่เชิง เขาก็เหมือนเด็กปกติ ครั้งแรกเมื่อรู้ว่าต้องสอน ไม่รู้ว่าสอนอย่างไร คิดมาก คิดว่าเขามองไม่เห็น ก็ต้องให้ลูกจับคำสั่งตาม ตอนนี้มีความรู้สึกที่ดี เคยชินแล้ว เวลาครูฝึกสอนสอนก็บอกให้เขาดูตามคำถามเด็กทั้งสองด้วย” นอกจากนี้ครูประจำชั้นยังได้กล่าวถึงความรู้สึกของการที่มีเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นมาเรียนร่วมว่า “คิดว่าเป็นสิ่งที่ดี เด็กปกติอาจจะช่วยเด็กตาได้”

พฤติกรรมของเด็กปกติ

สภาพทั่วไป

รูปแบบการ ลื่อนชั้นเรียนของโรงเรียนนี้มีลักษณะที่เลื่อนชั้นขึ้นใหม่ด้วยกันทั้งห้อง ไม่ค่อยเด็กใหม่ ดังนั้นสมาชิกทุกคนในห้องนี้จึงรู้จักกันเป็นอย่างดีเพราะเรียนด้วยกันมาตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ขณะที่น้องน้อยและน้องนุชซึ่งเพิ่งเข้าเรียนในชั้นอนุบาลปีที่ 3 เป็นสมาชิกใหม่ของห้อง ก่อนที่เด็กทั้งสองจะเข้ามาเรียนร่วม(เริ่มมาเรียนวันแรกหลังจากที่โรงเรียนเปิดไปได้หนึ่งสัปดาห์) ครูประจำชั้นได้มีการเตรียมเด็กปกติโดยบอกให้ฟังว่า “จะมีเด็กผู้หญิงสองคนมองไม่เห็นมาเรียนด้วย มีอะไรก็ให้ช่วยเหลือ พาไปเข้าห้องน้ำ ทานข้าว ของเล่นอยู่มุมไหน ใครจะช่วยเหลือก็พาไป” และวันแรกที่เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นมาเรียน ครูประจำชั้นได้แนะนำว่า “วันนี้มีเพื่อนใหม่มาเรียนด้วย ตามองไม่เห็น มีอะไรช่วยเหลือเขาได้ก็ให้ช่วยเหลือ”

จากการสังเกตพบว่า การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กปกติกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นทั้งสอง มีลักษณะทั้งที่ยอมรับและไม่ยอมรับ โดยมีเหตุการณ์และปัจจัยต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนี้

ระยะแรก ช่วงเดือนมิถุนายน

หลังจากเข้าแถวเคารพธงชาติแล้ว เด็กทุกคนจะเข้าเรียนเพื่อเรียนกิจกรรมในช่วงกิจกรรมวงกลม โดยนักเรียนจะเป็นผู้ที่เลือกที่นั่งได้เองตามใจชอบ น้อยน้อยและน้อยนุชจะเดินเข้ามาเลือกที่นั่งเองเช่นเดียวกัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้คือ เมื่อเด็กทั้งสองนั่งใกล้ใครก็มักจะเริ่มเอามือไปจับเพื่อนที่นั่งข้างๆ จับผมบ้าง บางครั้งก็จับแขนจับขา เมื่อได้สัมผัสแล้วก็จะไม่ทำอีก ทำเช่นนี้เกือบทุกครั้งแต่ทำไม่นานคือพอได้สัมผัสก็จะไม่ทำอีก ซึ่งเด็กปกติบางคนไม่ว่าอะไร ยอมให้จับ (มีส่วนน้อยที่สุด ประมาณ 5 คน) บางคนไม่ว่าอะไรแต่จับมือน้อยหรือมือออก(มีส่วนน้อยเช่นกันแต่มากกว่ากรณีแรก ประมาณ 8 คน) บางคนทำหน้าที่ไม่พอใจจับมือน้อยหรือมือออกพร้อมกับตีด้วย หรือลูกหนิ (มีมากกว่าเมื่อเทียบกับสองกรณีแรก ประมาณ 10 คนขึ้นไป) ทั้งน้อยน้อยและน้อยนุชเมื่อถูกตี จะตีตอบ เด็กปกติที่ไม่พอใจคนนั้นก็จะตีกลับและลุกไปหาที่นั่งใหม่ ซึ่งพฤติกรรมของเด็กปกติในทุกกรณีที่กล่าวมามีทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง

มีกรณีหนึ่งเป็นเด็กผู้หญิงชื่อ มุก ที่ไม่กล้าสัมผัสน้อยน้อย กล่าวคือ เมื่อครูผู้สอนบอกให้น้อยนุชพาน้อยน้อยไปนั่งด้วย น้อยนุชจะเอามือแตะหลังน้อยน้อยเบาๆ สลับกับเอามือออกและเมื่อถึงที่นั่งก็รีบไปนั่งที่ที่ของตนโดยไม่ได้ดูแลน้อยน้อยอีก หรือเมื่อน้อยนุชมาจับมือก็จะสบัดมือหนีทันที เป็นต้น และมีเด็กผู้ชายคนหนึ่งชื่อ นัท ที่แสดงพฤติกรรมการไม่ยอมรับน้อยน้อยอย่างเด่นชัด เช่น เมื่อครูประจำชั้นบอกให้พาน้อยน้อยไปนั่งใกล้ตนซึ่งยังว่างอยู่ก็พูดว่า "ไม่เอา", ถอยหนีหรือย้ายที่นั่งเมื่อน้อยน้อยเอามือมาจับผม ตน หรือพูดว่า "หวะะ" แล้วลุกไปนั่งที่อื่น, เมื่อได้ยินเสียงพูดว่า "คนตาบอดหาที่นั่งไม่ได้" ก็หัวเราะ นัทมักจะมองน้อยน้อยบ่อยๆ เมื่อเห็นน้อยน้อยทำท่าทางแปลกที่เพื่อนๆ ไม่ทำกัน เช่น เห็นน้อยน้อยทำมือชกในอากาศก็ชี้ให้เพื่อนที่นั่งใกล้ๆ ตนดูและพูดว่า "ดูสิ น้อยน้อยบ้า" เมื่อผู้วิจัยถามว่า "นัทย้ายที่นั่งทำไมคะ" นัทตอบว่า "น้อยชอบเอามือมาจับหัว ชอบทำท่าตลกๆ บางทีก็ยื่นตบมือหัวเราะ" พฤติกรรมของนัทที่แสดงกับน้อยน้อยต่างจากที่แสดงกับน้อยนุช กล่าวคือ นัทจะลูกหนิน้อยนุชเช่นเดียวกันแต่ไม่ทุกครั้ง ไม่เคยพูดว่าสรรพนามที่ไม่เหมาะสมและยังบอกกับเพื่อนคนอื่นว่า "เราชอบน้อยนุช เราไม่ชอบน้อยน้อย หมั่นไส้" บางวันเมื่อนั่งใกล้น้อยนุชก็เอามือไปจับผมน้อยนุชเล่น แต่เมื่อน้อยนุชจับผมนัทบ้างและจับแรง นัทร้อง "อ๊วย" ตีที่แขนนุช บีบมือน้อยนุชและลุกหนีไป แม้ว่านัทมักจะแสดงพฤติกรรมที่ไม่ยอมรับเด็กทั้งสอง แต่บางสถานการณ์ก็สามารถร่วมทำกิจกรรมด้วยกันได้ เช่น การเล่นเกมส่งกระป๋องแป้ง ซึ่งมีช่วงหนึ่งที่ต้องจับมือกันนัทก็ยอมจับมือกับน้อยน้อย หรือต้องเอาแป้งทาท่าน้อยน้อย นัทก็ทาทาแป้งให้ได้โดยไม่แสดงกิริยาที่ไม่อยากสัมผัสแต่อย่างใด หรือแวะเข้ามาดูเด็กทั้งสองระบายสีและอาสาหยิบสีให้รวมถึงสนทนาด้วย เป็นต้น

ต่อมาเริ่มมีเสียงพูดกับเด็กที่มาสายว่า "ไปนั่งกับคนตาบอดเร็ว" หรือพูดว่า "คนตาบอดหาที่นั่งไม่ได้" เมื่อดูเด็กทั้งสองยังไม่มีการนั่ง เสียงนี้มาจากเด็กผู้ชายกลุ่มหนึ่ง(มีประมาณ 5 คน) ซึ่งเด็กผู้ชายกลุ่มนี้มักชอบเล่นด้วยกันบ่อยๆ นอกจากเด็กผู้ชายกลุ่มนี้จะพูดสิ่งดังกล่าวแล้วบางครั้งยังสะกิดให้เพื่อนที่ได้นั่งใกล้ น้อยน้อยหรือมือออกหรือตัวว่ากำลังนั่งใกล้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น ถ้าเป็นเพื่อนที่อยู่กลุ่มเดียวกันก็

จะลุกย้ายที่นั่งทันทีทั้งๆที่ก่อนหน้านี้ไม่ได้ลุกหนีแม้ว่าจะทราบแล้ว แต่ถ้าเป็นเด็กปกติคนอื่นก็จะเฉยไม่ว่าอะไร หรือบางคนก็ตอบว่า "ไม่เป็นไร"

ในช่วงกิจกรรมการเล่นเสรี พบว่า เด็กทั้งสองมักเล่นกันเองเป็นส่วนใหญ่โดยจะเล่นที่มุมบล็อกไม้ ลักษณะการเล่นบล็อกไม้ของเด็กทั้งสองคือ จะเอามาวางเรียงต่อกันตามแนวอนมากกว่าแนวตั้งหรือเอาไม้สองอันมาเกาะกันเสียงดังจนบางครั้งครูต้องเตือน และเพื่อนบางคนก็ไม่ชอบ เช่น ต้องพูดว่า "บ๊ือน้องนุช ทนวกู" บางครั้งเด็กปกติจะมานั่งเล่นใกล้ๆแต่ไม่ได้มีการสนทนากับเด็กทั้งสอง เด็กปกติจะคุยกันเอง หรือมีเด็กปกติมาแะดูเด็กทั้งสองเล่นกันสักพักก็เดินไปเล่นที่อื่น ถ้าน้องน้อยกับน้องนุชไม่ได้อยู่ใกล้กัน น้องน้อยจะเป็นฝ่ายเรียกน้องนุชเสียงดังโดยพูดว่า "นุชอยู่ไหน" น้องนุชได้ยินก็ตอบว่า "น้อย น้อย เรามาแล้ว" ครูการศึกษาพิเศษเคยเตือนเมื่อสังเกตเห็นเด็กทั้งสองเล่นด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ว่า "เล่นกับเพื่อนคนอื่นบ้าง อย่าเล่นกันเอง" พูดเสร็จก็เดินออกจากห้องไปเพื่อกลับไปสอนเด็กที่ศูนย์อี ไอ เด็กทั้งสองเมื่อได้ยินก็จะหยุดเล่นกันเองเพียงชั่วคราวแล้วเหตุการณ์ก็เป็นไปในลักษณะเดิม

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตพบว่า เด็กปกติผู้หญิงมักเข้ามาสนทนากับเด็กทั้งสอง และให้การช่วยเหลือ เช่น จูงไปที่ชั้นวางรองเท้า มากกว่าเด็กชาย แต่การสนทนามักเป็นช่วงสั้นๆ และเด็กทั้งสองจะคุยกันเองเป็นส่วนใหญ่มากกว่า

ระยะที่ 2 ระหว่างเดือนกรกฎาคม - เดือนสิงหาคม

หลังจากที่เด็กปกติได้รู้จักกับน้องน้อยและน้องนุชมากขึ้น ทั้งจากลักษณะภายนอกที่เห็นและจากการได้เข้ามาพูดคุย ช่วยเหลือ รวมทั้งการค่อยๆได้รับคำอธิบายจากครูผู้สอนในสิ่งที่ตนเองสงสัยเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กทั้งสองปฏิบัติเป็นครั้งคราว ทำให้เด็กปกติเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับเด็กทั้งสองมากขึ้น นอกจากนี้ลักษณะการเรียนการสอนหลังจากกิจกรรมวงกลมได้เปลี่ยนไป โดยครูฝึกสอนทดลองสอนนักเรียนในลักษณะให้ได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มกลุ่มละประมาณ 5-6 คน จากการเลือกกลุ่มกันเอง หรือบางครั้งครูฝึกสอนเลือกให้ ในแต่ละวันสมาชิกกลุ่มจะเปลี่ยนไป เมื่อได้กลุ่มแล้ว ครูฝึกสอนจะเป็นผู้กำหนดหัวข้อให้สมาชิกในกลุ่มร่วมกันคิดว่าจะทำอะไร อย่างไร หรือถ้าวันใดเป็นกิจกรรมที่ต้องมีอุปกรณ์ครูฝึกสอนจะเป็นผู้เตรียมให้ เมื่อได้กลุ่มและทราบหัวข้อที่ต้องทำแล้ว ครูฝึกสอนแต่ละคน(3คน)จะเดินไปยังกลุ่มต่างๆ เพื่อถามว่า ใครคิดอยากจะทำอะไรและจดบันทึกไว้ เมื่อถามเสร็จแล้วแต่ละกลุ่มก็จะลงมือทำภายในระยะเวลาที่กำหนด เมื่อหมดเวลาแล้วจะให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมาหน้าห้องเพื่อเสนอผลงานและเล่าสิ่งที่สมาชิกในกลุ่มของตนทำไป

ระยะนี้จึงเป็นช่วงที่เด็กทุกคนในชั้นเรียนได้ทำงานร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น รวมทั้งเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นทั้งสองก็มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมดังกล่าวด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ยอมรับและไม่ยอมรับ ดังนี้

ในกิจกรรมวงกลมยังปรากฏการลุกหนีเมื่อเห็นเด็กทั้งสองมานั่งใกล้บ้าง โดยเป็นเฉพาะกลุ่มเด็กชายกลุ่มเดิม เช่น เมื่อน้อยมานั่งใกล้ต่อ ก็จะได้ยินเสียงหัวเราะจากเพื่อนชายกลุ่มนั้น และจะมีคนชี้ไปที่ต่อ ต่อซึ่งเดิมเห็นว่านั่งใกล้น้อยแต่ไม่ได้ลุกหนีก็ลุกหนีทันที เป็นต้น ซึ่งเมื่อผู้วิจัยเข้าไปถามถึงสาเหตุของการย้ายที่นั่ง ต่อจะหันไปถามเพื่อนที่นั่งข้างๆว่า "ขอบนียงน้อยหรือเปล่า" เมื่อเพื่อนตอบว่า "ไม่" ต่อก็หันมาบอกผู้วิจัยว่า "ขอบแย้งของเล่น" นอกจากเด็กชายกลุ่มนี้จะลุกหนีในกิจกรรมวงกลมแล้วยัง ลุกหนีในกิจกรรมกลุ่มด้วย

ในการทำงานเป็นกลุ่ม บางกลุ่มยินดีให้เด็กทั้งสองเข้าร่วมกลุ่มด้วย เด็กปกติบางคน เช่น ออมไปจูงมือน้องนุชมาเข้ากลุ่มของตน บางกลุ่มปฏิเสธที่จะอยู่ร่วมกลุ่มเดียวกับเด็กทั้งสอง เช่น พูดว่า "อยากให้นุชนั่งโต๊ะอื่น" หรือเป็นฝ่ายแยกกลุ่มเอง ทั้งนี้มักมีสาเหตุตั้งในเหตุการณ์ต่อไปนี้

บางวันที่เด็กทั้งสองได้ทำงานกลุ่มร่วมกับเพื่อน (เด็กทั้งสองได้อยู่คนละกลุ่ม) เช่น ประดิษฐ์สิ่งของจากเศษวัสดุ เมื่อครูแจกอุปกรณ์โดยให้แบ่งหน้าที่กันทำ ซึ่งกล่องกระดาษที่จะนำมาประดิษฐ์มีไม่พอกับจำนวนสมาชิกในกลุ่ม ในกลุ่มของน้องนุชมีน้องนุชเพียงคนเดียวที่ไม่ได้กล่องกระดาษ (สมาชิกในกลุ่มน้องนุช ได้แก่ ออม พืท บีม กุ้ง ต๋อง และน้องนุช) กลุ่มของน้องน้อยก็เช่นกัน เพราะเด็กปกติในกลุ่มแย่งกันหยิบไปหมด น้องนุชจึงไม่มีอะไรทำ แรกๆก็นั่งเฉยสักพักต่อมาก็เริ่มเอามือคลำๆเมื่อไปเจอของพืทที่วางไว้ก็จะหยิบ พืทเห็นจึงวิ่งกลับมาและพูดว่า "ของเรานะ" น้องนุชคลำไปหยิบของออมอีก เกิดการแย่งกันระหว่างเด็กทั้งสอง ออมแย่งได้ น้องนุชคลำอีก หยิบได้กระดาษสีใกล้มือ ขยำกระดาษสี เพื่อนในกลุ่มเห็นก็ฟ้องครู ครูเดินมาและบอกว่า "ไม่เป็นไร" และหยิบกระดาษสีไว้ทางๆน้องนุช น้องนุชชนหน้าลงกับโต๊ะ เหยหน้าขึ้นคลำได้ตะกร้าใส่อุปกรณ์ จับตะกร้าดังกล่าวเห ของในตะกร้าหล่นพื้น คลำได้กรรไกร หยิบกรรไกรมาตัดกระดาษสีเล่น ออมเห็นเข้าก็พูดว่า "เพราะน้องนุชคนเดียวที่ทำอะไรจะจายกระจายหมด" น้องนุชได้ยื่นก็แย่งกล่องจากมือบีมที่กำลังทากาวอยู่ เกิดการแย่งกันอีก บีมดึงไปได้ น้องนุชชนหน้ากับเก้าอี้กำกระดาษสีในมือแน่น พืทมาหยิบกระดาษในมือก็ไม่ให้ หยิบสีในตะกร้ามาขีดโต๊ะ ครูฝึกสอนเดินมาเห็นจึงพูดว่า "ไม่เอาสีมาขีดโต๊ะนะคะ" บีมพูดว่า "เราเปลี่ยนกลุ่มดีกว่า" ออมก็พูดเสริมว่า "ทนไม่ไหวแล้วนะ เข้าใจค่าพูดเราบ้างสิ" น้องนุชหยิบกล่องของออมมาฉีก บีมจึงไปฟ้องครู

ส่วนกลุ่มน้องน้อย แม้ว่าน้องน้อยจะไม่ได้อุปกรณ์กล่องเหมือนเพื่อน แต่ก็ไม่ได้พยายามแย่งกล่องกับเพื่อนเหมือนน้องนุช น้องน้อยนั่งหยิบสีมาดม เปลี่ยนสีบ้าง ลุกเดินไปมา ไปจับหลังเพื่อนอีกกลุ่ม เพื่อนเอามือออกน้องน้อยจับอีก เพื่อนเอามือออกอีกและทำหน้าที่ไม่พอใจ จากนั้นก็กลับไปนั่งที่เดิม

เมื่อครูให้ทุกกลุ่มส่งตัวแทนออกมาเล่าสิ่งที่กลุ่มตนเองได้ทำไป ขณะที่กลุ่มอื่นกำลังเสนองานอยู่ น้องนุชเอามือคลำกล่องกระดาษที่เพื่อนในกลุ่มช่วยกันทำโดยเอากล่องของแต่ละคนมาทากาวรวมกัน แต่กาวยังไม่แห้งกล่องจึงหลุดออกจากกันอีก บีมเห็นจึงพูดเสียงดังว่า "น้องนุช" น้องนุชเอามือตีบีม 2 ทีแต่ไปถูกพืท พืทตีกลับบ้าง น้องนุชชนหน้ากับโต๊ะ ออมหันมาเห็นเข้ามาลูบผมและถามน้องนุชว่า "น้องนุชเป็นอะไร" น้องนุชลุกขึ้นและกลับมานั่งใกล้ๆกุ้ง กุ้งเห็นพูดว่า "อ้อ นั่งใกล้น้องนุชอีกแล้ว" และลุกย้ายที่นั่งมา

นั่งเก้าอี้ฝั่งตรงข้าม เมื่อผู้วิจัยถามว่าทำไมไม่นั่งที่เดิม ก็ตอบว่า "หนูชอบขยี้กระดาษ" บีมได้ยืนก็พูดว่า "ไม่ชอบหนู หนูชอบดี" ส่วนออมแม่จะผ่านเหตุการณ์ที่ถูกน้องนุชรบกวนในกลุ่มแต่พูดว่า "หนูรักน้องนุช"

นอกจากในกิจกรรมกลุ่มที่ประดิษฐ์สิ่งของแล้วยังพบว่า เมื่อครูให้วาดรูปร่วมกัน ขณะที่เพื่อนในกลุ่มน้อยและเพื่อนในกลุ่มนุชกำลังวาดรูป เด็กทั้งสองก็มักเอามือค้ำขาที่กระดาษทำให้เพื่อนวาดรูปไม่ถนัด หรือวาดได้ไม่สวย จึงมักถูกเพื่อนต่อว่า เป็นต้น

ขณะทำงานกลุ่มร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มบางคนไม่ชอบให้เด็กทั้งสองมาสัมผัสตน เช่น ฟางบอกให้น้องนุชไปนั่งกลุ่มอื่น หลังจากที่นั่งนุชเอามือแตะฟาง(อยากรู้ว่าใคร)และฟางตีกลับ น้องนุชก็ตีกลับเช่นกัน เมื่อญครูประจำชั้นเห็นเหตุการณ์พอดี จึงอธิบายให้เด็กๆ ฟังว่า "น้องนุชมองไม่เห็นแต่เรียนหนังสือได้ เขียนหนังสือคนละอย่าง มีอะไรก็ช่วยนะ เอามือจับเบาๆที่แขนเพื่อน เพื่อนก็เอามือจับได้"

นอกจากนี้ยังพบว่า หลังจากที่เด็กทั้งสองทำให้สมาชิกในกลุ่มไม่พอใจ จะมีผู้ปฏิเสธไม่ยอมให้เด็กทั้งสองมาอยู่กลุ่มเดียวกับตนมากขึ้น แม้กับเพื่อนที่คอยช่วยเหลือ หรือยอมให้เด็กทั้งสองจับตนเอง ในช่วงกิจกรรมวงกลมก็มีพฤติกรรมที่แสดงถึงการไม่ยอมให้เด็กทั้งสองร่วมกลุ่มเดียวกับตนด้วย

อย่างไรก็ตาม ถ้าเป็นงานกลุ่มที่ครูเตรียมอุปกรณ์ให้ครบ เด็กทั้งสองจะทำงานได้โดยไม่รบกวนผู้อื่น หรือถ้าวันใดมีครูผู้สอนมาช่วยเหลือก็จะไม่เกิดเหตุการณ์ที่ขัดแย้งกัน

ต่อมาในช่วงเวลาเล่นอิสระ เพื่อนที่เคยทะเลาะกันในการทำงานกลุ่มก็เข้ามาพูดคุย หรือนั่งเล่นใกล้เด็กทั้งสองได้ เช่น ออม, ต๋อง รวมทั้งให้การช่วยเหลือเด็กทั้งสอง เช่น พิท พาน้องนุชเดินไปใส่รองเท้า ช่วยเก็บของเล่น เป็นต้น แต่เด็กทั้งสองก็ยังเล่นด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ เมื่อผู้วิจัยถามว่า "มีเพื่อนเยอะแยะชอบเล่นกับใคร" น้องน้อยตอบว่า "สนิทกับนุช" น้องนุชตอบว่า "ชอบเล่นกับน้อยมากที่สุด ถ้าน้อยไม่มาเล่นคนเดียวดีกว่า" ซึ่งถ้าวันใดคนใดคนหนึ่งไม่มา น้องน้อยหรือน้องนุชจะเล่นคนเดียว ลักพักจะมีเพื่อนผู้หญิงมาชวนคุย หรือเข้ามาเล่นด้วยแต่ก็ไม่เล่นไม่นาน แล้วก็ลุกไปเล่นกับเด็กปกติคนอื่น

ในระยะช่วงเดือนสิงหาคม จากการสังเกตพบว่า บางวันกลุ่มเด็กชายที่เคยลุกหนีมักจะเข้ามานั่งใกล้ๆเวลาที่น้องน้อยกับน้องนุชเล่นไม้บล็อก พูดคุยด้วยและถามว่า "รู้ไหมใคร", จับมือของน้องน้อยให้มาจับตนเองแล้วถามว่า "ใคร" หรือชูนิ้วมือ 3 นิ้วหน้าน้องน้อยแล้วถามว่า "นี่เท่าไร" หรือในกิจกรรมกลุ่มน้องนุชก็เลือกมานั่งใกล้น้องน้อยทุกๆที่เห็นน้องน้อยนั่งอยู่ก่อนแล้ว เข้ามาอุ้มข้างหลัง ทอมแก้มบ้างช่วยเหลือน้องน้อยโดยจูงกลับมาที่ห้องเรียนตามคำบอกของครู รอจนน้องน้อยเก็บรองเท้าเสร็จและจูงมานั่งเก้าอี้ แต่บางวันก็ทะเลาะกันในระหว่างเข้าแถว เพราะหน้าไปว่าน้องน้อยว่า "ซื่อป้อ" ส่วนต่อที่เคยลุกหนีเมื่อเพื่อนหัวเราะว่าตนนั่งใกล้คนตาบอดก็ยอมไปนั่งใกล้น้องนุชเมื่อมีที่นั่งว่าง โดยไม่ได้ยินเสียงเพื่อนคนใดหัวเราะอีก นอกจากนี้ยังพบว่า ในกิจกรรมวงกลมเด็กทั้งสองเอามือสัมผัสเพื่อนที่นั่งข้างๆน้อยลง เด็กทั้งสองสามารถจำชื่อเพื่อนบางคนที่ชอบมาคุยหรือเล่นได้ด้วยดี เพราะเมื่อเพื่อนเหล่านั้นถามน้องน้อยว่า "นี่ใคร" น้องน้อยสามารถบอกชื่อได้ถูกต้อง

ในบางสถานการณ์มีเรื่องที่เด็กทั้งสองไม่พอใจกับเพื่อน มักเป็นเรื่องที่ไม่ได้เจตนา เกิดเพราะสภาพสายตาที่มองไม่เห็นจึงสื่อเจตนาหรือการกระทำของกันและกันผิด ซึ่งเกิดกับน้องน้อยมากกว่า เนื่องจากน้องน้อยมักจะใช้คำพูดที่ไม่ไพเราะและแสดงออกทางน้ำเสียงที่ค่อนข้างดังไม่กลัวใคร ไม่พอใจใครก็จะพูดโต้ตอบทันที ส่วนน้องนุชเก็บความรู้สึกได้มากกว่าและแสดงอาการไม่พอใจอย่างเบียบๆ เหตุการณ์ที่เด็กทั้งสองมีเรื่องไม่พอใจกับเพื่อน เช่น บีมจับผมน้องน้อย(ไม่ได้แกล้ง) แต่น้องน้อยพูดว่า "เดี๋ยวฟ้องครู" แล้วน้องน้อยก็พูดเสียงดังว่า "ครูเอาบีมออกไปที" พร้อมกับเอามือชาวดันบีมให้ออกไปต่างๆ บีมไม่พอใจ จึงหยิกที่แขนน้องน้อย น้องน้อยหยิกบีมบ้าง จนครูประจำชั้นต้องเรียกเด็กทั้งสองไปคุยที่โต๊ะ หรืออีกสถานการณ์หนึ่งคือ น้องน้อยมานั่งแทรกฟาง แต่ฟางไม่ชอบจึงพูดว่า "มานั่งนี้ทำไม" และเกิดการตีกัน น้องน้อยเป็นฝ่ายย้ายที่นั่งและพูดว่า "ไอ้ฟางนี่เว้า" ส่วนน้องนุชไม่ค่อยเกิดเรื่องกับเพื่อนๆ แต่ก็มักมีพฤติกรรมที่รู้ว่า ถ้าทำแล้วเพื่อนไม่ชอบ ก็ยังทำอีกจนทำให้เพื่อนไม่พอใจ เช่น เอามือไปจับเอาอ้อยที่กำลังเล่นตบแฉะกับกัวยอยู่ อ้อยไม่ชอบจึงพูดว่า "อย่า นุช" น้องนุชก็เข้าไปทำอีก อ้อยจึงลุกหนี น้องน้อยก็มีลักษณะนิสัยนี้เช่นกัน กล่าวคือ รู้ว่าเพื่อนไม่ชอบแต่ก็ยังทำอยู่ และพูดจาไม่เพราะ เช่น "ทำไม มีอะไรไหม อยากโดนตะแหรอ" เป็นต้น

นอกจากนี้จากการสังเกตยังพบว่า แม้ในสถานการณ์บางสถานการณ์ที่เด็กปกติอาจแสดงพฤติกรรมไม่ยอมรบ แต่ถ้าเป็นการเล่นแกล้งร่วมกัน เช่น การแบ่งเด็กเป็นกลุ่มเพื่อเล่นเกมกระชับ เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นจะสามารถเล่นร่วมกับเพื่อนๆ ได้ทุกคนโดยไม่มีใครแสดงพฤติกรรมการไม่ยอมรบแต่อย่างใด

ระยะที่ 3 ระหว่างเดือนกันยายน - เดือนตุลาคม

ระยะนี้ไม่ได้ทำกิจกรรมกลุ่มย่อยแล้ว หลังจากเสร็จกิจกรรมวงกลมนักเรียนจะต้องทำกิจกรรมตามโต๊ะงานทั้งหมด 5 โต๊ะเช่นเดิม จึงไม่เห็นพฤติกรรมของเด็กปกติที่มีต่อเด็กทั้งสองในการทำงานร่วมกัน แต่สังเกตเห็นพฤติกรรมการยอมรับของเด็กปกติที่มีต่อเด็กทั้งสองมากขึ้นจากกิจกรรมวงกลม และพฤติกรรมความช่วยเหลือ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

ในกิจกรรมวงกลม กลุ่มเด็กชายที่เคยลุกหนีหรือหัวเราะถ้ามีใครมานั่งใกล้เด็กทั้งสอง แสดงพฤติกรรมการยอมรับมากขึ้นคือ ตั้งใจมานั่งใกล้น้องนุชทุกๆ ที่เก้าอี้ตัวอื่นก็ว่างโดยพูดว่า "นั่งใกล้นุช" พร้อมกับจับมือน้องนุชด้วย หรือลุกขึ้นไปจูงน้องน้อยที่มสลายให้มานั่งใกล้กับตนโดยที่ไม่มีใครบอก นัทที่เคยพูดว่ารังเกียจน้องน้อยก็เลือกมานั่งใกล้น้องน้อยแม้ว่าเก้าอี้ตัวอื่นจะว่างเช่นเดียวกัน

ในกิจกรรมการเล่นอิสระ เด็กชายในกลุ่มที่เคยลุกหนีก็มานั่งใกล้น้องน้อย ขณะที่น้องน้อยเล่นบล็อกไม้อยู่ เมื่อน้องน้อยถามว่า "มาทำไม้" เด็กคนนั้นตอบว่า "ขอเล่นด้วย" (พูดขอแบ่งไม้บล็อกไปเล่นกับเพื่อนอีกคน) หรือมีเด็กผู้หญิงมาจูงเด็กทั้งสองไปเล่นด้วย แต่การเล่นด้วยกันเป็นไปได้ไม่นานเพราะเด็กทั้งสองมักคุยกันเองเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ มุกซึ่งในระยะแรกไม่กล้าสัมผัสลูกตัวน้องน้อย ก็เข้ามา

พูดคุยและช่วยเหลือพี่น้องน้อย โดยหยิบผ้ากันเปื้อนให้เมื่อเห็นว่าน้องน้อยยังคลำผ้ากันเปื้อนของตนเองไม่พบ

แม้ว่าในระยะนี้เด็กปกติจะแสดงพฤติกรรมกรรมการยอมรับเด็กทั้งสองมากขึ้น แต่ก็ยังมีบางสถานการณ์ที่เกิดข้อขัดแย้งกันซึ่งมักเกิดในช่วงการเล่นอิสระ เช่น น้องนุชเก็บของเล่นที่เพื่อนกำลังเล่นอยู่ เมื่อเพื่อนเตือนก็ยังเก็บต่อ โดยพูดว่า "นี่ของเรา"(จริงๆแล้วเป็นของเพื่อน) เมื่อมีข้อขัดแย้งเพื่อนจะเป็นฝ่ายหนีไปเล่นที่อื่น หรือพูดต่อว่าด้วยเสียงไม่พอใจจากนั้นก็ย้ายหนีไปเล่นที่อื่น แต่บางคนเมื่อไม่พอใจก็จะตี บางครั้งเหตุการณ์ดังกล่าวก็ไปกระทบกับเพื่อนที่ไม่รู้เรื่อง เช่น นัทตีน้องนุช เพราะเห็นน้องนุชเก็บของเล่น ขณะที่เพื่อนคนอื่นยังเล่นอยู่ โดยพูดว่า "นุชนิสัยไม่ดี" น้องนุชตีกลับบ้างแต่ตีผิดไปถูกเพื่อนอีกคนที่ไม่รู้เรื่อง และยังทำให้บล็อกไม้ที่เพื่อนอีกคนสร้างไว้ล้มมาหมด เพื่อนคนดังกล่าวไม่พอใจพูดว่า "นุชทำปราสาทของเราพังเลย" แล้วก็ลุกไปตีน้องนุช และผลักข้างหลัง น้องนุชหนีไปเก็บไม้บล็อกต่อโดยโยนเสียงดังจนครูเตือน นัทเข้าไปห้ามโดยจับมือน้องนุช แต่น้องนุชสะบัด ครูผู้สอนเห็นจึงเดินมาจูงน้องนุชซึ่งมีน้ำตาคลอมานั่งเก้าอี้

ส่วนน้องน้อย ก็เคยเกิดเหตุการณ์ที่ตีคนผิด และมักพูดคำที่ไม่ไพเราะเมื่อไม่พอใจ เช่น ขณะที่เล่นกับพิท น้องน้อยพูดว่า "พิทบ้า ทำไม มีอะไร เดียวเตะให้เลย" จากนั้นก็ลุกไปตีพิทแต่ไปถูก ฟ่างที่เล่นข้างๆ ฟ่างตีกลับบ้างและพูด "เจ็บนะ" เพื่อนชื่อปอนเห็นเหตุการณ์พูดกับเพื่อนที่นั่งใกล้น้องน้อยว่า "ระวังถูกน้อยตีนะ"

นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กปกติให้การยอมรับเด็กทั้งสองในการเล่นแถมเช่นเดียวกับที่เคยพบในระยะแรกเช่นเดียวกัน

สรุปปัจจัยที่สัมพันธ์กับการยอมรับและไม่ยอมรับทางสังคมของเด็กปกติที่มีต่อน้องน้อย และน้องนุช มี 5 ประการคือ

1. เจตคติที่ดีทั้งของครูผู้สอน และเด็กปกติบางคนที่แสดงออกถึงพฤติกรรมกรรมการยอมรับ โดยแสดงออกอย่างเห็นได้เด่นชัดจากการให้ความช่วยเหลือเด็กทั้งสองในเรื่องต่างๆ
2. พฤติกรรมการยอมรับในการทำงานกลุ่มร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น เมื่อครูผู้สอนเข้ามาดูแลและจัดเตรียมให้เด็กทั้งสองได้มีโอกาสทำกิจกรรมอย่างราบรื่นเหมือนเพื่อนๆ อันส่งผลดีต่อการส่งเสริมการยอมรับให้เพิ่มมากขึ้นด้วย
3. พฤติกรรมการยอมรับมักเกิดขึ้นในสถานการณ์การเล่นแถมเป็นกลุ่ม มากกว่าการทำงานเป็นกลุ่มที่ไม่มีครูดูแลอย่างใกล้ชิด
4. การเริ่มมีปฏิสัมพันธ์ในด้านการพูดคุย หรือการชวนไปเล่น พบว่า เด็กปกติมักเป็นผู้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ก่อน แต่เป็นไปไม่นาน เด็กปกติคนดังกล่าวก็ไปเล่นกับเด็กปกติคนอื่น และมักพบว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นทั้งสองจะเล่นกันเองเป็นส่วนใหญ่ โดยมีเด็กปกตินั่งเล่นใกล้ๆ

5. พฤติกรรมการยอมรับและไม่ยอมรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดประสบการณ์การอยู่ร่วมกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น ประกอบด้วยลักษณะนิสัยส่วนตัวของเด็กปกติเองซึ่งเกิดได้ทั้งเด็กชายและเด็กหญิง โดยพฤติกรรมการไม่ยอมรับจะเกิดขึ้นมากเมื่อยังไม่รู้จัก น้อยน้อยและน้อยนุชมาก่อน เพียงแต่ทราบว่าเด็กทั้งสองมองไม่เห็น และเพื่อต้องการให้ตนเองเหมือนกับเพื่อนคนอื่นในกลุ่ม จากการสังเกตในกรณีนี้เกิดขึ้นกับเด็กชาย

ในระยะหลัง พฤติกรรมการยอมรับเพิ่มมากขึ้นโดยแสดงออกทั้งคำพูดและการกระทำทั้งนี้ เนื่องจาก การได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันมากขึ้นทั้งในด้านดีและด้านไม่ดี จากที่เคยมีเพื่อนบางคนไม่กล้านั่งใกล้ พูดคุยด้วยหรือยอมถูกตัว ในระยะหลังพฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้ปรากฏให้เห็นอีก และพฤติกรรมการยอมรับและไม่ยอมรับในระยะหลังนี้ไม่ได้มีสาเหตุเพราะ ไม่ชอบที่เด็กทั้งสองมีความบกพร่องทางการเห็น แต่เป็นผลมาจากพฤติกรรมอันสืบเนื่องมาจากการบกพร่องทางการเห็น และจากบุคลิกลักษณะนิสัยส่วนตัวของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเองเป็นสำคัญ

ปัญหา สาเหตุของปัญหา และการแก้ไข

1. ครูผู้สอนไม่มีความรู้ ความเข้าใจในการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นที่ถูกต้อง และไม่ได้รับการชี้แนะจากครูการศึกษาพิเศษอย่างกระจ่าง จึงรู้สึกเป็นกังวลบ้างแต่ก็แก้ปัญหาด้วยตัวเอง โดยฝึกให้เด็กเรียนรู้จากการสัมผัส เมื่อครูผู้สอนไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องจึงไม่สามารถแนะนำเด็กปกติให้รู้จักปฏิบัติตนต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นอย่างถูกต้อง และไม่สามารถแนะนำเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นให้รู้จักปฏิบัติตนต่อเด็กปกติได้อย่างเหมาะสมเช่นเดียวกัน ซึ่งการที่เป็นเช่นนี้เพราะครูการศึกษาพิเศษมีภาระงานมากจึงไม่สามารถเข้ามาดูแล ช่วยเหลือ และแนะนำครูผู้สอน, เด็กปกติ และเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่ถูกต้องได้อย่างเพียงพอ

2. เด็กปกติบางคนที่มีเจตคติไม่เหมาะสมต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น ประกอบด้วย ไม่ได้รับการเตรียมอย่างเหมาะสม จึงแสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสมทั้งทางคำพูดและการกระทำ บางสถานการณ์ก็เป็นการทำตามกลุ่มเพื่อน ถ้าครูผู้สอนได้ยินหรือเห็นก็จะเรียกเด็กคนนั้นมาตักเตือน และอธิบายเป็นกรณีไป เด็กปกติคนดังกล่าวจึงค่อยๆ เข้าใจเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นมากขึ้น ความเข้าใจดังกล่าวก่อตัวขึ้นอย่างช้าๆ เพราะความขัดแย้งบางกรณีไม่ได้เกิดจากความบกพร่องทางการเห็น แต่มีสาเหตุมาจากลักษณะนิสัยส่วนบุคคล

3. ลักษณะนิสัยเฉพาะส่วนบุคคลของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กดังกล่าวไม่เป็นที่ยอมรับของเด็กปกติ เช่น เด็กปกติมักเข้ามาพูดคุย หรือเข้ามาช่วยเหลือบ่อยมากกว่าน้อย เพราะน้อยนุชมักแสดงกิริยาที่ก้าวร้าว และพูดจาไม่ไพเราะ

4. พฤติกรรมที่สืบเนื่องมาจากความบกพร่องทางการเห็นของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเองก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กปกติบางคนไม่ชอบ เช่น การจับคลำเด็กปกติที่ที่นั่งอยู่ใกล้ตนเพื่อต้องการ

ทราบว่าเป็นใคร เมื่อเด็กปกติบางคนไม่ชอบก็จะแสดงกิริยาสุกหนึ หรือใช้มือตีกลับพร้อมกับลูกหนึ บางครั้งเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นก็ได้ตอบโดยการตีกลับไปบ้างเช่นเดียวกัน ซึ่งถ้าครูผู้สอนเห็นก็จะเข้าไปตักเตือนและอธิบายเป็นกรณีไป อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ค่อยๆหมดไปเมื่อเด็กทั้งสองฝ่ายเริ่มคุ้นเคยกันและกัน และปรับตัวเข้าหากันได้แล้ว

5. การที่เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นมักเล่นกันเองเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ปิดกั้นโอกาสที่เด็กปกติจะเข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ทางสังคมด้วย หรือเพียงแต่เข้าพูดคุยด้วยในช่วงสั้นๆ ครูประจำชั้นและครูการศึกษาพิเศษก็เห็นปัญหานี้ แต่ก็เพียงแต่พูดให้เด็กทั้งสองเล่นกับเพื่อนคนอื่นบ้างโดยไม่ได้แก้ปัญหาย่างเป็นระบบจริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่มีความรู้ ความเข้าใจในการจัดให้เกิดสถานการณ์ดังกล่าวขึ้น อีกทั้งครูการศึกษาพิเศษก็มีเวลาเข้ามาดูและเพียงช่วงสั้นๆ คือระหว่างการทำแบบฝึกหัดตามโต๊ะงานเท่านั้น ดังนั้นจึงพบว่า เด็กทั้งสองมักสนทนาและเล่นกันเองเป็นส่วนใหญ่

แบบแผนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้านการเป็นที่ยอมรับของสังคม

สรุปโดยรวมด้านการเป็นที่ยอมรับทางสังคมของเด็กที่ตามอดทั้งในด้านการปฏิบัติของครูผู้สอนและการปฏิบัติของเด็กปกติที่มีต่อน้องน้อย และน้องนุช มีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกันดังนี้

ลักษณะที่เหมือนกัน คือ ครูผู้สอนทุกคนมีทัศนคติที่ดีต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นทั้งสองคน โดยแสดงออกให้เห็นอย่างเด่นชัดในด้านการช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ และแสดงออกทั้งทางคำพูดท่าทางและการกระทำ ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็เกิดขึ้นกับเด็กปกติที่มีพฤติกรรมยอมรับตั้งแต่ต้นด้วย

ลักษณะที่ต่างกัน คือ การแสดงออกของเด็กปกติมีทั้งที่ยอมรับและไม่ยอมรับ โดยลักษณะที่แสดงออกถึงการยอมรับนั้นเริ่มจากการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคำแนะนำที่ได้จากครูผู้สอนที่กล่าวว่า เพื่อนมองไม่เห็น มีอะไรช่วยได้ก็ช่วย และลักษณะนิสัยส่วนตัวที่เป็นผู้นำใจจากนั้นจึงเริ่มเข้ามาพูดคุยและเล่นด้วยกัน ส่วนเด็กปกติที่แสดงพฤติกรรมการไม่ยอมรับแต่ต้นนั้น หลังจากได้เรียนร่วมกันมาระยะหนึ่ง ต่อมาก็เริ่มเข้ามาพูดคุยและช่วยเหลือมากขึ้นโดยการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างช้าๆ บางสถานการณ์เด็กปกติมีข้อขัดแย้งกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นบ้าง มักเป็นความขัดแย้งในการทำงานที่เกิดจากความไม่เข้าใจในปัญหาการทำงานของเพื่อนที่มองไม่เห็นบวกกับการจัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอ ทำให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ขณะที่ในการเล่นเป็นกลุ่มไม่มีปัญหาการไม่ยอมรับแต่อย่างใด

สาเหตุอีกประการหนึ่ง คือ บุคลิกนิสัยส่วนตัวของแต่ละคน โดยน้องน้อยซึ่งเป็นเด็กอารมณ์ร้อนเมื่อไม่พอใจใครก็มักใช้คำพูดไม่สุภาพ จะมีเพื่อนเข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ด้วยน้อยกว่าน้องนุช

ตอนที่ 4 ได้แก่ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยรวม และผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยและสาเหตุโดยรวมที่มีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในด้านต่างๆของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยรวม

ลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นที่เรียนร่วมในชั้นเรียนปกติระดับอนุบาล พบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับครูผู้สอนอย่างราบรื่น ครูผู้สอนทุกคนมีเจตคติที่ดีต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นทุกคน สังเกตได้จากการแสดงออกทั้งทางคำพูดและการปฏิบัติต่อเด็กดังกล่าว แต่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอในการส่งเสริมหรือเตรียมความพร้อมให้กับเด็กปกติและเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นได้เรียนรู้ และปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเหมาะสมก่อนที่จะเรียนร่วมกัน ทำให้เกิดข้อขัดแย้งกันในระยะแรกเนื่องจากขาดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในการปฏิบัติต่อกันและกัน และยังไม่มีการปรับสื่อการเรียนและสภาพแวดล้อมบางอย่างให้เหมาะสมกับสภาพการมองเห็น ทำให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นช่วยเหลือตนเองได้น้อยลงหรือต้องขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนมากขึ้น ทั้งนี้ในส่วนของครูการศึกษาพิเศษที่มีบทบาทในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ก็มีภาระงานมากจึงอาจไม่มีเวลาเพียงพอที่จะช่วยเหลือและให้คำแนะนำที่เพียงพอ (ห้องน่องน้อยและห้องนุชซึ่งเป็นเด็กตาบอด จะเข้ามาดูแลในช่วงทำแบบฝึกหัดเท่านั้น ส่วนห้องน่องเนยซึ่งเป็นเด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนไหวไม่ได้เข้ามาดูแลหรือสังเกตการเรียนการสอนในห้องเลย เพียงแต่สอบถามจากครูผู้สอนเท่านั้น) ส่วนลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยรวมระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นกับเด็กปกติ พบว่า มีลักษณะที่เป็นไปในทางบวกและทางลบ

ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดระหว่างครูผู้สอนกับเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ในด้านการให้ความช่วยเหลือเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในด้านต่างๆ โดยจะมีครูผู้สอนคอยให้การช่วยเหลือเป็นหลัก และในระยะแรกหลังจากเปิดเรียน ครูผู้สอนจะให้การช่วยเหลือเด็กทุกคนในห้องเรียนมากกว่าระยะหลัง โดยครูผู้สอนห้องน่องเนยจะให้การช่วยเหลือห้องน่องเนยเช่นเดียวกับที่ช่วยเหลือเด็กปกติ คนอื่น และในด้านการเรียนก็ไม่ได้ให้การช่วยเหลือโดยการปรับสื่อการเรียนใดๆเป็นพิเศษ ส่วนครูผู้สอนห้องน่องน้อยและห้องนุชจะให้การช่วยเหลือเด็กทั้งสองมากกว่าเด็กปกติคนอื่น เนื่องจากเด็กปกติห้องนี้เป็นเด็กชั้นอนุบาล 3 ซึ่งเป็นเด็กโต และทุกคนสามารถช่วยเหลือตนเองในด้านต่างๆได้เป็นอย่างดี การช่วยเหลือที่จะช่วยทุกครั้ง ได้แก่ การจูงเด็กตาบอดไปเรียนวิชาพิเศษที่อื่น แม้ว่าเด็กดังกล่าวสามารถทำได้ด้วยตนเองก็ตาม เนื่องจากต้องมีการขึ้นลงบันไดซึ่งอาจเกิดอันตรายกับเด็กได้ และการมีจำนวนครูผู้สอนมากโอกาสที่เด็กจะได้รับความช่วยเหลือก็มากขึ้นด้วย(ห้องน่องน้อยและห้องนุช) ส่งผลให้เด็กปกติมีโอกาสน้อยในการเข้ามาช่วยเหลือเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเช่นเดียวกัน ทำให้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันลดน้อยลงไปด้วย ส่วนการช่วยเหลือในด้านอื่น เช่น การแต่งตัว การรับประทานอาหาร

ในระยะหลังๆจะให้เด็กตามอดช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุดแต่ก็ยังคอยดูแลใกล้ๆ และถ้าเห็นว่าวันใดเด็กทำได้ซ้ำ ก็จะช่วยมาช่วยบ้างเนื่องจากต้องมีกิจกรรมอื่นที่ต้องทำต่อไป

ส่วนเด็กปกติจะเป็นลักษณะนิสัยส่วนตัวของผู้ที่เข้าไปช่วยเหลือเอง เพราะมีเฉพาะเด็กปกติกลุ่มหนึ่งที่ผลักดันเข้าไปช่วยเหลือโดยเป็นเด็กผู้หญิงมากกว่าเด็กผู้ชาย และเด็กผู้ชายมักเข้าไปช่วยเหลือในลักษณะที่ทำตามเพื่อนในกลุ่ม การที่เด็กปกติคนอื่นไม่ได้เข้าไปช่วยเหลืออาจมีสาเหตุมาจากไม่ทราบว่าจะช่วยเหลืออะไร เมื่อไร และอย่างไรเนื่องจากไม่ได้รับความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว ในส่วนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเองสามารถช่วยเหลือตนเองในเรื่องต่างๆได้ โดยข้อจำกัดทางการมองเห็นไม่ได้เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด ยกเว้นการเคลื่อนไหวไปในสถานที่ที่ไม่ค่อยคุ้นเคย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การได้รับการสอน แนะนำ และการมีโอกาสได้ฝึกฝนมากนักน้อยเพียงใด โดยที่เด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนไหว จะช่วยเหลือตนเองได้ดีกว่าเด็กตาบอดโดยเฉพาะการเคลื่อนไหว

ส่วนปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นแต่ไม่ค่อยราบรื่นมากนัก ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคม กรณีของน้องเนยซึ่งเป็นเด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนไหว มีสาเหตุจาก

1) ครูผู้สอนไม่มีความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอในการปรับลักษณะและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับข้อจำกัดในการมองเห็นของเด็ก หรือครูผู้สอนไม่ทราบว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น (ในกรณีนี้คือ น้องเนยซึ่งเป็นเด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนไหว) กำลังประสบปัญหาในด้านการมองเห็นสื่อการสอนที่ไม่ชัดเจน เนื่องจากนั่งอยู่ในตำแหน่งที่ไกลและไม่ได้รับการปรับแบบฝึกให้มีภาพหรือตัวอักษรที่ใหญ่ขึ้น ทำให้การมีส่วนร่วมทางสังคมลดน้อยลง

2) การมีจำนวนนักเรียนในห้องมาก ทำให้ครูผู้สอนไม่สามารถให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ตนเองอยากทำได้อย่างทั่วถึง และบรรยากาศของห้องเรียนที่เสียงดัง ครูผู้สอนซึ่งมักเป็นครูฝึกสอนควบคุมชั้นเรียนได้ในระดับหนึ่ง ทำให้เด็กลดความสนใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมลงโดยหันไปคุยกับเพื่อนข้างๆแทน

กรณีของน้องน้อยและน้องนุชซึ่งเป็นเด็กตาบอดก็เช่นเดียวกัน การมีส่วนร่วมทางสังคมในกิจกรรมกลุ่มย่อยร่วมกับเพื่อนๆ และช่วงกิจกรรมวงกลมก็เป็นไปอย่างไม่ราบรื่นนัก ในกิจกรรมกลุ่มย่อย มีสาเหตุจาก ครูฝึกสอนซึ่งเป็นผู้สอนกิจกรรมกลุ่มย่อยดังกล่าว หรือครูประจำชั้นไม่มีความรู้ในการเข้าไปช่วยเหลือหรือแนะนำ มักปฏิบัติกับเด็กตาบอดหรือกลุ่มที่มีเด็กตาบอดร่วมอยู่ด้วยเช่นเดียวกับเด็กปกติกลุ่มอื่น ซึ่งทั้งเด็กปกติและเด็กตาบอดเองก็ไม่รู้บทบาทและหน้าที่ของตนเองที่เหมาะสม ทำให้เด็กตาบอดไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกลุ่มได้ หรือเข้าร่วมในลักษณะที่ไม่เหมาะสมทำให้เกิดข้อขัดแย้งในกลุ่มขึ้น เด็กปกติส่วนใหญ่จึงไม่ต้องการอยู่ร่วมกลุ่มเดียวกับเด็กตาบอดทั้งสอง โดยสังเกตได้จากการพูดสีหน้า หรือการกระทำ เช่น ลูกหนีย้ายไปนั่งกลุ่มอื่น เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อการยอมรับของเด็กปกติที่มีต่อเด็กตาบอดให้น้อยลงไปด้วย แต่ถ้าเป็นการเล่นเกมเป็นกลุ่มใหญ่ ซึ่งมีกติกาอย่างเด่นชัด และไม่ใช้เกม

ที่ใช้สายตาเป็นหลัก เด็กตาบอดก็สามารถเข้ามีส่วนร่วมด้วยทุกครั้งและสามารถปฏิบัติได้ดี เช่น เกมกระชิบ และเด็กปกติคนอื่นๆก็ยินดีให้เด็กตาบอดเข้าร่วมเล่นด้วย

ในกิจกรรมกลุ่มใหญ่ การมีส่วนร่วมทางสังคมที่ไม่ราบรื่น มีสาเหตุมาจาก เด็กตาบอดมีส่วนร่วมในการฟังเป็นส่วนใหญ่ ไม่สามารถติดตามเนื้อหาบทเรียนได้อย่างต่อเนื่อง ในช่วงการเรียนที่มีสื่อเป็นบัตรภาพหรือบัตรคำหรือเรียนจากข้อความบนกระดาน เด็กตาบอดก็จะเป็นฝ่ายฟังเพียงอย่างเดียว เมื่อฟังได้ระยะหนึ่งก็เริ่มไม่อยู่นิ่ง คุยบ้าง เคลื่อนไหวส่วนต่างๆของร่างกายบ้าง เป็นต้น ทำให้การมีส่วนร่วมในการเรียนลดน้อยลง

ส่วนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในด้านการเป็นที่ยอมรับทางสังคมระหว่างเด็กปกติ (บางคน)กับเด็กตาบอด พบว่า ในระยะแรกเป็นไปอย่างไม่ราบรื่นนักหรือไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันเลย เนื่องจากครูผู้สอนไม่ได้แนะนำหรือเตรียมความพร้อมในลักษณะที่เป็นรูปธรรมให้กับเด็กปกติและเด็กตาบอดแต่เริ่มแรกว่าควรปฏิบัติตนต่อกันอย่างไร จึงส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในทางลบ แต่ต่อมาเมื่อเด็กทั้งสองฝ่ายได้อยู่ร่วมกัน ค่อยๆได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันมากขึ้น ปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันก็มีมากขึ้นโดยเกิดขึ้นอย่างช้าๆ การยอมรับก็มากขึ้นด้วย แต่ก็ยังพบข้อขัดแย้งเกิดขึ้นบ้าง ซึ่งมีสาเหตุมาจากอุปนิสัยลักษณะนิสัยส่วนตัวของเด็กทั้งสองฝ่ายเอง มากกว่าเป็นเพราะข้อบกพร่องทางการมองเห็น นอกจากนี้ การที่เด็กตาบอดเล่นด้วยกันหรือมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันเองเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เด็กปกติมีโอกาสน้อยในการเข้ามาพูดคุย หรือเล่นด้วย

ส่วนเด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนไหว คือ น้องเนยไม่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวทั้งนี้เด็กปกติในห้องน้องเนยไม่ทราบว่าน้องเนยเป็นเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น และลักษณะนิสัยของน้องเนยก็เป็นเด็กที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ช่างพูด เข้าได้กับทุกคน มีเพียงคำพูดของเพื่อนเพียงประโยคเดียวว่า "เราไม่มีเพื่อนที่ใส่แว่น" ซึ่งส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของน้องเนยมากทำให้น้องเนยไม่ยากใส่แว่นอยู่ระยะหนึ่ง แต่ก็เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยและสาเหตุโดยรวมที่มีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในด้านต่างๆของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น มีดังนี้

4.2.1 ด้านการช่วยเหลือ

1) การช่วยเหลือตนเอง จากการเก็บข้อมูลพบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นสามารถช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันต่างๆได้เช่นเดียวกับเด็กปกติคนอื่นถ้าได้รับการฝึก และมีโอกาสได้ทำสิ่งดังกล่าวด้วยตนเอง โดยมีลักษณะการปฏิบัติเช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป แต่อาจทำได้ช้ากว่าถ้าเป็นกิจกรรมที่ยังไม่คุ้นเคย แต่เมื่อได้ฝึกมากขึ้นก็สามารถช่วยเหลือตนเองได้เช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป ส่วนการช่วยเหลือตนเองมากน้อยเพียงใดนั้นถ้าช่วยเหลือตนเองแล้วแต่เกิดปัญหา เช่น ใส่เสื้อเองแต่เสื้อพันกันจึงใส่ไม่ได้ก็จะไปขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น โดยเด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนไหวจะเข้าไปขอ

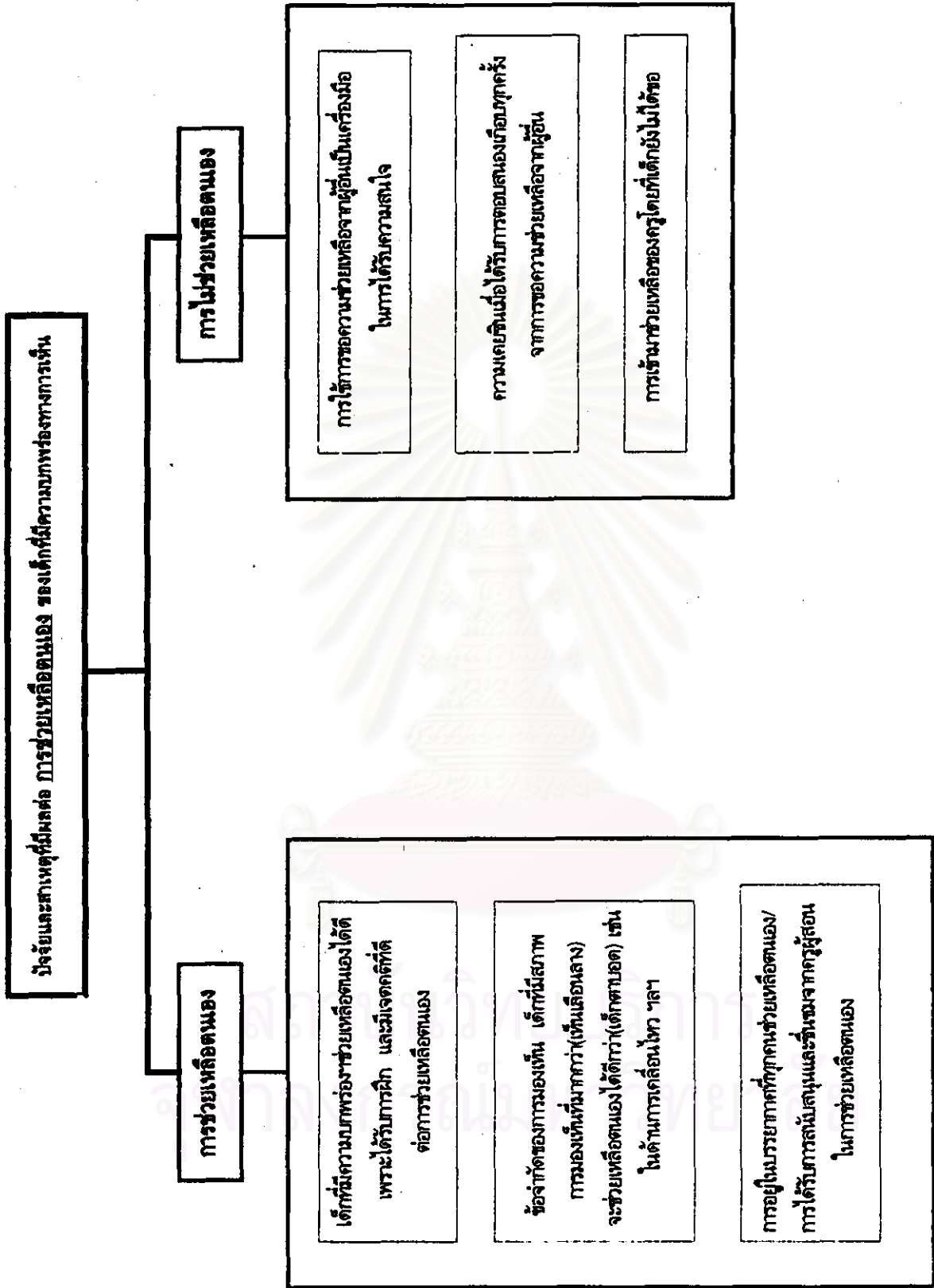
ความช่วยเหลือจากครูผู้สอนก่อน หรือขอความช่วยเหลือจากเด็กปกติที่อยู่ใกล้ๆ แต่เด็กตาบอดมักขอความช่วยเหลือจากครูผู้สอนอย่างเดียว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทุกๆวันเด็กตาบอดเรียนรู้อาจจะมีครูมาดูแล การแต่งตัวของตนเองอยู่ใกล้ๆเสมอ นอกจากนี้ยังพบว่า บางสถานการณ์การขอความช่วยเหลือในด้านการแต่งตัวเป็นลักษณะเพื่อเรียกร้องความสนใจ คือทำเองได้แต่ขอให้ผู้อื่นช่วย

จากการเก็บข้อมูลยังพบว่า เด็กตาบอดก็มีความแตกต่างกันในด้านการช่วยเหลือตนเอง เช่น ในด้านการเคลื่อนไหว ซึ่งมีสาเหตุมาจากการฝึกและจากสภาพการมองเห็นที่ยังหลงเหลืออยู่ที่ไม่เท่ากัน

2) การได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่น จากการเก็บข้อมูลพบว่า ครูผู้สอนให้การช่วยเหลือเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเป็นอย่างดี โดยมีลักษณะการช่วยเหลือในรูปของการสอน การแนะนำ และการกระตุ้นหรือให้คำชมเชยเมื่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นสามารถทำได้ด้วยตนเอง และจะเข้ามาช่วยเหลือทุกครั้งเมื่อมีการเดินย้ายไปเรียนห้องอื่น เพราะเกรงว่าถ้าให้ชั้นเรียนตนเองอาจเกิดอันตราย นอกจากนี้ยังพบว่า การมีครูผู้สอนมากกว่าให้ครูผู้สอนมีเวลาเพื่อดูแลเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นอย่างใกล้ชิดและพร้อมที่จะเข้าไปช่วยเหลือเด็กดังกล่าวตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการปิดกั้นการเข้ามาช่วยเหลือของเด็กปกติเช่นเดียวกัน

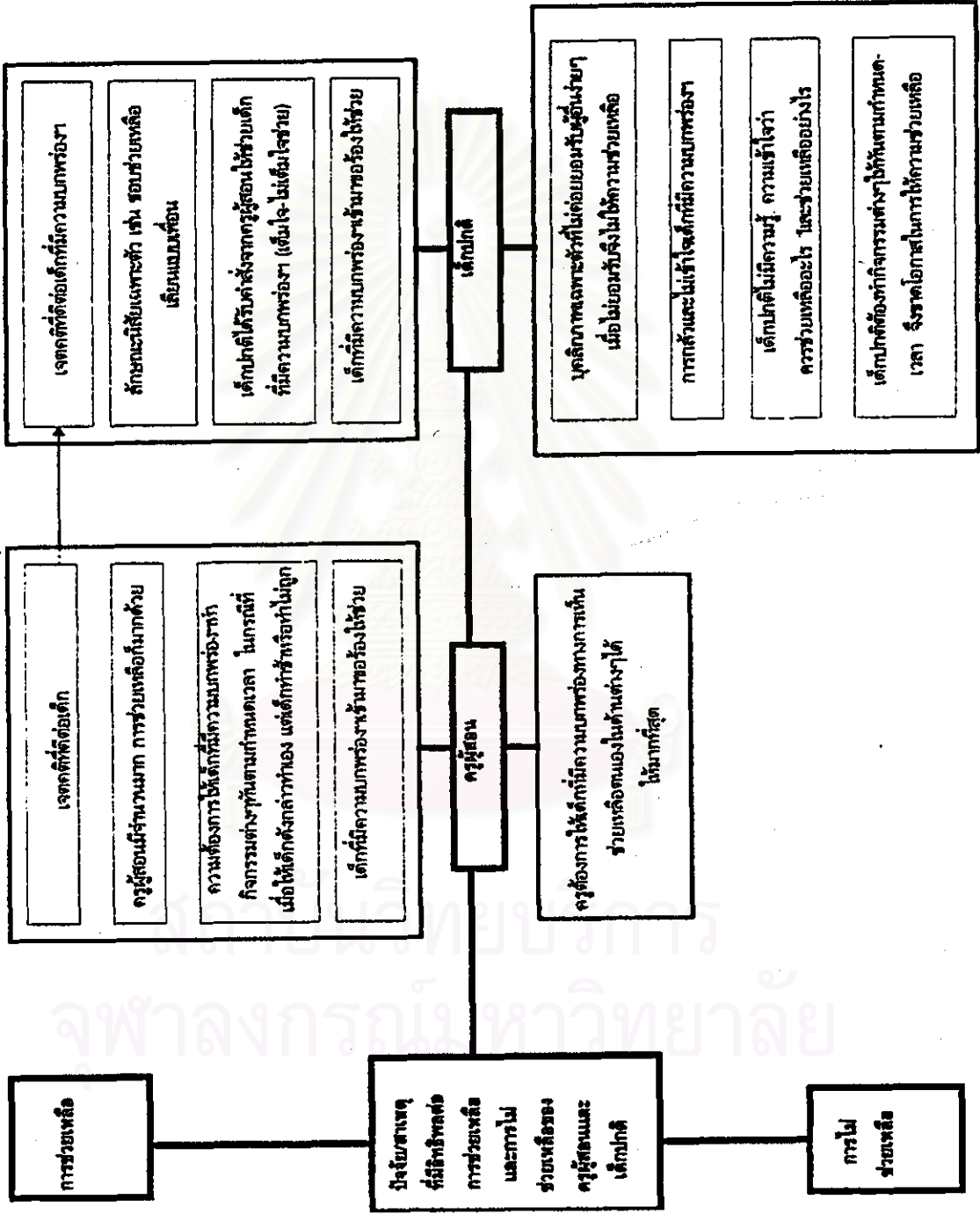
ในส่วนของเด็กปกติที่เข้ามาช่วยเหลือ พบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นที่ได้รับการยอมรับมากกว่าจะมีผู้เข้ามาช่วยเหลือมากกว่าเด็กที่ได้รับการยอมรับน้อยกว่าหรือไม่ได้รับการยอมรับเลย นอกจากนี้การช่วยเหลือของเด็กปกติยังมีทั้งที่เป็นการทำตามคำสั่งของครูผู้สอน, เป็นลักษณะนิสัยส่วนตัวของเด็กปกติเอง หรือมีลักษณะที่ทำตามกัน ซึ่งพบว่าในชั้นเรียนร่วมที่มีเด็กตาบอดและเด็กตาบอดมักเล่นกันเองเป็นส่วนใหญ่ประกอบกับมีครูผู้สอนจำนวนมาก(4คน)ที่คอยผลัดเปลี่ยนกันมาดูแลเด็กตาบอด การช่วยเหลือของเด็กปกติจะน้อยกว่าชั้นเรียนร่วมที่มีเด็กที่มีสายตามองเห็นเคลื่อนไหวเรียนเพียงคนเดียวและมีครูผู้สอนจำนวนปกติ(2คน)

ผู้วิจัยได้ประมวลปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในชั้นเรียนร่วมในด้านการช่วยเหลือ สรุปได้ดังในแผนผังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 6 แสดงปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการช่วยเหลือตนเองของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น

ปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการปฏิบัติงานสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในชั้นเรียนร่วม **ด้านการช่วยเหลือ**

4.2.2 ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคม

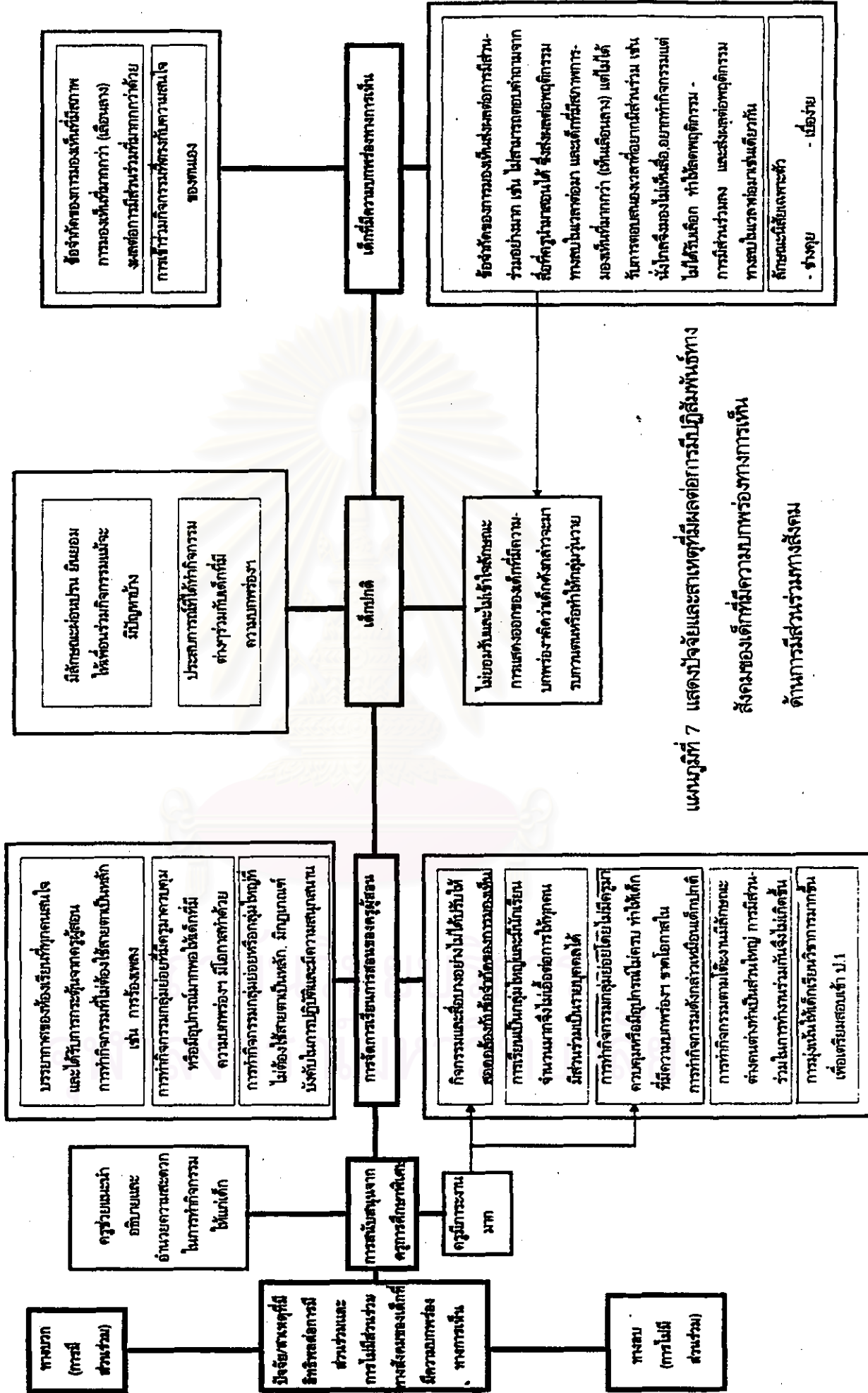
การมีส่วนร่วมทางสังคมของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นทั้งของเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางและเด็กที่ตาบอด พบว่า มีข้อที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน ดังนี้

ข้อที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ เด็กดังกล่าวสนใจในการเรียนการสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมการเรียนการสอนที่ไม่ใช้วิชาการมากนัก เช่น การร้องเพลง การท่องคำคล้องจอง การเรียนศิลปะ เป็นต้น แต่ถ้าเป็นการเรียนการสอนที่ต้องใช้สายตาเป็นหลัก เช่น ครูใช้สื่อที่เป็นบัตรภาพ บัตรคำ เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นจะได้รับโอกาสน้อยในการมีส่วนร่วม และลดการมีส่วนร่วมลง กล่าวคือ ครูผู้สอนไม่ได้ปรับสื่อให้เหมาะสมกับสภาพหรือข้อจำกัดในการมองเห็นของเด็ก จึงสอนไปตามปกติเหมือนกับสอนเด็กทั่วไป ทำให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเท่าที่ควร หรือไม่ได้รับการตอบสนองเมื่อต้องการออกไปมีส่วนร่วมหนึ่งชั้นเรียนบ่อยครั้ง เนื่องจากมีเด็กจำนวนมากครูผู้สอนไม่สามารถให้เด็กทุกคนออกมาทำกิจกรรมได้ เมื่อความสนใจไม่ได้รับการตอบสนองเด็กดังกล่าวจึงลดการมีส่วนร่วมลง โดยเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางจะหันไปคุยหรือเล่นกับเพื่อนข้างๆ แทน ส่วนเด็กตาบอดมักแสดงกิริยาที่ไม่อยู่นิ่ง เช่น สายตืระหะ, กอดตา, แกว่งขา, หรือคุยกับเพื่อนข้างๆคนเดียวกัน เป็นต้น

ข้อที่แตกต่างกัน ได้แก่ เด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางจะมีส่วนร่วมในการเรียนมากกว่าเด็กตาบอด เนื่องจากได้เห็นสื่อต่างๆที่ครูนำมาสอนได้มากกว่าจึงฟัง, ตอบคำถาม และอาสาออกไปร่วมกิจกรรมได้มากกว่าเด็กตาบอดซึ่งมักมีส่วนร่วมในลักษณะการฟังเพียงอย่างเดียว จะตอบคำถามได้ก็ต่อเมื่อเป็นเหตุการณ์ที่ตนเคยประสบมาก่อน เช่น ตอบได้ว่าถ้าตากฝนแล้วจะเป็นหวัด เป็นต้น เด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลางยังได้ร่วมกิจกรรมตามโต๊ะงานครบทุกโต๊ะ แต่เด็กตาบอดจะร่วมกิจกรรมได้เฉพาะที่เป็นวิชาการซึ่งต้องได้รับการปรับให้เป็นอักษรเบรลล์แล้ว และมีโอกาสน้อยมากที่เด็กตาบอดจะได้ทำศิลปะหรืองานประดิษฐ์วันแต่มีครูการศึกษาพิเศษหรือครูประจำชั้นมาช่วย ดังนั้น การที่เด็กตาบอดจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆได้เช่นเดียวกับเด็กปกติมากน้อยเพียงใดนั้นจึงขึ้นอยู่กับโอกาสที่ครูผู้สอนจะให้โดยต้องเข้ามาดูแลและให้การช่วยเหลือมากกว่าเด็กที่มีสายตามองเห็นเลือนลาง ซึ่งครูประจำชั้นอาจไม่มีความรู้เรื่องนี้ และครูการศึกษาพิเศษก็ไม่มีเวลาให้เพียงพอ

ผู้วิจัยได้ประมวลปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในชั้นเรียนร่วมในด้าน การมีส่วนร่วมทางสังคม สรุปได้ดังในแผนผังต่อไปนี้

ปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในชั้นเรียนร่วม **เด็กที่มีการมีส่วนร่วมทางสังคม**

4.3.3 ด้านการเป็นที่ยอมรับของสังคม

การเป็นที่ยอมรับของสังคมของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในชั้นเรียนร่วม จากการเก็บข้อมูลพบว่า ครูผู้สอนทุกคนมีเจตคติที่ดีต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น และต่อการจัดการเรียนร่วม ดังนั้นพฤติกรรมที่แสดงออก หรือการปฏิบัติต่อเด็กดังกล่าวจึงเป็นไปในลักษณะที่ให้ความรัก ความเอาใจใส่ทั้งจากคำพูด และการกระทำ โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ยกเว้นการให้ความช่วยเหลือในการทำแบบฝึกหัดที่เป็นอักษรเบรลล์ (มีครูการศึกษาพิเศษมาช่วย) แต่เนื่องจากครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจน้อยในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนร่วม ส่วนหนึ่งจึงไม่ได้เตรียมความพร้อมเด็กปกติให้รู้จักและเข้าใจลักษณะของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นที่ถูกต้อง ส่งผลให้เด็กปกติบางคน และบางกลุ่มไม่ยอมรับและแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในระยะแรกๆ อีกทั้งการที่เด็กตาบอดสองคนมักคุยและเล่นด้วยกันเองเป็นส่วนใหญ่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่มีโอกาสในการให้เด็กปกติเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ด้วย แต่ต่อมามีพฤติกรรมดังกล่าวของเด็กปกติกลุ่มนี้ก็ค่อยๆ เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น คือ เข้าใจลักษณะเด็กดังกล่าวมากขึ้นจากการได้รับคำอธิบายจากครูผู้สอนถึงสาเหตุของพฤติกรรมที่เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นแสดงออก อีกทั้งยังได้ร่วมกิจกรรมและใช้ชีวิตร่วมกันในชั้นเรียนในระยะเวลาหนึ่ง เด็กปกติกลุ่มดังกล่าวจึงมีความเข้าใจมากขึ้น ดังนั้นครูผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมการเป็นที่ยอมรับของสังคมของเด็กปกติที่มีต่อเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น อย่างไรก็ตามหลายสถานการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกันขึ้น มักมีสาเหตุมาจากลักษณะนิสัยส่วนตัวที่ไม่เหมาะสมทั้งของเด็กปกติและของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเอง และมีสาเหตุมาจากข้อจำกัดของการมองเห็น

นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะนิสัยส่วนตัวของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งต่อการเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับของเด็กปกติกล่าวคือ เด็กที่มีนิสัยร่าเริง มีมนุษยสัมพันธ์ดี หรือเด็กที่เรียบร้อย เฉยๆ จะเป็นที่ยอมรับมากกว่าเด็กที่ก้าวร้าวและพูดจาไม่ไพเราะ

ผู้วิจัยได้ประมวลปัจจัยและสาเหตุที่มีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นในชั้นเรียนร่วมในด้านการเป็นที่ยอมรับของสังคม สรุปได้ดังในแผนผังต่อไปนี้

